

ডাকৰ বচন

অসম গবৰ্ণমেণ্টৰ ৰিচাৰ্চ স্কলাৰ, অসম সাহিত্য সভাৰ প্ৰাচীন
অনুসন্ধানকাৰী আৰু বৰ্তমান গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ
প্ৰাচীন পুথিৰ অনুসন্ধানকাৰী

শ্ৰীদণ্ডীৰাম দত্ত

সংগৃহীত আৰু সম্পাদিত

বেলশব পোঃ আঃ, কামৰূপ।

৬৭/৩

প্ৰকাশক :

শ্ৰীবিচিত্ৰনাৰায়ণ দত্ত বৰুৱা, বি-এল

লয়াৰ্ছ বুক ষ্টল

গুৱাহাটী, অসম

প্ৰথম প্ৰকাশ : ১৯৬১ ইং

দ্বিতীয় প্ৰকাশ : ১৯৬৮ ইং

সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত

মূল্য : দুটকা

মুদ্ৰক :

শ্ৰীকালীচৰণ পাল

নৱজীৱন প্ৰেছ

৬৬ গ্ৰে ষ্ট্ৰীট, কলিকতা-৬

সূচী

বিষয়	পিঠি
১। জন্ম প্ৰকৰণ	১
২। জ্যোতিষ প্ৰকৰণ (ক)	৩
জ্যোতিষ প্ৰকৰণ (খ)	২৩
৩। লগ্ন ঘৰ নিকপণ	২৪
৪। বাহু লক্ষণ	২৬
৫। স্ত্ৰী লক্ষণ	২৭
৬। গৃহিণী লক্ষণ	২৯
৭। কুলক্ষণী স্ত্ৰীৰ লক্ষণ	৩০
৮। সুপুৰুষ লক্ষণ (ক)	৩৭
সুপুৰুষ লক্ষণ (খ)	৪৭
৯। আয় প্ৰকৰণ (ক)	৫০
আয় প্ৰকৰণ (খ)	৫৪
১০। নীতি প্ৰকৰণ	৫৭
১১। নষ্ট হোৱা	৬০
১২। শৰীৰ বিচক্ষণ	৬২
১৩। দ্ৰব্যগুণ কথা	৬৪
১৪। পৰিত্যাগ কৰা (ক)	৬৭
পৰিত্যাগ কৰা (খ)	৬৮
১৫। ৰাজনীতি প্ৰকৰণ	৭০
১৬। বন্ধন প্ৰকৰণ (ক)	৭৫
বন্ধন প্ৰকৰণ (খ)	৭৮
১৭। ভোজন প্ৰকৰণ	৮১
১৮। নাগ লক্ষণ	৮৩
১৯। গৃহ লক্ষণ (ক)	৮৪
ঘৰৰ ভিটা নিকপণ (খ)	৮৬

বিষয়	পিঠি
২০। কৃষি লক্ষণ	৮৮
২১। হালবোৱা	৯২
২২। বৰষুণৰ লক্ষণ	৯৫
২৩। বোগৰ ঔষধ	৯৮
২৪। ৰোগীৰ জীৱন মৰণ জ্ঞান	১০৪
২৫। অস্ত্ৰৰ নাল আৰু ঢেকি	১০৫
২৬। অদ্ভুত কথা	১০৫
২৭। যাত্ৰা লক্ষণ	১০৬
২৮। কুপুকুৰ লক্ষণ	১০৮
২৯। পুৰুষৰ সামুদ্ৰিক লক্ষণ	১১২
৩০। স্ত্ৰীৰ সামুদ্ৰিক লক্ষণ	১১৫
৩১। স্ত্ৰী পুৰুষৰ আগ পাছ মৰণ জ্ঞান	১১৮
৩২। স্থলক্ষণী স্ত্ৰীৰ কথা	১১৯
৩৩। বাহু ও কেতু	১২১
৩৪। যম ঘটন	১২৫
৩৫। কোষ্ঠি ফল	১২৫
৩৬। ডাকৰ মৰণ	১৪৫
৩৭। ওপৰঞ্চি	১৪৭
৩৮। প্ৰাচীন সংখ্যা গণনাৰ কথা	১৫৩
৩৯। ডাকৰ বচনৰ বিভিন্ন সংস্কৰণ আৰু ডাক বিষয়ে প্ৰকাশিত প্ৰবন্ধাৱলী	১৫৪
৪০। মন্তব্য : (১) সাহিত্যিক শ্ৰীযুত বেণুধৰ শৰ্ম্মা	১৫৭
(২) নতুন অসমীয়া	১৫৭
(৩) অসম বাণী	১৫৮
৪১। ডাকৰ বচন—দি. চি. চৰকাৰ	১৬০

অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাচীনতম সম্পদ ডাকৰ বচন।

দুশ্ৰাপ্য পুথি সংগ্ৰহ।

গত ১৬. ৭. ৫৫ তাৰিখৰ 'শান্তিদূত' কাকতত প্ৰকাশ হৈছে যে, লণ্ডনৰ ইণ্ডিয়া অফিচ লাইব্ৰেৰীৰ পৰা অসম চৰকাৰৰ পুৰাতত্ত্ব বিভাগে দুশ্ৰাপ্য গ্ৰন্থ সংগ্ৰহৰ ভিতৰত ডাক-ভণিতা এখনো কিছুদিনৰ কাৰণে আনিছে।

শ্ৰদ্ধেয় ডাঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা এম, এ, বি, এল, (কলিকতা) পি, এইচ, ডি, (লণ্ডন), ডি, লিট, (লণ্ডন), গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ভূতপূৰ্ব ভাইচ্ চেঞ্চেলাৰ, তেতিয়াৰ বুৰঞ্জী বিভাগৰ ডিৰেক্টৰ দেৱে এই যোৱা পাতৰ ডাক-ভণিতা খন আমাক চাবলৈ দিয়ে আৰু সৰ্বেস্বামী হৰিঘাটৰ অধ্যাপকৰ ঘৰত, উত্তৰ লক্ষীমপুৰ ঘাৰমৰা সত্ৰৰ ডাক-ভণিতা পুথিৰ অনুসন্ধান কৰিবৰ সন্মাদো দিয়ে।

আমাৰ সংগৃহীত ডাকৰ বচনৰ কথা শুনি তেখেতে সন্তোষ প্ৰকাশ কৰে আৰু এই সম্পৰ্কে আমাক উদগণি উৎসাহ দি কাম কৰিবৰ প্ৰেৰণা দিয়াটো আমাৰ গৌৰৱৰ কথা।

আমি ২২ মাইল খোজ কাঢ়ি (যানবাহন নচলে) হৰিঘাটৰ অধ্যাপক দেৱৰ ঘৰত ডাক-ভণিতা ২ খন পোৱা

সম্বাদ শেষত উল্লেখ কৰিছে। উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ পৰা ঘাৰমৰা সত্ৰ, ঘাগ নদী, সোৱণশিৰি নদী, চামধৰা নদী, ভয়ানক ভয়লগা জঙ্ঘল অতিক্ৰম কৰি বাসুদেৱ থানৰ বিশিষ্ট সত্ৰাধিকাৰ শ্ৰীল শ্ৰীযুক্ত মুক্তিনাৰায়ণ দেৱ গোস্বামীৰ সত্ৰত এক সপ্তাহ কাল থকাও মনত পৰে। এই যাত্ৰাত এই অটব্য জঙ্ঘলত চল্লিশ মাইল খোজ কঢ়া হয়। সংবাদ পোৱা স্বত্বেও তাত ডাক-ভণিতা পোৱা নহল। এইদৰে আমি ১৯২১ ইংৰাজী চনৰ পৰা অসম প্ৰদেশত আজি ৩৩৬৮ ইংৰাজী তাৰিখলৈকে সত্তৰ বাৰ ভ্ৰমণ কৰিছো। অসম সাহিত্য সভাৰ প্ৰাচীন গ্ৰন্থ অনুসন্ধানৰ কাৰ্য্যত আঠ বাৰ, প্ৰাচীন অঙ্কশাস্ত্ৰৰ গবেষণাৰ কাৰ্য্যত বাৰ বাৰ, বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰাচীন পুথিৰ অনুসন্ধানৰ কাৰ্য্যত পঞ্চাচ বাৰ।

আমাৰ কাৰ্য্যৰ লগে লগে আমি এই সাতচল্লিচ বছৰ কালত ডাকৰ বচন, সাঁথৰ*, ফকৰা, যোজনা আদি অসমৰ লোক-সংস্কৃতিৰ বিষয়েও অলপ অচৰপ সংগ্ৰহ কৰিছো। অসমত ইমান উপাদান থকা স্বত্বেও ভাৰতৰ লোক-সংস্কৃতিৰ মেলত অসমৰ মেলুৱৈ এজনো নোহোৱাটো ভাবিব লগীয়া।

আমাৰ আদিম অৱস্থাৰ পৰা, বৰ্তমান অৱস্থালৈকে চলি অহা জনশ্ৰুতিয়েই লোক-বিশ্বাস আৰু লোক-সাহিত্য। মুখে মুখে বচনা কৰা আৰু মুখ বাগৰি বাগৰি পুৰণি মাত-কথা-বোৰ চলি আহিছে। পুৰণি গীত, পদ, সাঁথৰ, ফকৰা, যোজনা আদিও সমাজত চলি আহিছে। এইবোৰ আমাৰ দেশৰ প্ৰবচন চলি আহিলেও কোনো এজন বিশেষ মানুহৰ

* সাঁথৰ—গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ে ছপাব ধৰিছে।

নামত নচলে। কিন্তু ডাকৰ বচন বা খনাৰ বচন বিলাক সুকীয়া শ্ৰেণীত থব পাৰি। বুলিব লাগিলে এই ডাকৰ বচনেই লোক-সংস্কৃতি জীৱন্ত কৰি ৰাখিছে।

মৌখিক জন-সাহিত্যৰ ডাকৰ বচনবোৰ অসমীয়া পঢ়-সাহিত্যত পুৰতি ভোটাৰা যেন।

ডাক অসমৰ বেদব্যাচ। ৰাজনীতি, ধৰ্ম্মনীতি, সমাজনীতি, অৰ্থনীতি আদি জটিল সমস্যা, জ্ঞাননীতিৰ উচ্চতম শিখৰৰ কথা, কৃষিৰ কথা, বন্ধনৰ কথা, জ্যোতিষ, সামুদ্ৰিক লক্ষণৰ কথা, ৰোগৰ বিবৰণ, স্ত্ৰী-পুৰুষৰ কথা আদি ডাকৰ বচনত পঢ়ি আমোদ আৰু শিক্ষা পোৱা যায়।

বঙ্গৰ লোক-সাহিত্য গ্ৰন্থৰ লেখক অধ্যাপক আশুতোষ ভট্টাচাৰ্য্যই ডাকৰ বচন, খনাৰ বচন ‘নৈসৰ্গিক’ ছড়াৰ ভিতৰত ধৰিছে। আৰু লিখিছে ডাক কোনো ব্যক্তিৰ নাম নহয়।

ঢাকা—বিক্ৰমপুৰ বজ্জযোগিনী গাৱঁৰ পৃথিবী-বিখ্যাত গণিতজ্ঞ ব্ৰহ্মচাৰী সোমেশচন্দ্ৰ বসু দেৱৰ লগত অঙ্কৰ আলোচনা কৰোঁতে তেখেতেও ডাক আৰু শুভঙ্কৰৰ কথা এইদৰেই কোৱা আমাৰ মনত পৰিছে।

অসমীয়া গীতি-সাহিত্যত ডাঃ মহেশ্বৰ নেওগ এম, এ, ডি, ফিল, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অসমীয়া সাহিত্য বিভাগৰ মুখ্য জৱাহৰলাল নেহৰু অধ্যাপক দেৱে এই কথা উল্লেখ কৰিছে।

বঙ্গদেশত কোনো কোনোৱে বঙ্গৰ চক্ৰেটিচ, ৰাজপুতনাৰ ডঙ্ক আৰু উত্তৰ ভাৰতৰ কোনো কোনো ঠাইত খংঘ বুলি ডাক পুৰুষৰ কথা কয়।

অসমৰ সুসাহিত্যিক শ্ৰীডিম্বেশ্বৰ নেওগ দেৱে ডাকৰ
বচন বৌদ্ধ সাহিত্য চৰ্চ্যাৰ লিখা বুলি লিখা অলপ মনত
পৰে। চৰ্চ্যাৰ পদ :

ভাৱ ন হোই অভাৱ না জাহি
আইস সংবোধে কো পতি আই
হুই ভাই বট ছন কথ বিনানা
তিঅ ধাএ বিন সেই উহ লাগেনা।

বৌদ্ধ সিদ্ধাচাৰ্য্য সকলৰ চৰ্চ্যাপদত সাঁথৰো আছে।

হুই ছহি পিটা ধৰণ নজাই।

কথিব তেন্তুলি কুস্তীৰে খাত ॥

শ্ৰদ্ধেয় ডাঃ বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা দেৱৰ ‘অসমৰ লোক-
সংস্কৃতি’ গ্ৰন্থৰ ৪১ পৃষ্ঠাত এনেকুৱা চৰ্চ্যা পদ লিখা আছে।

গত ১৯১৬ ইং চনত মহামহোপাধ্যায় হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়ে
চৰ্চ্যাবিলাক নেপালৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰি বুদ্ধগান আৰু দোহা
প্ৰকাশ কৰে। চৰ্চ্যাবিলাক সাক্ষ্যভাষাৰ গীতিকাব্য। ই
বৌদ্ধ ধৰ্ম্মমূলক। এই সুযোগৰ সুবিধা লৈ কোনো কোনোৱে
ডাকক বঙ্গদেশৰ বুলি কব খোজে, যেনে ডাঃ সুনীতি
কুমাৰ চেটাৰ্জী আদি।

এইদৰে ভাৰতৰ আন আন প্ৰদেশৰ লোকেও ডাকক
তেওঁলোকৰ বুলি কব খোজে। মৈথিলী বচন মতে ডাক
গোৱালৰ লৰা। তাত ববাহ মিহিবৰ কথাও উল্লেখ আছে।
মৈথিলী বচন (ডাঃ প্ৰফুল্লদত্ত দেৱ গোস্বামীৰ সংগৃহীত অসমীয়া
জনসাহিত্য, ৪৪ পৃষ্ঠা) :

কপটী মিত্ৰ কোঁসলীয়া মায়।

বুড়িবক বেটা টেটা জমায় ॥

কহথি ডাক চাৰা পৰিহৰো।

বুড়িবক সন সম্ভৰো নহি কৰো ॥

মৈথিলী পণ্ডিতৰ অনুসন্ধান মতে ডাকৰ সময় ষোড়শ
শতিকা। বঙ্গৰ লিখক শ্ৰীৰমেশচন্দ্ৰ দত্তই ষষ্ঠ শতিকাই ডাকৰ
সময় বুলি কয়। কোনো কোনোৱে ৮০০ৰ পৰা ১২০০ খৃষ্টাব্দ
ধৰে। ‘বঙ্গভাষা আৰু সাহিত্য’ পুথিত কবিশেখৰ শ্ৰীদীনেশচন্দ্ৰ
সেন ডি, লিট, (অন) দেৱে ডাক সম্বন্ধে উল্লেখ কৰিছে।

নেপালত ডাকৰ্ণৰ অৰ্থাৎ ডাক-ভণিতা ওলোৱাত
এইটো বুজা যায় যে পুৰণি কামৰূপৰ শিক্ষা-দীক্ষাৰ পোহৰ
নেপাল আদি হিমালয়ৰ পৰ্ব্বতীয়া অঞ্চলতো বিয়পি পৰিছিল।
উত্তৰ ভাৰতৰ ৰাজস্থানত ভাদলী, ঘাগৰ বা ডাকৰ বচন
বলে। ঘাগৰ মানে জ্ঞানী লোক। নেপালৰ বজাৰ সুৰক্ষিত
লাইব্ৰেৰীত অসমৰ পুৰণি সাঁচিপতীয়া পুথি থকাৰ সম্ভেদ
পোৱা হৈছে।

হিন্দু বেজালি পুথি জাপান, স্পেইন, ইজিপ্ত, মেক্সিকোত
ওলোৱা সম্ভাদ আছে। ডাক-ভণিতা, ধৰ্ম্মপুৰাণ আদি লগুনত
ওলাইছে। পশ্চিম ভাৰততো ডাকৰ বচন আছে। শেষত
দি. চি. চৰকাৰৰ প্ৰবন্ধত বহলাই দিয়া আছে।

ডাকৰ বচনৰ চমু বিবৰণ :

(১) গছ : স্মৃতিকা নিকটে ৰাখিব অস্ত্ৰ।

গৃহ চাহি মুখে দ্বাৰ মুখত ॥

বচ সিঁজু আন কইব শকত।

আর্য্যসকলে আদিম যুগৰ পৰা গছ পূজা প্ৰথাৰ চলন্তি কৰি আহিছে। গছৰ গুণাগুণৰ কথা ডাক পুৰুষেও কৈ গৈছে। বড়ো-কছাৰী সকলে আজিও চোতালত সিজু গছ কই পূজা কৰে। জুই, বৰষুণ, ধুমুহা, বজ্ৰৰ পৰা বন্ধা পাবৰ আশাৰে আজিও বহুত হিন্দুই ছালকুৰঁবী (এক জাতীয় সিজু গছ) নতুন ঘৰ সাজোঁতে ঘৰৰ মুখৰ কলহ বা মাটিৰ বাচনত কই দিয়ে। খেতি পথাৰৰ সীমাত সিজু গছ বোৱা গৰু-ছাগলীয়ে খেতি খাবৰ ভয়ত নহয়, ভূত-প্ৰেতৰ পৰা বন্ধা পাবলৈকো। আজিও লোক-বিশ্বাস মতে প্ৰসূতিৰ ঘৰৰ দুৱাৰ মুখত সিজু গছ কই থয়। ই ডাকৰ বাণী। এইদৰে—

(ক) আগফালে তেঁতেলী পিচফালে ঔ,
সেইঘৰ মানুহ মৰিল নে নৌ।

(খ) পশু : লাঙ্গল বলধত সবাবে আশ।
যাব নাই তাৰ সকলে নাশ ॥

ধৰ্ম্মৰ লগত অত্যাৱধিও পশু-পূজা প্ৰচলিত। গো-পূজা আমাৰ অসমৰ অনেক গাঁৱত চলি আছে। শিৱৰ এটা নাম পশুপতি। যাড় শিৱৰ বাহন। খেতিয়েই দেশৰ জীৱিকাৰ পথ। গৰু নহলে খেতি কৰা অসম্ভৱ। পঞ্চগব্য হিন্দু মাত্ৰবেই মনত পবিত্ৰ। কৃষি লক্ষণ, হাল বোৱা বিষয়ত ডাকৰ বাণী কৃষকৰ পক্ষে অতি উপযোগী বুলি মনে ধৰে। খেতিত নিৰ্ভৰ কৰা লোক-সমাজে বৰষুণৰ কাৰণে ধৰ্ম্মমূলক আচাৰ (ভেকুলী বিয়া) মন্ত্ৰৰ প্ৰচলনত আস্থা ৰাখি নানান অৱস্থানেৰে প্ৰাকৃতিক শক্তিক পূজা-পাতল দিয়ে।

(গ) দ্ৰব্যগুণ :

শৰীৰ বিচক্ষণ ৰখা সম্পৰ্কে ডাকৰ বাণী অমোঘ অস্ত্ৰ।

১। আঠ দিনে তিতা দাঁতত লোণ।
উদৰত ভৰাইব তিনি কোণ ॥

২। জেঠত দৈ আহাৰত থৈ।
শাওনে মৰাপাটা খাবা গৈ ॥
ভাদত ওল আহিনত কল।
কাতিত কচুয় বাঢ়য় বল ॥
আঘোণত খাবা চৰাই।
পুহত পিঠা, মাঘত কৰাই ॥
ফাগুণত তেল, চ'তত বেল।
বহাগত বৰ,* গুছে কৰ্ম্মজ্বৰ ॥

৩। আদাই ভোজন শিলিখাই মুখ শুদ্ধি।
তাৰ শৰীৰত নাই ৰোগৰ বৃদ্ধি ॥

৪। পকা তেঁতেলী বুঢ়া বৰালী।
টান কৰিয়া দিবা জালি ॥
এমতে কৰিবা টেঙ্গাৰ জোল।
খাবৰ সময়ে মুণ্ড নোতোল ॥

... ...

চিতলৰ বুক কাটি বাচিয়া।
তেল, লোণ, মচলাই তাকে ভাজিয়া ॥

* বৰ : বৰ ভজা—মুগৰ দালি বাটি পিঠা ভজা।

অতি সুস্বাদ খাইব তাক।
এহি সুস্বাদ কহিছে ডাক॥

... ..

চেঙ্গা, চেঙ্গেলী, জমিৰৰ বস।
কাঁহুদি দিয়া যেবে পৰশ॥
মুখৰ অকচি দূৰক যায়।

আছোক নব দেৱে ভাল পায়॥

তিতা-কেবেলা, হেলঞ্চি, ভেকুৰি-তিতা, শেৱালি ফুল আৰু
পাত, শোঁকোতা, ভেঁদে লতা, দোৰোণফুল আৰু আগ,
বেতগাজ, নবসিংহ আদিৰ তিতাখোৱা উপকাৰিতাৰ কথা
বন্ধন প্ৰকৰণত আছে। বহাগ বিহুৰ সময়ত নানা তৰহৰ
মিঠাই, মাখন আদি খোৱাৰ পিচত সাতবিহুৰ দিনা সাত
তিতা খোৱা প্ৰথা আজিও চলন্তি হৈ আছে।

কোন মাহত, কোন তিথিত, কোন বাৰত কি খাও
খালে শৰীৰ ভালে থাকে তাৰো বিৱৰণ আছে। মাছ
মজ্জা আদি বন্ধাৰ প্ৰণালী আৰু ভাত খাই উঠি মুখ শুদ্ধি
কৰাত খোৱা দ্ৰব্যৰ বিষয়েও ডাকৰ বচন অতি সাক্ষৰ।

(ঘ) ঘৰসজা : পূব পশ্চিম কৰি ঘৰ বান্ধিবা।

দক্ষিণে ভূই উত্তৰে বাৰি।

আটীয়া দিবা তিনি শাৰী॥

পূবে ভানু পশ্চিমে ছায়া।

উত্তৰে গুৱা দক্ষিণে ধুৱা॥

তেবে জানিবা বাৰীৰ কাঁয়া।

... ..

বাটত আহত কদম লুকাবা।
শগুণ কাকৰ ভয় জানিবা॥

... ..

অসমীয়া গাৱলীয়া জীৱনত সবহ ভাগ খেতিয়কেই ডাক-
ভণিতা আদি পুৰণি প্ৰথা মতেই ঘৰ সাজে আৰু বাৰী
সজায়। ব'দ-বৰষুণৰ পৰা বন্ধা পৰিবলৈ, স্বাস্থ্য ভালে
থাকিবলৈ মানুহ আৰু পোহনীয়া গৰু-ছাগলী আদিৰ ঘৰ
সজাৰ ব্যৱস্থা ভাল। গঞা বাইজে নামঘৰ, স্কুলঘৰ সজাবো
ভাল ব্যৱস্থা আছে।

বহু কৰ বহু কৰ বৰ ঘৰ।

ডাকে বোলে তাক নকৰ নকৰ॥

সক সকলৈ বান্ধিবা ঘৰ।

এটি নেলাগে দহোটা কৰ॥

নামঘৰ বা কীৰ্ত্তনঘৰ, শোৱনীঘৰ, পাকঘৰ বা বান্ধনিঘৰ,
ঢেঁকীশাল, তাঁতশাল, গোহালীঘৰ, ভঁৰালঘৰ, বাটচ'ৰা,
চ'ৰাঘৰ, বৰঘৰ, মাৰলঘৰ, বুলনীচ'ৰা আদি চৌহদৰ ভিতৰত
সজোৱা প্ৰণালী আছে।

উকখা ঘৰত বাৰিষা থকা।

যুৱতী কণ্ঠা ঘৰত বখা॥

বিষয়েও ডাকৰ বচন উল্লেখ আছে।

ডাকে ফেঁচা ফুলে বাহ।

গিৰি নিজীৱে ছয় মাহ॥

ঘৰত শগুণ, হুড়ু, ফেঁচা, চৰাই পৰাও অমঙ্গল। সাপ,
সোণগুই সোমোৱাও বেয়া। এনেকুৱা অৱস্থাত সহস্ৰ-নাম

পাঠ, ব্রাহ্মণ জ্ঞাতি ভোজন, হোম, নাম-কীর্তন কৰি মনৰ
কুচিন্তা আঁতৰোৱা হয়।

স্ত্ৰীৰ লক্ষণঃ— শুদ্ধ বংশ চাই বিচাৰ কৰি।

আপুনিয়ৈ চাইব চক্ষু ভৰি॥

ভাল মন্দ লক্ষণ চাই।

তেবেসে সুধিব কথা জাই॥

... ..

লোম সৰু, দন্ত সৰু লাৰণ্য মাত।

গৃহে বাটি দেই সন্ধ্যা বেলাত ॥

বন্ধন কৰয়ে ব্যঞ্জন মিস্ত।

সেই গৃহিণীক বুলয় ইস্ত ॥

... ..

কৰা কৰি সাধুৰ ধন।

সদাই মুখত মিষ্ট বচন ॥

স্বামীকে পূজে গোধূলি বাতি।

সেহিসে নাৰী লক্ষ্মী জাতি ॥

এই ডাকৰ বচনৰ সূচীপত্ৰ ৪২ টা। প্ৰত্যেকৰ বিষয়
বৰ্ণনা কৰিলে বৰ দীঘল হয়। পাঠকে পঢ়িলে ডাকৰ
কথাৰ বিচক্ষণতা ধৰা পৰিব।

আমি এতিয়ালৈকে হাতে লিখা আৰু ছপাকৰা ন খন
ডাকৰ বচনৰ পুথি পঢ়িবলৈ পালোঁ। আৰু বাতৰি কাকততো
প্ৰকাশ হোৱা কেবাটিও প্ৰবন্ধ চালোঁ।

সূচীপত্ৰৰ ৩৯ নম্বৰত ডাকৰ বচনৰ বিভিন্ন সংস্কৰণ
আৰু ডাকৰ বিষয়ে প্ৰকাশিত প্ৰবন্ধাৱলীৰ তালিকা দিয়া

মতে ১৫৪ পৃষ্ঠাত বহলাই লিখা হৈছে। সেই সদাশয়
সকলৰপৰা আমি যথেষ্ট সহায় পাইছোঁ। সকলোৰে ওচৰত
আমি থাণী। এই সদাশয় সকলৰ আমি শলাগ ললোঁ।

পোৱা পুথিৰ (ক) (খ) হিচাবে একে ধৰণৰে—(অলপ
হে লবচৰ) ডাকৰ বচন লিখিলোঁ; যেনে, বন্ধন প্ৰকৰণ
১ম খন পুথিত পোৱা মতে (ক), ২য় খনৰ মতে (খ) দি
লিখা হ'ল। পুৰণি সাঁচিপত্ৰায়া পুথিৰ মতেই আখৰ, শব্দ,
বাক্য ৰখা হ'ল।

ডাকৰ জন্মঃ—

ডাকৰ বচন আদি যুগত লিখা বুলি অনেকে অনুমান কৰে।
বিক্ৰমাদিত্য ৰজাৰ নৱবত্ৰৰ বিখ্যাত পণ্ডিত এজন
মিহিৰ মুনি। যদি এই মিহিৰ মুনিয়ৈই অসমত আহিছিল
তেন্তে ডাকৰ জন্ম বৰ্ষ শতিকাৰ আগতে হব লাগিব।
ই গবেষক সকলৰ চিন্তাৰ বিষয়।

ডাকৰ জন্মস্থান সম্পৰ্কে বিশেষ মতভেদ নাই। বৰ-
পেটাৰ দক্ষিণে ৭ মাইল দূৰত লেহিডঙৰা গাওঁ; আজি
কালি লোহগাওঁ বোলে। ই পাটবাউসী পৰগণাৰ বৰ্ত্তমান
মনদিয়া মৌজাৰ ওচৰত। এই গাওঁতেই ডাকৰ জন্ম হোৱা
বুলি কয়।

লেহিডঙৰা ডাকৰ গাওঁ।

তিনিশ বাটী পুখুৰীৰ নাও ॥

পিতা-মাতাৰ প্ৰসঙ্গত বুজা যায়, ডাকৰ পিতাকৰ সাতোটি
ভাই। জাতি কুমাৰ। উজ্জয়িনী নগৰৰ পৰা মিহিৰ মুনি
দেশভ্ৰমণলৈ আহে আৰু এই সাত ভাইৰ ঘৰত আলহী থাকে।

সাত ভাইব সৰ্ববোৱাৰী জনী নিঃসন্তান আছিল।
তেওঁৰ অতিথি সংকাৰত মিহিৰ মুনিয়ৈ আশীৰ্বাদ দিয়াত
এটি পুত্ৰ সন্তান জন্মে। এওঁৱেই আমাৰ ডাকপুৰুষ।

ডাকৰ বাপেকৰ সাতোটি ভাই।
ছয়টিৰ লবালুৰি সৰুটিৰ নাই ॥
এদিন আসিয়া মিহিৰ মুনি।
অতিথি ৰূপে বৈলা আপুনি ॥
শ্বাশুৰী বোলে অতিথি বাপা।
টঙ্কি ৰাখিবা গৈছে সাতোটি আপা ॥*
ঘৰত নাই মুনিহ লোক।
কেনুকে বাপা স্মৃতিম তোক ॥

তেতিয়া মিহিৰ মুনিয়ৈ কয় :—

নালাগে চাউল চক।
নালাগে জুই ॥
খেৰ এমুঠি দিয়া।
তাতে থাকিম শুই ॥

অতিথিৰ কথা শুনি :—

শ্বাশুৰী বোলে সৰুজনী আই।
তোৰ লগত একো ছা ছলি নাই ॥
ঘৰৰ কামক পাছে কৰা।
অতিথি বাপাৰ আল ধৰা ॥
বেতাৰণ কপালে নাহিকে পো।
অতিথি পূজি চলি কোলে লো ॥

* আপা—লৰা। † বেতাৰ—পুত্ৰৰ।

অতিথিয়ে সন্তোষ পায় :—

তুষ্ট হইয়া মিহিৰে দিল বৰ।
পুত্ৰ এক হব মোৰ সম-সৰ ॥
পাহত :—পুৱাইল বজনী মিহিৰো গৈলা।
শুনা সবে যেন কথা ভৈলা ॥

সৰুজনীৰ :—

আজি কালি কৰি য়েবে দশ মাস ভৈলা।
কেনমতে পুত্ৰ হৈব শুনিবাক লৈলা ॥
কাষ কুচলিয়াই সোধে আই বাই।
তোৰ গাৱত দেখোঁ একো বেদনা নাই ॥
আই বাই বোলোঁ দুই ভৰিত ধৰি।
সকলো নাথাকিবা নিদ্ৰাত পৰি ॥
থাক থিক হৈ চিন্তা নকৰিবি।
বেদনা হলে সবাকো জান দিবি ॥
প্ৰসব দুখত মাতৃ অশুখ।
ভাবিছে দেখিব পুত্ৰৰ মুখ ॥

এই বিষয়ে জন্ম প্ৰকৰণত বহলাই লিখা আছে। মাকৰ
গৰ্ভৰপৰা ৰাজ হৈ মাকক মাতিলে, এন্ধাৰ দেখি জুইখৰা
নিয়ম বুজাই কলে। কেনেকৈ নাই (নাভি) কাটিব, প্ৰসূতিৰ
কাষত কি থব, কি ঔষধ খালে সুস্থ হব—সকলো কথা
বুজাই কৈছে।

বুঢ়ীৰ পুতেকহঁতে সক বোৱাৰীয়েকৰ পুত্ৰ সন্তান জন্মা
শুনিলে আৰু য়েয়ে যতে আছিল তাৰপৰা আহি ঘৰ
পালেহি। কিন্তু লৰাৰ অদ্ভুত কথা দেখি শুনি বিস্ময় মানিলে।

সকলোটয়ে যুক্তি কৰি খেৰণিত থৈ আহল গৈ। তিনি দিনৰ মূৰত সিহঁত খেৰ কাটিব গল। খেৰৰ মুঠিবোৰ সমান নোহোৱা দেখি নিজৰ ভিতৰত কোৱাকুই কৰিছে; এনেতে চকৰ ভিতৰৰপৰা মাত দি বোলে ডাক—

খেৰ কটা তিনি মুঠি।

তেহে দেখিবা গায়ন গুটি ॥*

কথা শুনি সিহঁত আচৰিত হল; আৰু লৰাটিক ঘৰলৈ আনিলে।

উপজিৱে মাৱক দিলে ডাক।

সেহিসে কাৰণে তাৰ নাম থৈলা ডাক ॥

উপজিয়েই মাকক মতা দেখি লৰাটোৰ নাম থলে ডাক। ডাক ডাঙৰ হোৱাৰ লগে বিছা বুদ্ধি আৰু অভিজ্ঞতা বাঢ়ি আহিল। এদিন ভাত খাবৰ সময়ত লৰা এটাই আহি কলেহি, “ভাত বাঢ়িবনে? সেই সময়তে নাপিত আহি কলেহি, “ডাঢ়ি খুৰাবনে বাঢ়িব?” তেতিয়াই ধৰুৱা এটা আহি শুধিলে, “মহাজনে তাগিদ দিছে, টকাৰ সুদ বাঢ়িবনে কি কৰোঁ?” ডাকে তিনিওৰো কথাৰ উত্তৰ দিলে “বাঢ়ক”। এনে ধৰণৰ বহুত কথা পোৱা যায়।

দ্বিতীয়বাৰ মিহিব মুনি কামাখ্যা দৰ্শনৰ বাবে অহাত ডাকৰ জন্ম হোৱা শুনিলে আৰু মিহিব মুনিয়ে—

“মোৰ পুত্ৰ হৈছে বুলি আসিয়া দেখিলন্ত।”

আপুনি শিশুসৰ সঙ্গে উমলি আছে।

দেখিয়া মুনি শুধিল। পাছে ॥

* গায়ন—খেৰৰ গোট।

কোন পিতা তোৰ কোন হোৱে আই।

স্বৰূপ কৰিয়া মোক কৰ বুজায় ॥

ডাকে বোলে পিতা নকৰা চিন্তা।

কুমাৰী আই তুমি হোৱা পিতা ॥

মুনিয়ে: তোৰ মুখে জানোঁ মোৰ পুত্ৰ তুই।

মোৰ কান্ধে উঠ লৈ যাওঁ মই ॥

ডাকে বোলে পিতা স্বৰূপ কথা।

মই গুছৰীয়া তুমি হোৱা বজা ॥

কলোঁ মোৰ মাটিত।

বগালে তোৰ তাঁতিত ॥

মাটিৰ গিৰিয়ে পায় নে তাঁতিৰ গিৰিয়ে পায়।

স্বৰূপ কৰিয়া কহা মোত বুজায় ॥

যাবে মাটিত হয় সেই গিৰিয়ে পায়।

মুনি বোলে জড়ৰ চেতনা নাই ॥

ডাক আৰু মিহিবৰ এনেকুৱা কথোপকথন শুনিবলৈ বৰ মজা আৰু সাকৰা। প্ৰত্যেক বচনেই নীতি-মূলক ডাকক কথাৰে হকৰাব নোৱাৰি।

মাতৃৰ লগত তই কৰিও বাস।

আজিৰ পৰা তোৰ এৰিলোঁ আশ ॥

ইয়াকে কৈ মুনি গন্তব্য স্থানলৈ গুছি গল।

এই নীতিমূলক বচনাবোৰ হোজা, চহা, লিখা-পঢ়া নজনা মানুহৰো সহায়ক আৰু পথ-প্ৰদৰ্শক।

ৰাজনীতি, ধৰ্ম্মনীতি, জ্যোতিষ, প্ৰসূতিৰ চিকিৎসা, কৃষি বিষয়ক বচন ইয়াত লিখা হ’ল। ডাকৰ বচনত ছন্দৰ

নীতি নিয়ম নহলেও এইবোৰত যে সাহিত্যৰ সৌন্দৰ্য্য ভৰপূৰ হৈ আছে তাক লুই কবিব নোৱাৰি।

ডাকৰ মৃত্যু সম্পৰ্কে ইয়াত লিখা হ'ল। বহুতে কব খোজে—

ডাকে বোলে ভয় নকৰিবা ভাই।

মই মোলান তোলো সবে থাকা চাই॥

ডাকৰ হাত কেশে লাগিলা জোটে।

উঠিব নোৱাৰি কৰে ছট ফট॥

ডাকৰ মৃত্যু সম্পৰ্কে বিশেষজ্ঞ সকলেও থিৰ কাবব নোৱাৰে।

জন্ম লগ্ন যাত্ৰা যোৰা।

ববাহ মিহিৰে নাপালে ওৰা॥

আগল গাগল* ছাগল।

পঢ়ি শুনি ববাহ পাগল॥

সাহিত্যানুবাগী, বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক ডঃ শ্ৰীফুল্লদত্ত দেৱ গোস্বামী দেৱৰ 'অসমীয়া জন-সাহিত্য'ত গ্ৰীচৰ হেডিয়চ আৰু ডাক পুৰুষৰ বিষয়ে লিখিছে। পঢ়ুৱৈ সকলে ইচ্ছা কৰিলে পঢ়ি আনন্দ পাব। এখেত গোস্বামীদেৱ, অধ্যাপক শ্ৰীমাধবচন্দ্ৰ গোস্বামী, বিশ্ববিদ্যালয়ৰ চেক্ৰেটাৰী শ্ৰীঅনিলকুমাৰ শৰ্ম্মাদেৱ এই পুথি যুগুত কৰোঁতে আমাক অনেক উৎসাহ উপদেশ দিছে। আৰু বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কৰ্ম্মচাৰী উদীয়মান উৎসাহী ডেকা ভাই শ্ৰীসত্যনাথ তালুকদাৰ, শ্ৰীগুৰুপ্ৰসাদ মোহনেও আমাক সহায় কৰিছে। সকলোৰে শলাগ ললোঁ। শেষত নতুন অসমীয়া,

* গাগল নামৰ মাছ।

অসমবাণীৰ সমালোচনা আৰু ইংৰাজী প্ৰবন্ধৰ শলাগ ললোঁ। প্ৰথম সংস্কৰণৰ প্ৰকাশক শ্ৰীবিচিত্ৰনাৰায়ণ দত্ত বৰুৱাদেৱৰো বিশেষভাবে শলাগ ললোঁ। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক ডঃ মুকুন্দমাধৱ শৰ্ম্মাদেৱে কামন্ত অত্যন্ত ব্যতিব্যস্ত হৈ থকা সত্ত্বেও, ডাকৰ বচনখন ইংৰাজী ভাষালৈ অনুবাদ কৰি আমাৰ তথা অসমৰ লোক-সংস্কৃতি জীৱন্ত কৰাৰ চেষ্টা চলোৱাটো অতি গৌৰৱৰ কথা। আৰু নলবাৰী সংস্কৃত কলেজৰ অধ্যক্ষ শ্ৰীমনোবৰ্জেন শাস্ত্ৰীদেৱে সংস্কৃত ভাষাত অনুবাদ কৰি অসম তথা ভাৰতত এই পুথিৰ সমাদৰ বঢ়ালে। বৰপেটাৰ উদীয়মান উৎসাহী যুৱকবৃন্দই ডাকৰ জন্মস্থানত উৎসব পাতি কীৰ্ত্তি-চিন বখা বিষয়ে আলোচনা কৰাটো আনন্দ আৰু গৌৰৱৰ কথা।

গবেষকসকলে ডাকৰ সম্পৰ্কে গবেষণা আৰু অনুসন্ধান কৰি ন ন কথা পোহৰলৈ উলিয়াবৰ বিশেষ আৱশ্যক হৈছে।

আমাৰ এই সংগ্ৰহৰ পৰা শিক্ষাৰ্থী আৰু গাৱঁৰ নিবন্ধৰ ভাই-ভনী সকলৰ, খেতিয়ক সকলৰ যংকিঞ্চিৎ উপকাৰ হলেও আমাৰ শ্ৰম সাৰ্থক মানিম।

পুৰণি শব্দ বখাত আৰু অনেক ঠাইত খুত থকাত পঢ়ুৱৈ সকলে ক্ৰটি মাজ্জনা কৰে যেন। ডাকৰ সম্বন্ধে কিবা নতুন অনুসন্ধান পালে পাঠক সকলে আমাক জনালে উপকৃত হম। এয়ে আমাৰ প্ৰাৰ্থনা।

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

৩।৪।৬০

}

নিবেদক

শ্ৰীদত্তীৰাম দত্ত

আমাৰ কথা

দ্বিতীয় সংস্কৰণত কিছুমান শব্দৰ টোকা লিখা হ'ল।
আৰু বাতৰি কাকতৰ সমালোচনা শেষত দিয়া হৈছে। পঢ়ুৱৈ
সমাজে ইয়াৰ উৎকৃষ্ট সংস্কৰণ ওলাবলৈ আমাক আন্তৰ্জালিকায়
দিহা পৰামৰ্শ দিব বুলি আশা বাখিলোঁ।

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
৩৪১৬৮

বিনীত
শ্ৰীদত্তীৰাম দত্ত

দ্বিতীয় সংস্কৰণত প্ৰকাশকৰ নিবেদন

অসম গবৰ্ণমেণ্টৰ প্ৰাচীন অঙ্কশাস্ত্ৰৰ গবেষক, বৰ্তমান
গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰাচীন পুথিৰ অনুসন্ধানকাৰী
শ্ৰীদত্তীৰাম দত্তদেৱে অহোপুৰুষাৰ্থ কবি, নানা ঠাইত ঘূৰি ফুৰি
ডাকৰ বচন সংগ্ৰহ কৰিছে। শেষত দিয়া বাতৰি কাকতৰ
সমালোচনাই 'দত্ত'ৰ ডাকৰ বচন সংগ্ৰহৰ যত্ন, ধৈৰ্য্য আৰু
নিষ্ঠাৰ খ্যাতিৰ কথা উল্লেখ কৰিছে।

শেষত উল্লেখ কৰা ডাকৰ বচনৰ বিভিন্ন সংস্কৰণ আৰু
ডাকৰ বিষয়ে প্ৰকাশিত প্ৰবন্ধাৱলী পঢ়ি 'দত্ত'ই এই শকত
সংগ্ৰহটি সম্পাদন কৰিছে।

ডাক অসমৰ বেদব্যাস। এই সম্পৰ্কে অসমীয়া ভাষাৰ
প্ৰাচীনতম সম্পদ ডাকৰ বচনত দত্তদেৱে বহুলাই লিখিছে।
ডাকৰ বচনবোৰ হোজা, চহা, লিখাপঢ়া নজনা মানুহবোৰ
সহায়ক আৰু পথ-প্ৰদৰ্শক।

আমাৰ সম্পূৰ্ণ বিশ্বাস, ইয়াৰ পৰা শিক্ষাৰ্থী আৰু গাৱঁৰ
নিৰক্ষৰ ভাই-ভনীসকলৰ আৰু খেতিয়ক সকলৰ কিছু
উপকাৰ হব।

লয়াছ' বুক ষ্টল
গুৱাহাটী
২৩৩১৬৮

বিনীত
শ্ৰীবিচিত্ৰনাৰায়ণ দত্ত বৰুৱা

ডাকৰ বচন

১। জন্ম প্ৰকৰণ

এক দিন ডাক জন্ম লভিলা।
ভূমিত পৰিয়া মনত গুণিলা ॥
দেখে অন্ধকাৰ প্ৰদীপ নাই।
চক্ষু টেৰ কৰি মারক চাই ॥
প্ৰসব দুঃখত মাতৃ অসুখ।
চক্ষু মেলি চান্ত পুত্ৰৰ মুখ ॥
গুচবৰ দুই ভিৰী আসিয়া।
জ্বলায় অগ্নিক তুঁহে ফুকিয়া ॥
পিৰিক পাবাক কৰে আগুন।
নালাগে দেখিয়া উঠয় খঙ্গ ॥
হেন দেখি পাছে মাতিলা ডাক।
পুৰাতি বাখিয়া চা পুতাক ॥
একে কাঠে লাড়ি চাড়ি।
দুই কাঠে ফুক মাৰি ॥
তিনি কাঠে কৰি এক।
যেনে লাগে তেনে সেক ॥
ধুৱাই খুৱাই কোলে লৈব য়েবে।
ভালে ভালে ফুল পৰিব তেবে ॥
জয়ধ্বনি কৰি নাড়ী কাটিব।
দৃঢ় মুষ্টি কৰি নাড়ী বান্ধিব ॥

গোবৰ গুঠি, সূচলি কাঠ।
 সেকিলে নাড়ী নোহে অনাথ ॥
 লোণ জানুকেৰে খুৱাৰ বাল।
 তেবে স্তন বস হৈবেক ভাল ॥
 কলীয়া তুলসী বেলৰ পাত।
 মুঠাৰ সহিতে বটি পটাত ॥
 তপত কৰিয়া জননী খাইব।
 তেবেসে নাড়ীয়ে দৃঢ়ক পাইব ॥
 য়েবে স্মৃতিকাৰ বাখিব জীৱ।
 যতন কৰিয়া ঔষধ দিব ॥
 অপৰাজিতাৰ একটি ফুল।
 জানি গুনি দিব দশৰ মূল ॥
 বাসি জয়ন্তী পুষ্পক লৈব।
 তাৰ ক্ষুদ্ৰ শিফা অল্ল মিলাইব ॥
 অল্ল বেঙ্গেনাৰ শিফা, তাকও দিব।
 ক্ষুধাত খুৱাব তেবেসে জীব ॥
 অহিতে শিশুক জননী দেখি।
 অভ্যাস্তৰে থৈব দৃঢ়কে বাখি ॥
 পূৰ্ব শিৰে শিশু গুৱাই।
 স্মৃতিকাৰ কাথে* বাখিব জুই ॥
 দিনত শিশুক নেৰিব জনে।
 নিশাত বাখিব মাত্ৰ যতনে ॥

অপুত্ৰী নাৰী সঙ্গৈ নথব।
 নিশাত মাত্ৰ জাগি থাকিব ॥
 কাথত লোকে হাই নকৰিব।
 স্মৃতিকাৰ কাথে পানী নথৈব ॥
 বালকৰ কাথৰে বাখিব অস্ত্ৰ।
 সাবধানে মাত্ৰ বাখিব বস্ত্ৰ ॥
 গৃহৰ চাৰি কোণে দ্বাৰ মুখত।
 সীজু বচ আনি কইব সতত ॥
 পঞ্চম দিনত মঙ্গল কৰি।
 সূৰ্য্যক দেখাইব নয়ন ভৰি ॥
 পথে কিম্বা মাসে গণক আনি।
 কৰিব গণনা বেদক মানি ॥
 লোন, তেল জালা সভাত দিব।
 সমাজে চাহিয়া নাম কৰিব ॥
 পিতৃ অনুসাবে পুত্ৰৰ নাম।
 মাতৃ অনুসৰি ছুহিতা নাম ॥

২। জ্যোতিষ প্ৰকৰণ (ক)

যিব সীত সনাসম্য কুজ ভোমার্কবান্ধ।
 ই তিনিত কৰি লগ্ন বাশিচক্ৰ প্ৰপাতএ ॥
 তুঙ্গা তুঙ্গি কি কৰ বিচাৰ।
 যোগাযোগ কৰ পৰিহাৰ ॥

লগ্নক চান্দমুতে নেদেখে য়েবে ।
 তাহাৰ কুষ্ঠিক এৰিও তেবে ॥
 সাতে আঠে খোৰা কুজা ।
 তাতে থাকে ভূমিত কুজা ॥
 চতুৰ্থে পঞ্চমে থাকে কুজা ।
 তাহাৰ কুষ্ঠিক বিফল বুজা ॥
 দুইফালে কুগ্রহ মাজত লগা ।
 তাহাৰ কুষ্ঠিব ছেদ যে যোগা ॥
 ইতিনি ভুবনে নাহিকে বাখ ।
 শপ্তমে শৃংগালে ভুঞ্জয় তাক ॥
 এক পাপ এহ থাকে লগ্নত ।
 তাহাৰ শঙ্কা হতাশনত ॥
 সপ্তমত মঙ্গল থাকে যাহাব ।
 মেঘত বায়ুত ভয় তাহাব ॥
 কুজব ঘৰে ববিব বাস ।
 পবৰ ধনক কৰয় আশ ॥
 সপ্তমে শুক্রে দেখয় য়েবে ।
 ধন জন সুখ হবয় তেবে ॥
 লগ্নত শনি থাকয় চান্দ ।
 তাক লাগি পাতে অনেকে ফান্দ ॥
 খোৰাক কুজায়ে দেখয় য়েবে ।
 জলত পবি মবয় তেবে ॥
 বুধে চন্দ্ৰে থাকে একে সঙ্গ ।
 তাহাৰ কুষ্ঠিব নাহিকে ভঙ্গ ॥

যদি ক্ষিতি স্মৃত থাকয় সাতে ।
 জীয়ে সিটো জন নীচৰ ভাতে ॥
 লগ্নে সূজা লগ্নে কুজা ।
 তাতে থাকে ভান্নত পূজা ॥
 সপ্তমত যদি খোৰাক পায় ।
 ষষ্ঠদিনে সিটো মৃত হবয় ॥
 চাৰি সাগৰত এহৰ মেলা ।
 দোলা ছত্ৰে তাহাৰ খেলা ॥
 চাৰি সাগৰি যোগ সৰ্ব্বসিদ্ধি ।
 ইয়াক নপাএ মহেশ বিধি ॥
 কৰ্কট বৃহস্পতি মেঘত ভান্ন ।
 তুলাত শনি বিশাত তনু ॥
 মকৰে মঙ্গলে কৰয় গতি ।
 এই চাৰি সাগৰি দেয় নৃপতি ॥
 হয় হস্তী নৌকা নাহিকে সীমা ।
 ইন্দ্রত অধিক তাৰ মহিমা ॥
 লগ্ন গুৰু চন্দ্ৰ হএ জুত ।
 নৃপতি তাৰ হরয় স্মৃত ॥
 দ্বিতীয়ত শনিয়ৈ হরয় ক্ষতি ।
 তৃতীয়ত শনিয়ৈ ধবয় চাতি ॥
 যদি শুভদৃষ্টি শনিয়ৈ চাই ।
 নৃপতি সম পুত্রক পায় ॥
 শনিয়ৈ বৰিয়ে লগ্নক দেখি ।
 চোৰৰ লগোত তাহাক লেখি ॥

সপ্তমে শনি দেখয় যেবে ।
 বাঁহৰ আগত গুকাই তেবে ॥
 লগ্নক চান্দে বেদ বখানে ।
 নপঢ়ি বুজুনি সবাকো জানে ॥
 নহবে পাত্ৰ নহবে বাজ ।
 বসিয়া সাধয় সকল কাজ ॥
 বিপু নিধনীত থাকয় চান্দ ।
 শিশু কালত পাতয় ফান্দ ॥
 যদি পাপ এহে দেখয় তাকে ।
 অল্লতে মৰিব বোলন্ত ডাকে ॥
 সপ্তমত বৰি শনিৰ ক্ষেণত ।
 অষ্টমত মঙ্গল বুধ বিষমত ॥
 দ্বাদশ বাশিত থাকয় চান্দ ।
 প্ৰসব কৰিয়া বসিয়া কান্দ ॥
 মেঘত বৰি চন্দ্ৰ নিজ ঘৰে ।
 কুন্তত খোৰাক দেখিব তাৰে ॥
 মঙ্গল শনিৰে একেলগে থাকে ।
 দুখীয়া পুত্ৰক প্ৰসবে মাকে ॥
 কুন্তত খোৰা থাকয় আসে ।
 মকৰত মঙ্গল পূৰ্ব ভাসে ॥
 কণ্ঠাত বুধ থাকয় যেবে ।
 ডাকে বুলে বাজা হবয় তেবে ॥
 ধনু মীন কণ্ঠাত শনিৰ বাস ।
 তাত বান্ধবৰ থাকয় আশ ॥

মকৰত মঙ্গল লগ্ন সহিত ।
 দোলা, চন্দ্ৰ মিলা বৰিত ॥
 হয়, গজ, নব ভূমি প্ৰজন্ত ।
 বিপুল সম্পত্তি নাহিকে অন্ত ॥
 চন্দ্ৰ বৃহস্পতি একে বাশিত ।
 লক্ষ্মী সবস্বতী তাহাতে থিত ॥
 দশমে চান্দ তৃতীয়ে কুজা ।
 ষষ্ঠত বাহু শতবৰ্ষ বুজা ॥
 গুৰুৱে যদি দেখে লগ্নক ।
 তাৰ লক্ষ্মী মিলে আৰণ্যক ॥
 মেঘত চান্দ সাগৰৰ লগ্ন ।
 আশেষ দোষ কৰয় ভগ্ন ॥
 পঞ্চ বৰিবাব দোপথ দিনে ।
 শক শগুণে নখাই ঘিণে ॥
 শনি মঙ্গল বৰে যেবে ।
 নুপতিব গীড়া হবয় তেবে ॥
 কালমিন মন্থত ভুবনে ।
 মাৰু মাৰু কৰে শনি সুবগণে ॥
 বাজাৰ হন্তে বিৰহে মন্ত্ৰী ।
 বিনা যুদ্ধে প্ৰজা মাৰন্তি ॥
 বাহু শনি সাগৰত জানা ।
 বিপত্তি মিলাইব বৰ বৰ জনা ॥
 নজাই দিন লুপুহয় বাতি ।
 উৎপাত মিলয় চোতিস জাতি ॥

যুত ছপাত নাৰিক সাতে ।
 বাটে জায়াতে মমাই মাতে ॥
 দোভাগ বাতি হেমালয় গাই ।
 ডাকে বোলে সিটো গ্রাম ডুবই ॥
 উই উলুকা মেদিনী ফুলে ।
 দীঘল লেজা গুইকে বুলে ॥
 পেচায় ডাকয় ফুলায় বাঁহ ।
 ছুড়ু কাকে বটয় পাস ॥
 এহি মতে যাব গৃহত বাস ।
 সেই গিৰি উঠে ছয় মাস ॥
 চাৰি সাগৰে গ্ৰহ সঞ্জাগ ।
 কাহাৰ জানা নৃপতি যোগ ॥
 যদি চাৰি নোহে থাকয় তিনি ।
 তিনি কণা পৃথিবী থাকয় জিনি ॥
 চাৰি সাগৰত গ্ৰহব মেলা ।
 সাম্ফল পুত্ৰ মাত্ৰ তুলিলা ॥
 গঙ্গা সাগৰত মজিব মাথ ।
 অৱশ্যে দেখিব জগন্নাথ ॥
 চাৰি চাৰি গ্ৰহ থাকয় য়েবে ।
 বাজঘৰে লফৰ হবয় তেবে ॥
 বাজদ্রোহী হৈব চোব কৰিব ।
 বাজ দণ্ড হবো বেট উঠাব ॥
 এক এক গ্ৰহ থাকয় ঘৰে ।
 একাৱলী যোগ তাহাক বুলে ॥

তাতে যদি সিংহা খনিক পায় ।
 হবে চক্ৰবৰ্ত্তী মহাৰায় ॥
 মেঘত আদিত্য তুলাত খোৰে ।
 যুগে ভোমক লোকে য়েবে ॥
 বৃষত চন্দ্ৰ যাহাৰ পাই ।
 চতুৰ্দোলে সিটো গায় ঘেলাই ॥
 অষ্টমে বৈয়া সপ্তমে বহিত ।
 তৰল ভূমিত হবাইব বিত ॥
 কৰাব সুখ নাহিব ঘৰে ।
 সৰ্বকালে তাক বাইবেক পৰে ॥
 আক সনীয়া মঙ্গল সাতে ।
 কৰ কঙ্কালত লৈবেক বাতে ॥
 এই যোগ যাব গণিতে পায় ।
 হাত ভৰি তাৰ শুকাই যায় ॥
 সৰ্ববোগ তাৰ গাৱত দেখি ।
 সৰ্বকালে ভিক্ষা হবয় ছুখি ॥
 দুই ভিতি আৰু মধ্যত থাক ।
 হস্তীৰ স্বকৃত দেখিবা তাক ॥
 জীৱন্তে ধন জনক পাই ।
 মৰিলী হএ স্বৰ্গত ঠাই ॥
 অষ্টমে বাছ চান্দ হৈব জেবে ।
 শিৰছেদ তাৰ হোৱয় তেবে ॥
 লগ্নত মঙ্গল শনিৰ খেলা ।
 সকল কাৰ্য্যত তাহাৰ হেলা ॥

সপ্তমে মঙ্গল দেখে থেবে ।
 মেঘৰ নাদত মৰয় তেবে ॥
 চাৰি সাগৰত গ্ৰহৰ স্থিত ।
 পৰৰ স্থাপন পাইবেক বিত ॥
 সৰ্বকালে তাৰ শোভন বিধি ।
 খানন্তে কোৰন্তে পাইবেক নিধি ॥
 মেঘত বৰি ভূমি নন্দন ।
 বিছা বুদ্ধি ধন বাবে যতন ॥
 চন্দ্ৰ সহিতে থাকে বৰি ।
 পণ্ডিত হবয় ধৰ্ম্মত মতি ॥
 বুধ সমে বৰি থাকয় যথা ।
 বুদ্ধিত নিপুণ জানন্ত কথা ॥
 গুৰু গুৰু যদি থাকয় তুলা ।
 কৰ্কটত বাহু মেঘত কণা ॥
 কীৰ্ত্তি যশ বাঢ়ে বিছা পণ্ডিত ।
 জিএ শতবৰ্ষ হএ সুখিত ॥
 লগ্ন সমে যদি থাকয় মন্দ ।
 তাৰ ঘৰে সদাই দ্বন্দ্ব ॥
 লগ্ন সমে যদি থাকয় চান্দ ।
 তাতে যদি থাকে বৰি স্নাত মন্দ ॥
 পৰৰ ভাতে তাৰ যাবয় দিন ।
 হবয় দৰিদ্ৰ নোহে স্নুদিন ॥
 বাহু শনি যাব একে বাশিত ।
 পৰৰ হাতত হবাইব বিত ॥

তুঙ্গৰ লগত থাকয় গ্ৰহ ।
 সদায় যুদ্ধ বাজ বিগ্ৰহ ॥
 গুৰু চন্দ্ৰ যদি কৰ্কটে হয় ।
 গুৰু চান্দ যোগ বুলিয়া কয় ॥
 পুত্ৰ পতি ধন হএ পণ্ডিত ।
 মহা ধনী মানী সদা সুখিত ॥
 চন্দ্ৰ সহিতে থাকে ভাৰ্গব ।
 সৰ্ব ধৰ্ম্মকাৰী শাস্ত্ৰে প্ৰভাব ॥
 বাহু আদিত্যে থাকয় যাৰ ।
 শত্ৰুত হন্তে ভয় তাহাৰ ॥
 যুজাবিয়ে হানয় তাক ।
 নিশ্চয় জানিবা ডাকৰ বাক ॥
 কেতু শনিযে মিলে সংযোগ ।
 দন্তত হিয়াত তাহাৰ বোগ ॥
 শনি বাহু বৰি থাকে চাই ।
 চিৰদিন তাৰ দুখতে যাই ॥
 দৰিদ্ৰ যোগ ইহাক বুলে ।
 পৰৰ ঘৰতো ভাত নিমিলে ॥
 আদিত্য সহিতে থাকয় কেতু ।
 অন্ধক হৈবাব এহিহে হেতু ॥
 মেঘত বৰি বৃষত শশী ।
 গুৰুএ দেখায় সপ্তমত বসি ॥
 নাহিকয় বোগ নাহিকয় শোক ।
 সিংহাসনে থাকি কৰয় ভোগ ॥

বুধ বৃহস্পতি একে ঘৰে।
 নিতে বিনাশ সম্পত্তি তাৰে ॥
 চন্দ্ৰ সহিতে থাকে সহস্র কিৰণ।
 অলঙ্কিতে কৰে সিটো অগম্য গমন ॥
 বামে মাকৰি দক্ষিণে কাকৰি।
 দিনে দিনে সিটো ফুৰে বাগৰি ॥
 আদিত্য সহিতে শুক্ৰ থাকয়।
 সিয়ো জন জানা হএ মন্দাশয় ॥
 লগ্ন সমে শনি একত্ৰে থাকয়।
 সিয়োজন জানা হএ মন্দাশয় ॥
 আদিত্য মঙ্গল থাকয় চন্দ্ৰ।
 পৃথিবীত সিয়ো হএ বাজেন্দ্র ॥
 চন্দ্ৰ সহিতে থাকে বৃহস্পতি।
 সার্থক জীৱন ধৰ্ম্মত মতি ॥
 চন্দ্ৰ সমে থাকে কুমতি।
 একো কালে নাই ভাৰ্য্যাত ৰতি ॥
 ৰাহুএ সহিতে থাকয় শশী।
 সৰ্বকালে দুখ হএ পৰ্ব্বাসী ॥
 আদিত্যে সহিতে থাকয় ৰাহু।
 সিটো পুৰুষৰ ছেদয় ৰাহু ॥
 লগ্নৰ লগত থাকয় শুক্ৰ।
 বাজাৰ সভাত নাহিকা সৰু ॥
 শুক্ৰ শুক্ৰ চন্দ্ৰ থাকয় য়েবে।
 বাজাৰ পদ পাবয় তেবে ॥

মঙ্গলে সহিতে থাকয় ৰবি।
 শাস্ত্ৰত ভূষণ হবয় কবি ॥
 আদিত্যৰ ঘৰে শুক্ৰৰ গতি।
 বুলন্ত ডাকে হএ নৃপতি ॥
 মেঘত আদিত্য যুগে মঙ্গল।
 তুলাত শনি থাকে কতুহল ॥
 চন্দ্ৰ সূত কণ্ঠাত পাই।
 চতুৰ্দলে সিয়ো গায় ঘেলাই ॥
 মঙ্গল যদি থাকে সপ্তমত।
 আদিত্য শনিৰে থাকে জন্মত ॥
 জানিবা তাহাৰ কহিলু সাৰ।
 তাৰ গায়ত বিষ অপাৰ ॥
 যাৰ কুষ্ঠিত মাজত আদিত্য।
 শনি মঙ্গল দুই পাশে থিত ॥
 সুখ সম্পত্তি সকলে পাই।
 হস্তীৰ স্বকৃত গায় ঘেলাই ॥
 চন্দ্ৰ ৰাহু অষ্টমে থিত।
 শিবচ্ছেদ তাৰ হৈবে নিশ্চিত ॥
 লগ্নৰ লগত শনিৰ মেলা।
 সকল কাৰ্য্যত তাহাৰ হেলা ॥
 তাতে মঙ্গল থাকে সপ্তমে।
 বজ্রপাতে সিটো চলয় যমে ॥
 চন্দ্ৰ সূৰ্য্য দুই একে বাশিত।
 চন্দ্ৰৰ সুন্দৰ নিজ ঘৰত ॥

সৰ্বকালে সুখ ভোগতে যায়।
 আৰোগ্য শৰীৰ সুন্দৰ কাই ॥
 সপ্তমে চন্দ্রক দেখয় শনি।
 অন্নৰ মুখত থাকে সিজনী ॥
 লগ্ন শনি থাকয় য়েবে।
 অৱশ্যে জলত পৰায় তেবে ॥
 যদি আৰু লগ্ন শনিৰ বাসে।
 ভাত কাপুৰত নাহিকে মাসে ॥
 উদৰ পুৰয় টাক্ টুক্ কৰি।
 যেনে তেনে সিটো দেশান্তৰী ॥
 আদিত্য ঘৰত লগ্নৰ থিত।
 তাতে ৰবি যদি হএ মিলিত ॥
 যত ৰোগ ব্যাধি সংসাৰে পাই।
 তাৰ শৰীৰে ভোগ কৰই ॥
 যাৰ যেই গ্ৰহ ঘৰে সেই গ্ৰহ থিত।
 তাতে লগ্ন হএ যাৰ কহিলু নিশ্চিত ॥
 তাৰ যত ফল মিছা কখনো নহয়।
 ডাকৰ বচন ইটো জানিবা নিশ্চয় ॥
 আদিত্য থাকিলে তাৰ সৰ্বৰোগ হয়।
 বলবন্ত ধনী যদি চন্দ্রমা থাকয় ॥
 মঙ্গল থাকিলে তাৰ অঙ্গ হএ ক্ষয়।
 বুঁধ যদি থাকে শাস্ত্ৰে হৈবেক পণ্ডিত ॥
 বৃহস্পতি থাকিলে হবয় জ্ঞানবান।
 হয় হস্তী ধন তাৰ পাএ দিব্যস্থান ॥

পদ।

সূৰ্য্যান শৰীৰ তাৰ দেখিবাক ভাল।
 সুখ বাজভোগ সিটো ভূঞ্জে চিৰকাল ॥
 ভাৰ্গব থাকিলে হএ ধন ধান্ত যোগ।
 নানা অর্থ হএ তাৰ ভূঞ্জে বাজভোগ ॥
 শনি থাকিলে তাৰ বহু মন্দ হয়।
 জলত পৰয় সৰ্বকাৰ্য্যে হেলা হয় ॥
 ৰাহু থাকিলেয়ো তাৰ মিত্র নাহিকয়।
 কেতু ভৈলে কুন্তু কৰ্ম্ম সিদ্ধি নুহিকয় ॥
 দ্বিতীএ আদিত্যে জানা ৰোগৰ নিবাস।
 চন্দ্র থাকিবাতো ধনী মানী মহাযশ ॥
 চৌৰ কাৰ্য্যে ৰতি তাৰ সদা জানিবেক।
 অসং কৰ্ম্মত ৰতি ধৰ্ম্ম নুহিবেক ॥
 মঙ্গল থাকিলে হএ ভাৰ্য্যাত বিকল।
 গৃহত নুহএ ধন হএ অবিবকল ॥
 বুধ গ্ৰহ হএ যদি দ্বিতীয়ৰ স্থান।
 সেই জন হএ জানা নবত প্ৰধান ॥
 যদি বৃহস্পতি গ্ৰহ তাহাত থাকয়।
 দিনে ধন জন বাঢ়ে হৰ্ষ আতিশয় ॥
 শুক্ৰ গ্ৰহ থাকিলেও বল্লভা নাৰীত।
 শনি থাকিলেও হএ দৰিদ্ৰ দুখিত ॥
 ৰাহু থাকিলেও বুদ্ধি সৃষ্টি কৰয়।
 কেতু থাকিলেও কুশ দুৰ্ব্বল হৰয় ॥
 তৃতীয়ত আদিত্যে যদি কৰয় বসতি।
 জানিবা তাহাৰ হএ ধৰ্ম্মতেহে মতি ॥

তৃতীয়ত চন্দ্ৰ যদি কবয় নিবাস ।
 তাহাব অৱশ্যে হয় সোদৰ বিনাশ ॥
 আৰো যদি তাতে থাকে ভূমিৰ নন্দন ।
 ভ্ৰাতৃ নাশ হয় তাৰ স্বৰূপ বচন ॥
 হিংসাতেসে বত তাৰ হৈব সৰ্বদাই ।
 ভূমিতেহে লাভ তাৰ জানিবা নিশ্চয় ॥
 তৃতীয়ত বুধ যদি থাকয় যাহাব ।
 অসত্য অধৰ্ম্মী পাপ কৰ্ম্মে বতি তাৰ ॥
 যদি বৃহস্পতি গ্ৰহ থাকয় সি থান ।
 কামদেৱ সম সিটো হএ ৰূপবান ॥
 যদিবা ভাৰ্গব তাতে কবয় বসতি ।
 ডাকে বুলে সেহিজন হৈব নবপতি ॥
 তাহাত থাকয় যদি ৰবিৰ নন্দন ।
 ভ্ৰাতৃ নাশ হয় তাৰ স্বৰূপ বচন ॥
 বাহু থাকিলেও বল বুদ্ধি হয় তাৰ ।
 তৃণবত শত্ৰু যত কবয় সংহাৰ ॥
 কেতু থাকিলেও হএ বুদ্ধিত বিনাশ ।
 সদায় কবয় সিটো অকাৰ্য্যে প্ৰবাস ॥
 চতুৰ্থত যাহাব থাকয় দিনকৰ ।
 বন্ধু বৰ্গ বাঢ়ে তাৰ জানিবাহা সাৰ ॥
 শৰীৰত ৰোগ তাৰ লুপ্তছে সদায় ।
 দুখ শোক হএ তাৰ জানিবা নিশ্চয় ॥
 যদি আৰো চন্দ্ৰ যদি তাতে কৰে ভোগ ।
 তাৰো জানিবাহা শৰীৰত নানা ৰোগ ॥

ভৰি হাতে ৰোগ তাৰ হৈব নানা মত ।
 সৰ্বকাৰ্য্যে হেলা তাৰ হএ স্বৰূপত ॥
 সি থানত মঙ্গলে যাহাব কৰে বাস ।
 নীচ সঙ্কে কুশ্চিত গাৱঁত তাৰ বাস ॥
 সেহি থানে চন্দ্ৰমুত দেখিবাক পায় ।
 পুত্ৰ পতি ধন জন বাঢ়য় সদায় ॥
 চতুৰ্থত বৃহস্পতি থাকয় যাহাব-
 নানা ভোগ ভুঞ্জে ধন জন হয় তাৰ ॥
 ভাৰ্গব থাকিলে নানা সুখী ভোগী হয় ।
 শুদ্ধ ক্ৰীমন্তৰ ঘৰে জনম হবয় ॥
 শনি গ্ৰহ সেহি থানে কবয় বসত ।
 সৰ্বদায় হৈবে তাৰ পাপতে সেরত ॥
 বাহু থাকিলেয়ো হয় হৰিত ভকত ।
 নষ্ট ভক্তি যুক্ত পাপ আৰু কষ্ট যত ॥
 কেও থাকিলেও নানা কৰ্ম্ম প্ৰবৰ্ত্তয় ।
 একো কৰ্ম্ম সিদ্ধি নোহে হেতু নাহিকয় ॥
 পঞ্চম থানত যাৰ আদিত্য থাকয় ।
 নিসন্তানী হএ ততো প্ৰথম মৰয় ॥
 যদি কাৰো সেহিথানে থাকে নিশাপতি ।
 অৱশ্যে জানিবা সিটো হয় নবপতি ॥
 ভূমিসুত যাৰ পঞ্চম থানত থাকয় ।
 আৱশ্যকে জানা পুত্ৰ শোকত মৰয় ॥
 যদি বুধগ্ৰহ তাতে বসত কবয় ।
 গ্ৰামৰ ঈশ্বৰ সিটো ধনী-মানী হয় ॥

যদি বৃহস্পতি কাৰো পঞ্চমে থাকয়।
 তাৰ কেন্দ্ৰ বৃহস্পতি জানিবা নিশ্চয় ॥
 ধনী-মানী হএ শুভপুত্ৰ জাত হয়।
 লক্ষ্মীয়ে বসতি তাৰ সুখে মৃত্যু হয় ॥
 যদি সেহি থানে শুক্ৰ কৰয় বসতি।
 অনেক সুহৃদ মিত্ৰ ভাৰ্য্যা গুণৱতী ॥
 শনি গ্ৰহ যাৰ পঞ্চমত উপস্থিত।
 পুত্ৰ পত্নী নষ্ট তাৰ হানি হএ বিত ॥
 বাহু থাকিলেও দুষ্ট বলবন্ত হয়।
 কেতু থাকিলেও গাৱ দুৰ্বলতা হয় ॥
 ষষ্ঠ স্থানে আদিত্য শত্ৰুত হন্তে ভয়।
 কপৱন্ত হএ ধৰ্ম্ম কৰ্ম্মত সংশয় ॥
 যদি সেহি থানে কাৰো থাকে নিশাপতি।
 সৰ্ব শত্ৰু নষ্ট হয় অতি শুদ্ধ মতি ॥
 মঙ্গল থাকিলে তাৰ দেহা অমঙ্গল।
 লোকৰ নাহিকে দয়া দুখ বিমঙ্গল ॥
 যদি বুধ গ্ৰহ থাকে ষষ্ঠ যে বাশিত।
 শাস্ত্ৰজ্ঞ ধৰ্ম্মজ্ঞ সিটো হবয় পণ্ডিত ॥
 বৃহস্পতি থাকিলে হোৱয় সুখভোগী।
 শুক্ৰ যদি থাকে সিটো হয় নানাবোগী ॥
 শনি থাকিলেও সদায়ে পাপমতি।
 দুখ দৰিদ্ৰতা চোৰ হবয় দুৰ্ম্মতি ॥
 বাহু থাকিলেও তাৰ ধন হানি হয়।
 কেতু থাকিলেও সৰ্ব কৰ্ম্মে প্ৰবৰ্ত্তয় ॥

সপ্তমত আদিত্য যাহাৰ কুষ্ঠি হয়।
 দুৰ্বলতা ভাৰ্য্যা সঙ্গ সুখ নিমিলয় ॥
 যদি চন্দ্ৰ সপ্তমত কৰয় বসতি।
 মন সুস্থ ধৰ্ম্মশীল পাৱয় সন্ততি ॥
 কুজ যদি সপ্তমত যাহাৰ হোৱয়।
 ভাৰ্য্যায়ে সহিতে দিনে কন্দল হৱয় ॥
 বুধ থাকয় যদি সপ্তম ঘৰত।
 সদা কষ্ট মন তাৰ জানা স্বৰূপত ॥
 তাতে বৃহস্পতি যদি কৰয় বসতি।
 শাস্ত্ৰত পণ্ডিত সিটো ধৰ্ম্মতেসে মতি ॥
 ভাৰ্গৱ থাকিলে অতি শোভা পুত্ৰ পায়।
 পুত্ৰৰ নিমিত্তে সৰ্বকালে সুখে যায় ॥
 সপ্তমত শনিগ্ৰহ থাকয় যাহাৰ।
 পত্নী নষ্ট হএ তাৰ জানা সাৰে সাৰ ॥
 বাহু থাকিলেও হয় ঐশ্বৰ্য্য দান্তিক।
 কেতু এক কৰ্ম্ম বত জানিবাহা থিক ॥
 অষ্টমত আদিত্য যে যাহাৰ থাকয়।
 অকালত মৃত্যু হয় জানিবা নিশ্চয় ॥
 সেই থানে চন্দ্ৰ যদি কৰয় বসতি।
 বছৰান্তে মৃত্যু হয় নিশ্চয় জানন্তি ॥
 মঙ্গল থাকয় যদি অষ্টম ঘৰত।
 সৰ্ববোগে ভোগ কৰে তাৰ শৰীৰত ॥
 বুধ যদি সেহি ঘৰে যাহাৰ থাকয়।
 বাত-পিত্ত শূল ৰোগে তাৰ মৃত্যু হয় ॥

বৃহস্পতি অষ্টমত যাহাৰ স্থিতি হয়।
 অৱশ্যে তাৰ জানা ভাৰ্য্যা নষ্ট হয়॥
 শুক্ৰ যদি সেই থানে কৰয় বসতি।
 তীৰ্থগামী হয় সদা ধৰ্ম্মতেতে মতি॥
 যদি শনি থাকে কাৰো অষ্টম ঘৰত।
 হএ গৰ্ভৰোগ তাৰ সৰ্বদা পেটত॥
 বাহু থাকিলেও বাজ সম্পত্তি জীমান।
 কেতু এক ভেশ কৰে জানা সৰ্বজন॥
 নবমত আদিত্য যদি কৰয় বসতি।
 নানাভোগ ভুঞ্জে আৰু বাঢ়ে প্ৰতি নীতি॥
 সেই ঘৰে চন্দ্ৰ যাৰ বসতি কৰয়।
 সৰ্বকালে তাক জানা লক্ষ্মী নছাৰয়॥
 নবমত থাকে যদি ভূমিৰ নন্দন।
 ধনধান্য হয় তাৰ কৃপণ লক্ষণ॥
 ধৰ্ম্মকৰ্ম্ম নকৰয় লোকক নিন্দয়।
 সুবৰ্ণ আৰ্জিয়া সিটো বিষ্টাক ভুঞ্জয়॥
 সেই থানে বুধ যদি নিবাস কৰয়।
 ধৰ্ম্মবন্ত হএ অন্তে বৈকুণ্ঠে চলয়॥
 যদি বৃহস্পতি হএ সেই থানে থিত।
 ধনী-মানি বহুভোগ ধৰ্ম্মে-কৰ্ম্মে চিত॥
 শুক্ৰে তীৰ্থ-গামী হয় জানিবা নিশ্চয়।
 শনি থাকিলেও দুখী পাপমতি হয়॥
 বাহুয়ে কৰাবে সুখ সম্পত্তি বিস্তৰ।
 কেতু একেবাবে বোগ কুশ কলেবৰ॥

দশমত আদিত্য যে থাকয় যাহাৰ।
 ধনধান্য হয় কিন্তু ক্ৰোধ গুৰুতৰ॥
 যদি চন্দ্ৰ সেই থানে কৰয় বসতি।
 মহাপাপী সিটো হয় বোদ্ধ বেণ্ডাজীৰ পতি॥
 বহু ধন সম্পত্তি যে তাহাৰ হোৱয়।
 ডাকে বোলে এহি সত্য জানিবা নিশ্চয়॥
 সেই থানে মঙ্গল যে যাহাৰ থাকয়।
 দিনে দিনে উৎসাহ যে তাহাৰ বাঢ়য়॥
 জ্ঞাতি বন্ধু সঙ্গ তাৰ নাহিক মিলন।
 ধনধান্য হএ কিছু ডাকৰ বচন॥
 যদি বুধ সেইথানে বসতি কৰয়।
 কৃষি বাণিজ্যত তাৰ সম্পত্তি মিলয়॥
 দশমত গুৰু যদি হোৱয় যাহাৰ।
 বাত পিত্ত বোগ তাৰ হোৱয় তাহাৰ॥
 কোনকালে দুখ নোহে সূঠান শৰীৰ।
 জ্ঞানশীল হএ বুদ্ধি ধাৰ্ম্মিক সুস্থিৰ॥
 সেই থানে শুক্ৰ যদি কৰয় বসতি।
 সিয়ো ধনী মানি দিব্য কামিনীৰ পতি॥
 শনি থাকিলেও সুখ সম্পদ হবয়।
 বাহু কেতু দুখ শোক জানাহা নিশ্চয়॥
 একাদশে আদিত্য যে যাহাৰ বসতি।
 পিতৃৰ ধনত তাৰ হোৱয় গিৰস্তি॥

তাতে যদি কাৰো থাকয় নিশাপতি।*
 ধৰ্ম্মাশয় হয় দেহা যেন চন্দ্ৰকান্তি ॥
 মঙ্গল থাকিলে বহু ভোগক ভুঞ্জয়।
 বুধে ক্ৰোধবন্ত হএ জানিবা নিশ্চয় ॥
 একাদশে গুৰু যাৰ বসতি কৰয়।
 দানী, মানী, যশী ধনী বহু ব্যক্ত হয় ॥
 হয় হস্তী চৌদলতে তাহাৰ হয় গতি।
 সৰ্বদা হোৱয় তাৰ ধৰ্ম্মতেসে মতি ॥
 একাদশে গুৰু যাৰ কৰয় বসত।
 শাস্ত্ৰ-বক্তা হয় সিটো জানিবা সতত ॥
 সেহি থানে শনি যাৰ কৰয় বসতি।
 চক্ৰধাৰী ধনী মানি হোৱয় নৃপতি ॥
 কুকৰ্ম্মে প্ৰবৰ্ত্তে নটী সংসৰ্গী হোৱয়।
 ডাকে বলে এহি কথা মিছা নুহিকয় ॥
 বাহুয়ে কৰাবে সদা কুকৰ্ম্মত বত।
 কেতু ভৈলে নানা কৰ্ম্ম ভাবয় মনত ॥
 একো কৰ্ম্ম সিদ্ধি তাৰ নোহে কদাচন।
 সৰ্বদা জানিবা তাৰ চঞ্চলতা মন ॥
 দ্বাদশত সূৰ্য্য যদি কৰয় প্ৰকাশ।
 নিজ গ্ৰাম পিতৃধন হোৱয় বিনাশ ॥
 চন্দ্ৰ থাকিলেও দিনে দিনে খেদ হয়।
 কুজে দুৰ্বলতা হয় জানিবা নিশ্চয় ॥

* নিশাপতি—চন্দ্ৰ।

সেহি থানে বুধ যদি কৰয় বসতি।
 ধনী মানী হয় সিটো যেহেন নৃপতি ॥
 যদি কাৰো বৃহস্পতি থাকয় সি থান।
 সদায় মনত তাৰ থাকে অভিমান ॥
 ভাৰ্গব থাকিলে সিটো পণ্ডিত হোৱয়।
 শনি থাকিলেও সিটো কুকৰ্ম্ম কৰয় ॥
 বাহুয়ে কৰায়ে শিল্প বিদ্যা বহুতৰ।
 কেতু ভৈলে দুখ সুখ খলু খলু তাৰ ॥
 জ্যোতিষৰ ফলাফল ভৈলা সমাপত।
 ডাকৰ বচন এহি জানা সাবতত্ব ॥

জ্যোতিষ প্ৰকৰণ (খ)

নগৰৰ মাৰো কুৰাকুই দেখি।
 মানুহৰ মুণ্ড গণ্ডা গণ্ডা লেখি ॥
 আছয় বুদ্ধি কালে বিনাশিলে।
 নাগ পাশেৰে চুলিক বান্ধিলে ॥
 হেঠ মুণ্ড পা উপৰি কৰি।
 জলৰ মাৰতে থাকিব মৰি ॥
 বামে মাকৰি দক্ষিণে কাকৰি।
 ই তিনি দিনে নাহিল বাগৰি ॥
 আজি নাহিল, কালিও নাহিল, নাহিল তিনি দিন।
 ঘৰৰ ঘৰণী, ঘৰক নাহিল, মৰিবাৰ ভৈল চিন ॥

আকাশত চন্দ্ৰ বাহুয়ো গ্ৰাসে।
 পৃথিবীত শস্ত্ৰ সবে বিনাশে ॥
 যি যি দিশত যি যি বাশি।
 ৰাছ, শনি, যোগ বিনাশি ॥
 সি দিনে জানিবা সমস্তে টুটে।
 লঘণত প্ৰাণ সবাব ছুটে ॥
 ঘনে ঘনে ভূমি লবে য়েবে।
 ব্ৰহ্ম আকাল হোৱয় তেবে ॥
 প্ৰজাগণে তেবে মাগিয়া খায়।
 নিকাৰ ভূঞ্জি যম ঘৰে যায় ॥
 সি কালত থাকে লক্ষ্মী পাৰ্ব্বতী।
 বজাক সত্বে বিনাশে আতি ॥

৩। লগ্ন ঘৰ নিকপণ

লগ্ন অগ্ৰে পাছে যদি পাপ গ্ৰহ হয়
 কিম্বা চন্দ্ৰ আগে পাছে সিমতে বসয় ॥*
 অৱশ্যে জানিবা সিটো দৰিদ্ৰতা যোগ।
 মহা দুখী হ'এ সিটো শৰীৰত বোগ ॥
 পাপৰ মধ্যত যদি ভাগব থাকয়।
 পতি হত যোগ সিটো জানিবা নিশ্চয় ॥

* বসয়.....থাকয়, থাকে।

ভাৰ্য্যা নষ্ট হৈব তাৰ দৈব বাধা নাই।
 পৰ নাৰী সঙ্গে ফুৰে বাছ চপলাই ॥
 যদি গুৰু সমে পাপ একত্ৰে থাকয়।
 তাকো গুৰু পাপ বুলে ভাৰ্য্যাৰ সংশয় ॥

লগ্ন ঘৰ নিকপণ :

ববি ঘৰে লগ্ন যাহাব হয়।
 বক্ত বৰ্ণ থুল বালক হয় ॥
 চন্দ্ৰ ঘৰে যদি লগ্ন যাব হ'এ উপপতি।
 ধৌত বৰ্ণ হংস যুক্ত দেখি বিচক্ষণ ॥
 যদি হয় লগ্ন কুজৰ ঘৰে।
 ভাল মন্দ কিবা বৎসবে মৰে ॥
 বুধৰ ঘৰে হয় যাহাব জন্ম।
 অতি বিচক্ষণ দেখিতে মৰ্ম্ম ॥
 যাব লগ্ন হয় গুৰুৰ ঘৰে।
 গাত্ৰ তিল মাহ হবয় তাৰে ॥
 চেপটা বদন দীঘল নাক।
 এহি লক্ষণ হ'এ ডাকৰ বাক ॥
 ভাগবৰ ঘৰে লগ্ন হবয়।
 কাঞ্চবৰ্ণ চক্ষু গুৰুবৰ্ণ হয় ॥
 শনিৰ ঘৰত লগ্ন হোৱয় যাব।
 কৃষ্ণবৰ্ণ দেহ হৱয় তাৰ ॥

বাহুব ঘবে জন্ম যিজন হয়।
 কৃষ্ণবর্ণ সিও কপসী হয় ॥
 যদি শুভগ্রহে দৃষ্টি কবয় যাহাক।
 ভিন্ন ভিন্ন কপ হএ জানিবাহা তাক ॥

৪। বাহু লক্ষণ

অথ বাহু লক্ষণ :

বিশুজাই কাণে কুজে।
 প্রজা মবয় অনা যুজে ॥
 তিনি একাদশী দোপথ দিনে।*
 শক শগুণে নাখাই ঘিণে ॥
 নগর মাজত কুরা কুবাই দেখি।
 নব মুণ্ড গণ্ডা গণ্ডি লেখি ॥
 আকাশত দেখি পানীৰ গাছ।
 পৃথিবী ডুবাএ নথাকে সাচ ॥
 বাহুয় শনি হয় একে ঘবে।
 সপ্তমে মঙ্গলে দৃষ্টি কবে ॥
 হেনয় যদি বাহুত হয়।
 নানা বিমঙ্গলে বাহু পীৰয় ॥
 শনি মঙ্গল ববিব ঘবে।
 তাতে যদি বাহু বস্তি কবে ॥
 হেনয় যদি হএ গ্রহ গণ।
 সেহি বহবে বাইজ হবয় চন ॥

* দোপথ দিনে—দুই পক্ষ বা ১৫ দিন।

গৃদ্ধ ছুড়, পেঞ্চা* চিলা সাবলী।
 কুকরা খগ্লা বক বাছলী ॥
 ইসব চবাই যাব গৃহত।
 অদ্ভুত বুলিয়া কহে শাস্ত্রত ॥
 কুকুর শৃগালে চতালে বায়।
 সেহি গিবি জানা ডুবিয়া যায় ॥
 নক্ষত্র গণিয়া মণ্ডল চাব।
 ক্ষেণ বাব চাই বিধি দেখিব ॥
 শক্তি অনুসাবে কবিব কন্ম।
 তেবেসে গুছিব যত কুকন্ম ॥
 ডাকব বচন কহিনু সাব।
 এহিসে কহিনু তত্ত্ব বিচাব ॥

৫। স্ত্রী লক্ষণ

অথ লক্ষণ :

শুদ্ধ বংশ চাই বিচাব কবি।
 আপুনিএ চাইব চক্ষু ভবি ॥
 ভাল মন্দ লক্ষণ চাই।
 তেবেসে স্মৃতিব কণ্ঠা জাই ॥
 উভতা লোম গায়ত দেখা।
 গলত দেখিবা তিনি বেথা ॥
 কুবকুটা কেশ দীঘল নাক।
 এবিবা সি কণ্ঠা কহিছে ডাক ॥

* পেঞ্চা—ফেচা।

সোক মুখ হএ জাপি জাপি দাঁত ।
 পুৰুষৰ আকৃতি হোৱয় মাত ॥
 মেছা কঙ্কাল উফুগা হিয়া ।
 সেই ছোৱালীক ফালীঙ্গিক দিয়া ॥
 কম্পা কম্পি চুলি পাছকা পায় ।
 সেই ছোৱালীক ফিৰি নচায় ॥
 যদি চুলি দেখি সাপৰ লেজ ।
 ডাকে বুলে তাহাকে তেজ ॥
 মাহ, তিল মুখে গাৱত দেখি ।
 কাঁহ পিতলি যাহাৰ আখি ॥
 কপালত দুই তিনি আঁক ।
 বুলন্ত ডাকে এৰিও তাক ॥
 পেদুৰা ভৰি কেহ কেহি মাত ।
 দুখীত লক্ষণ কহিলু তাত ॥
 হস্তীপদ সম যাহাৰ ভৰি ।
 টুবুকা আঙুলী দেখিবা পাৰি ॥
 যদি দেখিবা এহি লক্ষণ ।
 তাকে এৰিবা সত্য বচন ॥
 উচ্চ তাপিলা কস্তপ পিঠি ।
 তাকে এৰিবা কহিলোঁ নিষ্ঠি* ॥
 এহি লক্ষণ চাই দেখিবা ।
 চাই চিন্তি যাই কহা সুধিবা ॥

৬। গৃহিণী লক্ষণ

অথ গৃহিণী লক্ষণ :

শুদ্ধ ভাএ শুদ্ধ বংশে উৎপতি ।
 স্বামী বিনা নাই অশ্রুত মতি ॥
 মধুৰ বচন বুলে সদাই ।
 স্বামীৰ বাক্য কিছু নেফালাই ॥
 লোম সৰু, দন্ত সৰু, লাভণ্য মাত ।
 গৃহে বাটী দেই সন্ধ্যা বেলাত ॥
 বন্ধন কৰয় ব্যঞ্জন মিষ্ট ।
 সেই গৃহিণীক বুলয় ইষ্ট ॥
 সান্নিধ্যিত সুখি কৰে যত কন্ম ।
 সেই নাৰীক নছাৰে ধৰ্ম্ম ॥
 স্বামীক সেৱা অতিথিক পূজে ।
 সেই নাৰী সুখ ভোগ ভুঞ্জে ॥
 বোদ্ধত কাচি কুটি থএ শুখাই ।
 বৃষ্টি ভৈলে বন্ধে বসিয়া খাই ॥
 কৰা কৰি সাধুৰ ধন ।
 সদাই মুখত মিষ্ট বচন ॥
 স্বামীক পূজে গোধূলি ৰাতি ।
 সেইসে নাৰী লক্ষ্মী জাতি ॥

৭। কুলক্ষিণী স্ত্রীৰ লক্ষণ

যিটো নাৰী প্রভাতে নিদ্রা যায়।
 বাহি শয্যাক সূৰ্য্যে দেখই ॥
 পৰ বেলাতে নিলিপে ঘৰ।*
 ডাকে বুলে তাক এৰিয়ো নব ॥
 সৰু সৰু দাস্ত পাতলা ওঠ।
 সদায় কন্দল নকৰে চোট ॥
 ওঠৰ উপৰে গোফৰ শাবী।
 নিশ্চয় সিটো বিধবা নাৰী ॥
 বাৰিত পুখুৰী নদীক যায়।
 ঘনে ঘনে পুৰুষক চাই ॥
 তনক দেখাব দৰশে পিঠি।
 খাই দাই কৰে মেলক দিষ্টি ॥
 কুবকুটা চুলি মেলি ফুৰয়।
 ডাকে বুলে তাই গিৰি নাশয় ॥
 পুৰাই ঘৰ মুচি আনিব পানী।
 লতা-বাটি সাজ ধুয়াবো জানি ॥
 চুৱা ভাল কৰি চতাল সাৰি।
 স্থান কৰিব গায় পসাৰি ॥

* এক পৰ বেলা হলেও বাহি ঘৰ লুহুচে।

যিটো নাৰী এহি প্রকাৰ।
 সেহি লক্ষ্মী স্ত্রী সাবতে সাৰ ॥
 হেঠ মুৰীয়া গিৰি।
 লেকুৱা উঠা তিৰি ॥
 সাজ গৰ্জ্জা দেয়।
 এই তিনিৰ মন নপাএ কেয় ॥
 তল মুৰে বুৰে তাত।
 ঘৰৰ মানুহে লুহুনে মাত ॥
 বান্ধন কবাত নেলাগে কালি।*
 সেই স্ত্রী লক্ষ্মী জানিবা ভালি ॥
 কাখত কলচি পানীক জাই।
 তলমুণ্ড কৰি কাকো নচাই ॥
 যেই পন্থে যায় সেই পথে আসে ॥
 কথা কহন্তে যুহু ভাসে।
 এহি মত দেখিবা যিটো নাৰী।
 কখনো নজাই লক্ষ্মীএ চাৰি ॥
 ভাত দেখি অলপ বুলি।
 ধান খেবে বান্ধয় চুলি ॥
 বিকট বদন দেখি কুবেশ।
 তাক কখনো নকৰা আশ ॥
 যদি এই বাজ ঘৰে হয়।
 এৰিও তাক জানা নিশ্চয় ॥

* কালি—কাজল।

গৃহিণী হয় কহে নিস্তব।
 অকাৰণে ব্যয় কবে প্রচুব ॥
 ওলায় যাই নাহে সোনকালে।
 সেই ছুটা স্ত্রী বলে সকলে ॥
 যিটো স্ত্রীর আউল ঝাউল কেশ।
 সদায় কন্দল কবে নিশেষ ॥
 আধা খান ভাত খাই আধা খান ফেলে।
 ডাকে বলে তাক এৰিও সোনকালে ॥
 কন্দল গুনিলে ওলাই যায়।
 নাচন গায়ন গুনিলে সত্বে ধাই ॥
 মাজে মাজে তাতে দিবয় চেন।
 কথাতে মুখত বহয় ফেন ॥
 সেই স্ত্রী সমে যি কবে বাস।
 তাহাৰ জীৱনত নাহিকে আশ ॥
 অতিথি দেখিলে খঙ্গ উঠয়।
 ভাল বস্ত্ৰ পাইলে আপুনি খাই ॥
 স্বামীৰ নুবুজে মন।
 ভাল বুলিলেও সদা কুবচন ॥
 অলমা মুখ সদায় খঙ্গ।
 তাৰ ঘৰত নাহিকা বঙ্গ ॥
 বৌদ্ধত বান্ধে কাঠে খেবে।
 বৰ্ষাত বান্ধে চালে বেবে ॥
 পাতত ব্যঞ্জন দি পাচত লোণ।
 তাহাৰ ঘৰত নাথাকে সোণ ॥

এগুণ কহিলে দুগুণ বলে।
 স্বামীৰ শয্যা বাম পাএ ঠেলে ॥
 ভাল বুলিলেও খঙ্গ কৰয়।
 সেহি স্ত্রীক বৰ্জিজে লাগয় ॥
 সৰ্পাকৃতি দীঘল যাহাৰ গায়।
 উখল দান্ত কস্তূপ পায় ॥
 পিঙ্গল নয়ন বিকট কেশ।
 ডাকে বলে তাক এৰিও দেখ্ ॥
 স্বামীক মাৰে বশু দেৱৰ।
 ঘূমটীত ঘেঙ্গায়ে ঘনে বাগৰ ॥
 খঙ্গত স্বামীক বলে বুপাই।
 ধৰণী কম্পায় পাৱৰ ঘাই ॥
 ডাকে বলে তাকে এৰিও ভাই।
 সেহি স্ত্রী অৱশ্যে স্বামীক খাই ॥
 কপালে সিন্দূৰ ফটা ডাঙৰ।
 কপটে থাকে স্বামীৰ পাশে।
 পৰপুৰুষৰ মুখ দেখি মুচুকি হাসে ॥
 ঘৰৰ ঢেকী পৰৰ ঘৰে জাই।
 ধান বাহু বুলি কথা কহই ॥
 ডাকে বলে সেই স্ত্রীক এব।
 কদাচিতো তাত নকৰা ঘৰ ॥
 যিটো নাৰী ফুৰে হাতে ঘাটে।
 তাকো এৰিও কহিলো জটে ॥
 কথা কহন্তে ওলায় হাসি।

এক পৰ থাকে ঘৰ বাহী।
 ঘৰে চুলি মেলি বান্ধে বাহিৰে ॥
 অলপ চুলি বান্ধয় মেলি।
 ডাকে বুলে তাক খেদিও ঠেলি ॥
 ঘৰে ধৰফৰ বাহিৰে জাই।
 পৰ পুৰুষৰ ফুৰে মুখ চাই ॥
 মানুহ নহলে গায় গীত।
 সেই নাৰী জানা কুচ্চিত ॥
 হেচি মাথায় লএ অৰণী।
 লাসে লাসে বুলে সেই দুৰ্জনা ॥
 তাক জানিবা অসতী নাৰী।
 তাক সজ্জনে ফেলাইও এৰি ॥
 সদায় হাসি মুখত নেৰে।
 ডাকে বুলে তাইক নঠেবা ঘৰে ॥
 যি জনী দিনত নিদ্রা জাই।
 স্বামী মাৰিলে বোসে বেবাই ॥
 যত কৰ্ম কৰে কতো নুশুধে।
 ডাকে বুলে তাক এৰিও বান্ধে ॥
 বাৰীত পুখুৰী বাহিৰে যায়।
 পৰ পুৰুষৰ মুখক চাই ॥
 বান্ধি বাঢ়ি খাই মাতই মিছা।
 বিধবা হবাব সদাই ইচ্ছা ॥
 পৰত খুজি তামুল খাই।
 ডাকে বুলে তাইক এৰিও ভাই ॥

বেৰাৰ জলঙ্গাই পুৰুষক চাই।
 চট ফটে গৃহত মন নাহি কই ॥
 আধা অৰণী মুখ দেখয়।
 ফুচুকিয়া হাঁহি বাটে চলয় ॥
 কাচিতে স্তন দৰ্শন কৰে।
 ডাকে বুলে তাক নাৰাখা ঘৰে ॥
 পৰ পুৰুষ যদি ঘৰক যায়।
 বঙ্গে আসন দিয়া আগে বসাই ॥
 ঘনে তামুল দিয়া মাৰয় টালি।
 হাস পৰিহাস কৰে ধেমালি ॥
 হাসিয়া কতো চাপয় পাশ।
 আপুন স্বামীত নাহিকে আশ ॥
 সেহি নটী স্ত্রী জানিবা সাৰ।
 সজ্জনে পুৰুষে সহৰে চাব ॥
 সেহি স্ত্রী সঙ্গে যি কৰে বাস।
 আছৌক মনুষ্য দেৱতা নাশ ॥
 আপুন পতিত সদায় মন।
 স্বামীক ভাবয় নাৰায়ণ ॥
 বেমাৰে দুখে যদি স্বামী থাকয়।
 তাৰ লগে সিটো বসি কান্দয় ॥
 মহাৰাণী হয়ে বয় তাই।
 সেহি জন সতী জানা নিশ্চয় ॥
 স্বামীৰ মন বুজি থাকিব।
 ক্ৰোধক স্বামীৰ গৃহান্তৰ হৈব ॥

লাজে ভএ যায় বন্ধন কৰি।
 স্বামীক খুৱাইবো পাত্ৰ পৰি ॥
 যদি স্বামী খঙ্গে কৰে ধিক্কাৰ।
 শুনিয়া তথাপি নেদে উত্তৰ ॥
 নত্ৰ ভাবে থাকে যেহেন দাসী।
 সজল নয়ন নাহিকে হাসী ॥
 যেনে তেনে স্বামীক গুছাএ বোম্ব।
 ডাকে বুলে তাত মই সন্তোষ ॥
 যি নাৰী বন্ধন শালাক যায়।
 মিষ্ট কৰি পাক কৰে সদাই ॥
 নাহি মাত বোল নকৰে দ্বন্দ্ব।
 খঙ্গ ওলাইলেও লুপুলে মন্দ ॥
 সিটো গৃহস্থৰ বাঢ়য় স্ত্ৰী।
 ডাকে বুলে তাই লক্ষ্মী স্ত্ৰী ॥
 বন্ধন শালাক যি জনী যায়।
 কৰে চট ফট দ্বন্দ্ব সদায় ॥
 সদা খঙ্গে বুলে কঠোৰ বাণী।
 কান্দিয়া মুছে চক্ষুৰ পানী ॥
 থেকচা মাৰে যি জৈব্য পায়।
 মুখ ওলোমাই থাকয় তাই ॥
 সেহি কুলক্ষণী জানিবাৰ সাৰ।
 এৰিবা তাক কহ বাবুৱাৰ ॥
 যিটো স্ত্ৰীৰ হএ টোউ টোউ মাত।
 দাম হুম কৰি ভুঞ্জয় ভাত ॥

মংস মাংস যদি হএ প্রচুৰ।
 তথাপিহে মন নহয় পুৰ ॥
 ঘৰত বস্ত্ৰ খাই খুজিয়া।
 ডাকে বুলে তাইক ফেলো বেচিয়া ॥*

৮। সুপুৰুষ লক্ষণ (ক)

অথ পুৰুষ লক্ষণ :

দীৰ্ঘে একশত আঠ মাংগুল।
 কম্পা কম্পি মাথাৰ চুল ॥
 উত্তম পুৰুষ বুলয় তাক।
 বেদৰ বচন বোলয় ডাক ॥
 শতক মাংগুল যাহাক পাই।
 মধ্যম পুৰুষ তাক কহয় ॥
 নবৈৰ আলী মাংগুল যাৰ।
 অধম বোলয় সাৰতে সাৰ ॥
 এক গাচি লোমে সুখক পায়।
 দুই গাচি লোমে পণ্ডিত হয় ॥

তিনি গাচি লোম যাহাব দেখি।
 ডাকে বুলে সেই হবয় সুখী ॥
 যাহাব উদবে তিনি বেখা।
 কাঞ্চবৰ্ণ চক্ষু যাহাব দেখা ॥
 আজানু লম্বিত বাহু যাহাব।
 সেইটো উত্তম সাবতে সাব ॥
 ধন জন হয় হস্তী ভাণ্ডাব।
 নবেশ্বৰ হয় জানিবা সাব ॥
 কবতলে যাহাব বিস্তৰ বেখা।
 দৰিদ্ৰ বুলিয়া তাহাক লেখা ॥
 বিবল মাংগুলী সুন্দৰ দেখি।
 নথৰ গোবত চন্দ্র যেন দেখি ॥
 বক্তবৰ্ণ বেখা দেখয় যাব।
 উত্তম লক্ষণ জানিবা সাব ॥
 ধনী মানী যশী যি জন হয়।
 ডাকৰ বচন জানা নিশ্চয় ॥
 শুক্লবৰ্ণ বেখা কবত দেখি।
 সিয়ো সুখী ভোগী হবয় সুখী ॥
 শ্ৰামবৰ্ণ ভাষা কবতলে হয়।
 পণ্ডিত ধৰ্ম্মজ্ঞ জানা নিশ্চয় ॥
 মৎস্য পুচ্চ বেখা কৰ মূলত।
 আৰো মণিবন্ধ থাকয় তাত ॥
 এহি লক্ষণ হাতত দেখি।
 মহা ধনী মানি হবয় সুখী ॥

ধ্বজ ডুম্বক থাকয় হাতে।
 নৃপতি সমান হৈব ভূমিতে ॥
 শৃঙ্গৰ সদৃশ যাব বদন।
 লম্বা দুই কৰ্ণ দেখি সূঠান ॥
 হৰিণৰ সম যাহাব অক্ষি।
 মহা ধনী মানি হবয় সুখী ॥
 সজল নয়ন বিকট দান্ত।
 সদায় ক্ৰোধ যাব লুপ্তচন্ত ॥
 হেনয় লক্ষণ যাহাব পায়।
 অধম পুৰুষ তাক বোলয় ॥
 হংসৰ সদৃশ যাহাব গল।
 তাতে দুই বেখা দেখি বিবল ॥
 নাৰিকল সম যাহাব শিৰ।
 উত্তম পুৰুষ বুলিয় ধীৰ ॥
 বক্ত বৰ্ণ জিহ্বা বক্ত নয়ন।
 সদাই মুখত মিষ্ট বচন ॥
 যদি ছুই জনে নিন্দা কবয়।
 কটাক্ষ নাহি তাক লুপ্তনয় ॥
 টুম্বকা বদন সুদৃঢ় নাক।
 সেহিতো নৃপতি জানিবা তাক ॥
 বুদ্ধ আঙ্গুলিত যব দেখয়।
 পৃষ্ঠ ভাগে তিনি বেখা থাকয় ॥
 বিবল আঙ্গুলি সুন্দৰ দেখি।
 ডাকে বুলে সিটো হবয় সুখী ॥

ধন ধান্য তাৰ হবে সম্পূৰ্ণ।
 ভাৰ্য্যা পুত্ৰ সুখ পাএ সিজন ॥
 কস্তপৰ সম যাহাৰ পৃষ্ঠী।
 লম্বা ছুই কৰ্ণ লোমক দেখি ॥
 লম্বা পেট হিয়া হবয় খাল।
 সুখ ভোগত তাৰ সৰ্বকাল ॥
 বক্তবৰ্ণ জিভা তিনিটি বেখা।
 বক্তবৰ্ণ ওষ্ঠ যাহাৰ দেখা ॥
 বাজ ভোগ ভুঞ্জে ধনী মানি হয়।
 ডাকৰ বচন মিছা নহয় ॥
 কুৰ্ম পিঠি সম যাহাৰ পায়।
 ধন জন বাঢ়ে সদচ ভাৱ ॥
 ভেদুৰা আঙ্গুলি বিকট দেখি।
 সৰ্ব কালে তাক দৰিদ্ৰ লেখি ॥
 কাক পেঞ্চা *নসম যাব গমন
 কুকুৰ উটৰ ভেশে চলন ॥
 তাহাৰ নিষ্ফল জীৱন বুখা।
 দৰিদ্ৰ যোগ জানিবা নিষ্ঠা ॥
 পথত হাচন্তে পদ মটমটে।
 সৰ্বকালে ভাতে তাহাক নাটে ॥
 কলা আকাৰ পাৱ যাহাৰ হয়।
 মহাত্ম শোক সিজনে পায় ॥

বহিলে লিঙ্গ গুহাত লাগে।
 বাজ পূজ্য হইয়ে নৃপতি ভাগে ॥
 বঙ্গ বৰ্ণ লিঙ্গ থুল আকাৰ।
 ধনে জনে সুখে মিলে তাহাৰ ॥
 পদ্ম পাহি সম কবতল যাৰ।
 মল্লুয়া সিটো হোৱে ঈধৰ ॥
 ধ্বজ ছত্ৰ দণ্ড শঙ্খ মুসল।
 এমত চিহ্ন যাৰ কবতল ॥
 অৱশ্যে অৱশ্যে নৃপতি হয়।
 সত্য বাক্য আক জানা নিশ্চয় ॥
 পদ। সৰ্বদ্বাদে সুলক্ষণ বোহুত থাকয়।
 যদি এক ছলক্ষণ জাগাত বহয় ॥
 সৰ্ব সুলক্ষণ গুচি দৰিদ্ৰ হবয়।
 জাগা অনুসাৰে লক্ষণ বল হয় ॥
 কাৰো শৰীৰত বোহু ছলক্ষণ দেখি।
 তথাপিতো সিটো জন হএ মহাসুখী ॥
 বিশেষ জাগাত তাৰ আছে সুলক্ষণ ॥
 অদৰ্শন স্থানে আছে বাজ সুলক্ষণ ॥
 সি কাৰণে দুখ সুখ কহিবাক নৰি ॥
 চৰিত্ৰ কথা : এক যে চৰিত্ৰ কথা শুনা মন কৰি ॥
 কুণ্ডল নগৰে এক মহা ধনী মানি।
 জাতি তাৰ বৈষ্ণৱ নাম শূলপানী ॥

তাৰ ভাৰ্য্যা দময়ন্তী শান্তি সুচৰিতা ।
 সৰ্বকালে স্বামীতেসে ভাব অনুবতা ॥
 কতোদিনে দময়ন্তী গৰ্ভৱতী ভৈলা ।
 দেখি শূলপানী মনে আনন্দ লভিলা ॥
 পঞ্চম মাসত বস্তুকাল*—প্ৰাপ্ত ভৈলা ।
 গৰ্ভৱতী ভাৰ্য্যা তাৰ প্ৰেতকাৰ্য্য কৈলা ॥
 দশমাসে দময়ন্তী শৰীৰ অস্থিৰ ।
 প্ৰসব বেদনা দুখে কম্পয় শৰীৰ ॥
 চাৰি পাঞ্চ দিন একো অন্ন পানী নাই ।
 চটফট কৰে বিয়ে নপাৱন্ত ঠাই ॥
 সপ্তদিনে প্ৰসবিল একটি নন্দন ।
 জন্মিয়া জননী গৈলা যমেৰ ভুবন ॥
 বালকেৰে যত দুখ কহন নযাই ।
 কৈত থাকে কৈত খাই চিৰস্থায়ী নাই ॥
 স্বজাতি বিজাতি একো নাহিকে বিচাৰ ।
 ভিক্ষা মাগি ফুৰে সিটো যাৰে তাৰে ঘৰ ॥
 সৰ্বদা সুন্দৰ শিশু ৰাজাৰ লক্ষণ ।
 আজানু লম্বিত বাহু আৰক্ত নয়ন ॥
 কম্পা কম্পি কেশ মুখ বাতুল বৰণ ।
 কবতলে মৎস্ত পুচ্ছ মুকুতা দশন ॥
 উদৰত তিনি বেথা বক্তবৰ্ণ আতি ।
 দীৰ্ঘে অষ্টত্ত্বৰ শত মাংসুল আচন্তি ॥

আৰু অণু অণু ৰাজ লক্ষণ যতেক ।
 বালকৰ শৰীৰত দেখিও প্ৰত্যেক ॥
 তথাপিটো বালকে যে ভিক্ষা মাগি খাই ।
 দিনগোট ফুৰিলিয়ো এক কঠি* পায় ॥
 এহিমতে দুখে তাৰ কত কাল গৈলা ।
 শুনা পাছে আতপৰে যেন কথা ভৈলা ॥
 বিক্ৰম নগৰে ৰাজা বৃষকেতু নাম ।
 মহা দানী মানী সিটো নাহিকে উপাম ॥
 ক্ৰমে তিনি ভাৰ্য্যা ভৈলা নাহিকে সন্তান ।
 দৈবক ভাবিয়া ৰাজা সদা চিন্তামন ॥
 একদিনা সামুদ্ৰিক বিপ্ৰ একজন ।
 ৰাজাৰ সভাত সিটো ভৈলা উপসন ॥
 ৰাজাৰ লক্ষণ দেখি সকলে কহিলা ।
 ভূত ভবিষ্যৎ দুখ সকলো মিলিলা ॥
 ৰাজা বুলে কতেক সন্তান মোৰ হয় ।
 পুত্ৰ পুত্ৰী ভাৰ্য্যা কতো কহা† মহাশয় ॥
 ৰাজাৰ বচন শুনি লাক্ষণি ব্ৰাহ্মণ ।
 ৰাজাৰ হাতৰ অঙ্ক দেখয় তখন ॥
 তিনি ভাৰ্য্যা তুমাৰ সন্তান নাহি হয় ।
 এহি বছৰত এক সন্তান হবয় ॥
 আজি হন্তে দশমাসে কনিষ্ঠ ভাৰ্য্যাত ॥
 মহা সুলক্ষণ এক পুত্ৰ হৈব জাত ॥

সপ্তদ্বীপে সুৰ সিটো হৈবেক বাজন।
 জানিবাহা মহাৰাজ স্বৰূপ বচন ॥
 হেনয় কহিলা যেবে লাক্ষণি ব্রাহ্মণ।
 প্ৰতিজ্ঞা কৰিয়া বাজা বুলয় বচন ॥
 মোৰ সভাত তুমি সৰ্ব্বদা থাকিবা।
 মাসে দশ তোলা তুমি সুবৰ্ণ পাইবা ॥
 তব আজ্ঞাধীনে মই কৰিবোহোঁ কাৰ্য্য।
 হেনয় প্ৰতিজ্ঞা মতে পালি বৃহৎ ৰাজ্য ॥
 হেন শুনি বিপ্ৰে সেহি ৰাজ্যৰ সভাত।
 থাকে কতো কাল সিটো আনন্দে তথাত ॥
 দশ মাসে ৰাজ্যৰ ভৈলেক সুসন্তান।
 দেখিয়া ৰাজ্যৰ অতি আনন্দিত মন ॥
 একদিনা সিটো ৰাজ সভাক লাগিয়া।
 বস্ত্ৰব তনয় আসে ভিক্ষাক লাগিয়া ॥
 এক খানি ভগ্ন বস্ত্ৰ কান্ধে ভাঙ্গা জুলী।
 ৰাজ্যৰ সভাক যায় ভিক্ষা কক বুলি ॥
 ৰাজ্যয় দেখয় সিটো বস্ত্ৰব নন্দন।
 সৰ্ব্বাঙ্গে সুন্দৰ সিটো ৰাজ্যৰ লক্ষণ ॥
 হাত ভৰি কাণ নাক সমস্তে দেখিলা।
 পণ্ডিতক চাহি ৰাজা বচন বুলিলা ॥
 দেখিওক ইটো দেখো ৰাজ্যৰ লক্ষণ।
 কেনে ভিক্ষা মাগে ইটো নুবুজোঁ কাৰণ ॥
 পণ্ডিতে বোলয় শুন ভিক্ষুকে চয়াল।
 এত দুৰৱস্থা তোৰ ভৈলা কতোকাল ॥

কোন গ্রামে থাকা তই কি নাম তোমাৰ।
 পিতৃ মাতৃ ভ্ৰাতৃ কিবা আছে পৰিবাৰ ॥
 ভিক্ষুকে বোলয় মোৰ দুখৰ কাহিনী।
 কতক কহিবু কৈতে চক্ষু পৰে পানী ॥
 মাতৃ গৰ্ভে পাঞ্চ মাসে পিতৃ মৃত্যু ভৈলা।
 জন্মিলু মাত্ৰ মাতৃ যমালয় গৈলা ॥
 কত দুখে প্ৰাণ আছে কহন নযায়।
 অত্ৰাপি ফুক ই ৰাজ্যে ভিক্ষা কৰি থাই ॥
 দৈবেহে কৰিছে মোক কি কৈবু কখন।
 এহি বুলি ভিক্ষুকে যে কবয় ক্ৰন্দন ॥
 দয়া কৰি পণ্ডিতেও কাষৰক নিলা।
 হাতে ধৰি হস্ত অক্ষুশ সমস্ত দেখিলা ॥
 ধ্বজ ডুম্বকক আৰো আছে মণিবন্ধ।
 আঙ্গুলাগ্ৰে চক্ৰ আছে শৃঙ্গসম স্কন্ধ ॥
 দীৰ্ঘে অষ্টত্ত্বৰ শত আঙ্গুল আছয়।
 এক গাচি লোম সৰ্ব্ব অঙ্গত জলয় ॥
 আজানুলম্বিত বাহু বাতুল নয়ন।
 উদবত তিনি বেখা বাতুল বৰণ ॥
 সৰ্ব্বাঙ্গতে নৃপতিৰ লক্ষণ দেখিলা।
 মনে ভাবি পণ্ডিতেও বিস্ময় মানিলা ॥
 কতোকালে ভাৰিয়া পণ্ডিতে বুলে বাক।
 মুখ মেলা দেখু তোৰ কেমন জিহ্বাক ॥
 মুখ মেলি দেখে জিহ্বা আঙ্গাৰ বৰণ।
 তালুত আছয় এক কাকৰ চৰণ ॥

তাক দেখি লাক্ষণিয়ে বাজাক মাতয় ।
 দেখা মহাবাজ আৰু দুখ ছিন্ন হয় ॥
 জিহ্বা কৃষ্ণবৰ্ণ তালু আছে কাক পদ ।
 সেহিসে কাৰণে তাৰ এতেক আপদ ॥
 যেহেন বিস্তৰ দুগ্ধ আছে ভাণ্ডাবত ।
 একটোপ সুৰা পৰে তাৰ ওপৰত ॥
 জাতি নষ্ট যাই পান কৰে যিটো জন ।
 হেন কহি আছে ইটো বেদৰ বচন ॥
 যেন এক ভাণ্ড মধু ভৰিয়া আছেয় ।
 সৰ্পৰ গবাল যদি কিঞ্চিৎ পৰয় ॥
 তাক পান কৰিলেটো শীঘ্ৰে মৃত্যু হয় ।
 সেহি মতে লক্ষণ জানিবা মহাশয় ॥
 বিশেষ ঠাইত যদি ছলক্ষণ থাকে ।
 বহু স্থলক্ষণ ভৈলে কি কৰিব তাকে ॥
 হেন কথা কহিয়া পণ্ডিত মৌন ভৈলা ।
 সমুদ্ৰ লক্ষণ কথা সমাপতি ভৈলা ॥

৮। সুপুৰুষ লক্ষণ (খ)

যদি কৃষ্ণ অঙ্ক বাহত থাকে ।
 অতিশয় দুখে পাওয়ে তাহাকে ॥
 যতেক অঙ্কে অঙ্কক ভেদয় ।
 তাতে অপমৃত্যু সিটো লভয় ॥
 বৃদ্ধ আঙ্গুলিৰ যব উপৰে ।
 ভোগ বস্তু ধন মিলয় তাৰে ॥
 কনিষ্ঠৰ মূলে যতেক বেখা ।
 ততেক তাহাৰ ভাৰ্য্যাৰ লেখা ॥
 মংস পুচ্ছ যাৰ কৰে থাকিব ।
 কিমতে সিতো পণ্ডিত হইব ॥
 কনিষ্ঠত পুচ্ছ থাকয় যাহাৰ ।
 থুপ ধন সিতো পায় লোকৰ ॥
 তৰ্জ্জনীৰ তলে যবক দেখি ।
 পুত্ৰ, দাৰা, ধন তাহাৰ লেখি ॥
 দশ আঙ্গুলিৰ আগত দোন ।
 তাহাৰ হোয়ে অসংখ্য ধন ॥
 সৰ্ব্ব কোষ্ঠে আঙ্গুলি দেখয় বেখা ।
 বাজ সিংহাসনে তাহাক দেখা ॥
 যদিবা নোহয় সিতো নৃপতি ।
 লক্ষ্মী হোওয়ে আসি তাহাতে স্থিতি ॥

মৎস্য ফিহা হস্ত মূলত যাৰ।
 অসংখ্যাত কোটি ধন তাহাৰ ॥
 পদতল বক্ত, অন্ধশ কুণ্ডল।
 পদ্ম বা থাকয় কৰি বলমল ॥
 বৃদ্ধ অঙ্গুলিত যবক দেখি।
 অখণ্ড মণ্ডলে তাহাক লেখি ॥
 জিহ্বা দীৰ্ঘ যাৰ ছোৱয় নাক।
 সিতো মূৰ্থ হোৱে বোলয় ডাক ॥
 বাতুলৰ চিহ্ন তাহাৰ হয়।
 দেশ ভ্ৰমিবাৰ চিন্ত কৰয় ॥
 বিবল দাঁতে কামাতুৰ আতি।
 পবৰ ভাৰ্য্যাত কৰয় বতি ॥
 পৰ বিত্তে ধনী হোৱয়ে পামৰ।
 জাতি অজাতিৰ নাই বিচাৰ ॥
 দীৰ্ঘ লিঙ্গ হোৱা দৰিদ্ৰৰ চিন।
 উচ্চ লিঙ্গে পায়ে বহুত ধন ॥
 বক্ত লিঙ্গে হয়ে লক্ষণ আতি।
 কঠিন লিঙ্গে দাসীক বমন্তি ॥
 তথাপিতো সিটো ছোৱয় ধনী।
 বঙ্গ কৰি ডাকে বোলয় বাণী ॥
 শূল আতি সূক্ষ্ম লিঙ্গ যাহাৰ।
 বহুত নাৰী পাৱে বমিবাৰ ॥
 অশ্রু নাৰীৰ বল্লভা হয়।
 অল্প কালে জানা সিটো মাৰয় ॥

অল্প নিদ্রা অল্প ব্যায়াম কৰ।
 বসি থাকি সৰ্ব্ব কৰ্ম্ম আচাৰ ॥
 পদ্ম সম নাভি গম্ভীৰ মাত।
 গলে তিনি বেখা সাক্ষাৎ ॥
 উদৰত তিনি বেখাৰ চিহ্ন।
 ক্ৰোধ দ্বন্দ্ব নাই ভুঞ্জয় অন্ন ॥
 বহু শ্ৰুত ভৈলে ধৰ্ম্ম নাছাৰে।
 শত্ৰুক নসাধে ধৰ্ম্মৰ অন্তৰে ॥
 ককড়া ককড়ি যাৰ মাথাৰ কেশ।
 পুৰুষ লক্ষণ আতি বিশেষ ॥
 গম্ভীৰ নাভি গম্ভীৰ মাত।
 দীৰ্ঘ বাহু যাৰ উচ্চলা দাঁত ॥
 হিয়া খাল যাৰ অন্তৰ ক্ষীণ।
 দুই গোটা চক্ষু আবদ্ধ বৰ্ণ ॥
 গলত বেখা কুকুণ্ডলা কাণ।
 সেই বাঢ়িবে দেৱৰ জান ॥
 হাত পা যাৰ আৰক্ত দেখি।
 তাৰ খ্যাতি দশোদিশে লেখি ॥
 অল্প অল্প যাৰ নিদ্রা ক্ষীণ।
 সেই জনৰ সখৰ চিন ॥
 বসি থাকন্তে নানা মন।
 সেই পুৰুষক নেৰিব ধন ॥
 চক্ষু টেল যাৰ গজ কপাল।
 স্মৃথে যাই তাৰ সৰ্ব্বকাল ॥

৯। গায় প্রকৰণ (ক)

বুজিয়া সুজিয়া বান্ধিবা আৰি।
 তেবেসে শত্ৰুক জিনিতে পাৰি ॥
 দৃঢ়কে কৰিবা সাক্ষী সকল।
 সাক্ষী হে জানিবা জয় মঙ্গল ॥
 যদি ভালমতে সাক্ষী কহিব।
 তেবেসে সভাত নিষ্ঠে জিতিব ॥
 ডাকে বুলে আগে গায় সাজ।
 গায় হাৰিলে অধিকে লাজ ॥
 ভাল লোক চাই সাক্ষী কৰিব।
 অসহনীয় ভৈলে গোচৰ দিব ॥
 সাক্ষী পাঞ্চ, সাত, নব জন।
 বেদ বোক্তা তিনি হবে ব্রাহ্মণ ॥
 এক সাক্ষী চন্দ্র সূৰ্য্যৰ সৰি।
 তাক নমানিবা কৈলু সংহৰি ॥
 এক এক কৰি সুধিব সাখি।
 সকলক যেন একত্ৰ দেখি ॥
 তেবেসে জানিবা হৈবেক জয়।
 এহি কথা জানা নাহি সংশয় ॥
 গায় বুজিয়া চাৰি জন সঙ্গ।
 সাক্ষীৰ বলা বলে গায়বো ভঙ্গ ॥

গায় হৈও যাব নাইকে সাখী।
 ডাকে বুলে তাক ভাল নেদেখি ॥
 মন্দ জন যদি হবয় সাক্ষী।
 শপত কৰাব তাহাক বাখি ॥
 জানি মিছা যদি ধৰ্ম্মত কয়।
 পৰিবে নবকত জানা নিশ্চয় ॥
 পুত্ৰ পতি ধন হানি হবয়।
 পিতৃ পিতামহ গুৰু নৰ্কান্তি* হয় ॥
 সাখী কৰিয়া খণক দিব।
 কাগজ কৰিয়া নাম লেখিব ॥
 খতৰ সাখী চাৰি পাচ জন।
 ধনী মানি কুলিন কিম্বা ব্রাহ্মণ ॥
 বাপে পোএ যদি কন্দল হয়।
 গুৰু শিষ্য কন্দল কবয় ॥
 শ্ৰেষ্ঠ জন বসি দণ্ড কৰিব।
 সেহি নগৰত ধৰ্ম্ম থাকিব ॥
 ব্রাহ্মণৰ ধৰ্ম্ম দেৱ অৰ্চন।
 ক্ষত্ৰিয়ৰ ধৰ্ম্ম যুদ্ধ কৰণ ॥
 বৈশ্যৰ বাণিজ্য স্বধৰ্ম্ম এই।
 শূদ্ৰৰ সেৱন ধৰ্ম্ম নিশ্চয় ॥
 নৃপতিৰ ধৰ্ম্ম প্রজা পালন।
 পণ্ডিতৰ ধৰ্ম্ম বেদ অধ্যয়ন ॥

যেবে ধর্ম কবিবা জানি।
 পুখুরী খাণ্ডিয়া বাখিবা পানী ॥
 বৃক্ষ বোপণ অধিক ধর্ম।
 মঠ মণ্ডপ শোভন কর্ম ॥
 যেই দিয়ে তাকে পায়।
 পরলোকে গৈয়া তাকে খাই ॥
 অনিত্য দেহত নাহিকে আশ।
 ভাৰ্য্যা পুত্রে ধনে কিবা বিশ্বাস ॥
 যিটো জনে কবে অন্নক দান।
 তাহাব হবয় বৈকুণ্ঠে থান ॥
 অন্ন বস্ত্র জানা অধিক দান।
 তাত কবি শ্রেষ্ঠ নাহিকে আন ॥
 দেব ভোগ্য বস্ত্র যেখনে পাইবা।
 দেৱতা দ্বিজক তেখনে দিবা ॥
 চাৰিও ঘুগত বিপ্রে দেৱতা।
 বিপ্র গুরু সেরতে ভকতি নিষ্ঠা ॥
 সদায় পূজিবা তাহাব পদ।
 তৰিবা কলিত ঘোব আপদ ॥
 শূদ্ৰ জনে যদি নিন্দে বিপ্রক।
 বধিবে বাজাএ সিটো শূদ্ৰক ॥
 চাৰি জাতি মধ্যে গো বধ কৰে।
 ভিক্ষাই ফুৰিব এক বৎসবে ॥
 বেদ চাই প্রায়চিত্ত হব।
 গুরু আজ্ঞা লইয়া গঙ্গাক যাব ॥

গঙ্গা স্নান কৰি আসিব ঘৰ।
 গুরু দণ্ড দিবো শক্ত্যানুসার ॥
 জাতি ব্রাহ্মণক ভোজন কৰাব।
 তেবে সেহি জনে দোষ এৰাব ॥
 বাগ নাজানি গারতয় গীত।
 পৰ স্ত্রীত মন কবয় স্থিত ॥
 ওবে গারত খজুৱাই খহ।
 বোলন্ত ডাকে তিনিও গক ॥
 আপোন কাৰ্য্যক যি কৰে হেলা।
 তাহাব ঘৰে নাই লক্ষ্মীৰ খেলা ॥
 ক্রোধ ভৈলেও যি মাতে বাপা বুলি।
 শত্ৰুকো যি জনে ধৰে আন্ধোৱালি ॥
 বঙ্গে খঙ্গে সদা হাঁহি নেবয়।
 তাৰ গৃহে সদা লক্ষ্মী থাকয় ॥
 গ্ৰায় প্রকৰণ এহিসে গৈল।
 নীতি প্রকৰণ উদয় ভৈল ॥
 শুনা সৰ্বলোক ডাক চৰিত।
 বাম বাম স্মৰি তৰা কলিত ॥

৯। গায় প্রকৰণ (খ)

বুঝিয়া সৃষ্টিয়া বান্ধিবা আড়ি।
 শত্ৰুজনে তেবে জিনিব পাৰি ॥
 যাৰ মুখে কথা হইবেক বাৰ।
 ধৰ্ম কৰি কথা সোধন্তু বাজ ॥
 দূট কৰি লইবা সাক্ষী চয়।
 তেবেসে সাধিব সকলৈ জয় ॥
 যেবে ভালৰূপে সাক্ষী কহিব।
 তেবেসে সততে গায় ভজিব ॥
 ডাকে বোলে আগে গায় সাজ।
 গায় হাবিলে অধিক লাজ ॥
 ভাল লোক চাই সাক্ষীক কৰ।
 ধৰ্ম্মাধৰ্ম্ম যাৰ আছে গোচৰ ॥
 সাক্ষী কৰ পাঞ্চ, সাত, নবজন।
 বেদ বক্তা তিনি হইবে ব্রাহ্মণ ॥
 এক সাক্ষী চন্দ্র, সূৰ্য্যৰ সৰি।
 তাক নামানিবা কহোঁ সংহৰি ॥
 শুনা কথাত দিয়ে পৰীক্ষা।
 কথা কহতে কৰয় কক্ষা ॥
 হেন জন জানা নবকে যাই।
 বোলয় ডাকে দৈবে বাধা নাই ॥

জনে সাক্ষী শুধিবা কাজ।
 বসিয়া থাকিবা সভাৰ মাঝ ॥
 গায় সৃষ্টি চাৰিজন সঙ্গ।
 সাক্ষীৰ বোলে গায়ৰ ভঙ্গ ॥
 গায়ত নাহিকে যি সাক্ষী।
 ডাকে বোলে তাক থৈবাহা বাখি ॥
 যদি সত্য কাৰ্য্য সোধে গায়ই।
 ডাকে বোলে তাৰ স্বৰ্গত ঠাই ॥
 মধ্যত ঠেলিয়া মাতয় জেবে।
 ডাকে বোলে নবকে পৰিব তেবে ॥
 মন্দলোক যদি হোরয় সাক্ষী।
 শপত কৰাইবা তাক বাখি ॥
 জানিয়া যিজনে অসত্য কয়।
 পৰিব নবকে নাহি সংশয় ॥
 সাক্ষী মুখে যদি ভঙ্গক জানি।
 মধ্যস্থ জনৰ বচন মানি ॥
 সাক্ষীক দেখাই ঋণক দিবা।
 পত্ৰত নাম লেখিয়া বাখিবা ॥
 লাভে মূলে যতেক ধন।
 ঘৰতে হইবে উপাৰ্জন ॥
 ঋণৰ সাক্ষী যদি নাই খত।
 পৰীক্ষা কৰিয়া বুঝিয়া তত্ত্ব ॥
 স্বামীৰ দোষত ভৃত্যৰ দণ্ড।
 স্ত্রীৰ দোষত স্বামী লণ্ডভণ্ড ॥

ভেদ, দণ্ড আৰু সাম, দান।
 চাৰি প্ৰকাৰে শ্ৰায়ক জান ॥
 পিতা পুত্ৰ যদি কন্দল বাজে।
 পুত্ৰক দণ্ডিব পণ্ডিত বাজে ॥
 শূদ্ৰ জনে যদি বধে বিপ্ৰক।
 বধিব নৃপতি সিটো শূদ্ৰক ॥
 সজ্জনে যদি গোবধ কৰে।
 ভিক্ষা মাগি খাই বাব বহুবে ॥
 গঙ্গা স্নান কৰি নিস্তাৰ পাইব।
 প্ৰায়চিত্ত হৈ গৃহক যাইব ॥
 তেবে অন্ন জল জ্ঞাতিয়ে খায়।
 তেবেসে তাহাৰ নিৰ্গল কায় ॥
 বাগ নজানি গায় গীত।
 পব জীত মন কৰয় স্থিত ॥
 গুৰে গাৱে খজুৱাই খল।
 বোলন্ত ডাকে তিনিও গৰু ॥
 আপন কাৰ্য্যক যি কৰে হেলা।
 তাহাৰ ঘৰে নাই লক্ষ্মীৰ খেলা ॥
 ক্ৰোধ ভৈলেও যি মাতে বাপা বুলি।
 শত্ৰুকো যি জনে ধৰে আন্ধোৱালি ॥
 বন্ধে, খন্ধে সদা হাৰি নেড়য়।
 তাৰ গৃহে সদা লক্ষ্মী থাকয় ॥

১০। নীতি প্ৰকৰণ

দিনে দিনে বিপ্ৰে কৰে আশীৰ্বাদ।
 ঈশ্বৰ নিৰ্মালা দিয়ে প্ৰসাদ।
 বিপ্ৰ হস্ত দিবয় শিৰে।
 প্ৰতি দিন ভোজন কৰে ॥
 যাঠী বছৰত বোলয় আই।
 আহাৰ শাওণে দুহস্ত গাই ॥
 পুহত আহ জেঠত শালী।
 তেবেসে জানিবা গৃহস্থালী ॥
 তেবে যশী যশ বখানে আনে।
 তেবে গৃহস্থালী আঁটি খাই ধানে ॥
 সোহ পুত্ৰ পিতৃত শোধে কাজ।
 তেবে নৃপতি কাটি মাৰি লএ বাজ্য।
 সৰ্ব্ব গুণীয়াক ভাতে নাটে।
 ছুপ্ত পুত্ৰ যাৰ নিতে কান্দে ॥
 ছুপ্তা স্ত্ৰী যাৰ নাহিকা ভাল।
 দাস্ত সৰিলে কিহৰ গীতাল ॥
 জ্যোতিষ পঢ়ে গ্ৰহৰ নাই থিত।
 দত্তা ভক্তা নাই কিহোৰ বিত।
 বৈছ ছয়া মৰে আপুনি বিষে।
 নৃপতি ছুইয়া প্ৰজাক হিংসে ॥

শিবে নবন্দে গোবিন্দ পাৰ ।
 সবে বিবহনা জানিবা মাৰ ॥
 বান্ধন শালত নবাজয় পাটা ।
 নান অবিহনে নহল ফঁটা ॥
 আঘণ পুহত নাহিকে বস্ত্ৰ ।
 যুদ্ধ সময়োত ধুকাইল অস্ত্ৰ ॥
 যজ্ঞ অবসানে নাহি দক্ষিণা ।
 বুলন্ত ডাকে সাতো বিবহনা ॥
 অতিথিৰ সুখ নাই একোকালে ।
 ছগ্নক ভাল নাপায় মাতোৱালে ॥
 চোৰে ভাল নেদেখে চন্দ্ৰৰ জ্যোতি ।
 ছুপ্তা জীৱ নাই পুত্ৰত বতি ॥
 ধনী নিৰ্ধনী কিহৰ মিত্ৰৱতী ।
 বলী নিৰ্বলী কিহৰ হাতাহাতী ॥
 বলবন্তৰ সকল পিনে বল ।
 যেই পোনে চলে সেই পোনে চল ॥
 অগ্নিত দৃষ্টি সূৰ্য্যত পিঠি ।
 মাহক খুটা কবাইক যুপী ॥
 ছাইত পৰিলে ঘৃত হএ নষ্ট ।
 শামুকৈ সাহতে জল হএ ভ্ৰষ্ট ।
 উকৰা ঘৰত বাৰিষা থাকে ।
 যুবত কণ্ঠাক ঘৰত বাখে ॥
 সম্পৰ্ক দেখি বাখে গৃহত ।
 শত্ৰু সহিতে একা চলে পথত ॥

চোৰে সহিতে যি কৰে সঙ্গ ।
 এই সবৰ জানিবা সদায় ভঙ্গ ॥
 নিষ্ফল জীৱন নিতে চাই খৰি ।
 নিষ্ফল জীৱন যি পৰৰ ধাৰী ॥
 নিষ্ফল জীৱন অকাৰ্য্যে প্ৰবাস ।
 নিষ্ফল জীৱন পৰত আশ ॥
 ছখী সুখী কিহৰ আশা নিয়া ।
 পাচজন মানুহে লুপ্তে বিয়া ॥
 ছুপ্তা যদি কিহৰ মায় ।
 চোৰৰ মিছা সদ শুভায় ॥
 ধনী নিধনী লুহিকা সঙ্গ ।
 তিৰী পুৰুষৰ মিছাৰ খঙ্গ ॥
 খোৱা পিৰা ফাটা পাত ।
 মুখ চাই বান্ধনি নেদয় ভাত ॥
 ছুৱাৰ চুকত দিবয় ঠাই ।
 খালে নেখালে সোধন্ত নাই ॥
 নিষ্ফল জীৱন বুলিবা তাক ।
 সত্য জানিবা ডাকৰ বাক ।
 নিধনীৰ কথা, বান্ধনাৰ পাকা ॥
 দৰিদ্ৰৰ ভাই, এই তিনিও নিষ্ফল হয় ।

১১। নফ হোৱা

ভাল কৃষি নষ্ট হএ মাজে হয় বাট।
 ভাল তিৰি নষ্ট হএ নিতে কৰে হাট ॥
 ভাল বস্ত্ৰ নষ্ট হএ নিতে উৰে জাপত।
 ভাল পো নষ্ট হএ লুম্বুধে বাপত ॥
 নষ্ট গেল আঠুৱা জাপত নিতে উৰে।
 নষ্ট গেল মাগুৰ মাছ ধাৰা জুইত পুৰে ॥
 বুঢ়া গোকৰ শিঙে মহাভাৰ।
 ঘোকণী* যদি হএ যুজাৰ ॥
 যাৰ ঘোকণী অনাচাৰ হয়।
 তাৰ ভাল কখনো নয় ॥
 পানীৰ ঘাটত নহবা আগা।
 দুখীয়া কুটুম্বৰ নহবা লাগা ॥
 দুষ্টা স্ত্ৰীৰ নহৈব ভাই।
 ঘন পুত্ৰতিৰ নহৈবা জয়াই ॥
 নপৰিলে আহ লুম্বুলি ধান।
 পৰিলে শালী হএ পতান ॥
 ব্ৰাহ্মণৰ মন্দ বেদ নপৰা।
 শূদ্ৰৰ মন্দ আধা বুঢ়া ॥

* ঘোকণী—গৃহিণী।

বেকা বেকী ভৈলে কিহৰ ভুই।
 ফুকত লুঠিলে কিহৰ জুই ॥
 ভাল মন্দ নজানে কিহৰ ঘকণী।
 ফটা কাপুৰৰ মিছা অবণী* ॥
 অকাৰ্য্যত তৃণ কাটে।
 অনা লয়াই† কমাৰে শাল পাতে ॥
 টেলান্ধা নাৱত উপৰ ভৰা।
 ডাকে বুলে এই তিনিও মৰা ॥
 কি কৰে মেঘৰ শিঙ্গে।
 কি কৰে খৰাৰ বিঙ্গে ॥
 কি কৰে দেওয়াৰ হাঁসি।
 কি কৰিব অন্ধলাই চাহি ॥
 কি কৰে ঘূতৰ ঘোলে।
 কি কৰে নিধনীৰ বোলে ॥

* অবণী—ওবণী।

† অনা লয়াই—ৰো নোহোৱাকৈ।

১২। শৰীৰ বিচক্ষণ

আঠ দিনে তিতা দাতত লোন।
 উদবৰ ভৰাইবা তিনি কোণ ॥
 চক্ষুত পানী নাভিত তেল।
 তাৰ ঘৰত বৈগুৰ নাহিকা মেল ॥
 দুই ভাগ পেট ভৰাইব ভাতে।
 এক ভাগ জলে পুৰণ তাতে ॥
 এক ভাগে বায়ু থাকে সঞ্চৰি।
 সেহি পুৰুষৰ বাঢ়ে আয়ু চিৰি* ॥
 ভৰি ধুই মাথাত দিবেক তেল।
 নিদ্ৰা সময়ত নকৰা মেল ॥
 ভোজন কৰিবা ঘূতে ক্ষীৰে।
 তেবেসে শৰীৰ থাকে নিবিৰে ॥
 কাৰ্ত্তিকে কৰিব আধা ভোজন।
 পৌষ মাসে বাতি নিদিবা লঘন ॥
 চৈত্র মাসত নখাইব গুৰ।
 তাৰ শৰীৰ ভৰপুৰ ॥
 আছে ক্ষুৰ কৰিব সোমবাবে।
 তেবেসে শৰীৰ শীতল পৰে ॥

তেল ঘহি গাত্ৰ চাৰি দণ্ড থাকি।
 তাত পৰে জল দিব শৰীৰ ঢাকি ॥
 ঘসিয়া গায় ধুব।
 তাৰ শৰীৰ স্নিগ্ধ হৈব ॥
 নিশ্ৰল বস্ত্ৰ গাৱত লব।
 ছুৰ্গন্ধ থানত বহি নথাকিব ॥
 কপূৰ ধুনা জাতি চন্দন।
 সদাই লইব তাৰ বাচন* ॥
 স্নান পুষ্ণ শিবত লব।
 তাৰ শৰীৰত ব্যাধি নহৈব ॥
 আদাই ভোজন শিলিখাই মুখ শুদ্ধি।
 তাৰ শৰীৰত নাই ৰোগৰ বৃদ্ধি ॥

১৩। দ্রব্যগুণ কথা

জেঠত দৈ আহাৰত থৈ।
 শাওনে মৰাপাটা খাবাগৈ ॥
 ভাদত ওল, আহিনত কল।
 কাতিত কচুয় বাঢ়য় বল ॥
 আঘোনত খাবা চবাই।
 পুহত পিঠা মাঘত কবাই ॥
 ফাগুনত মৌ, চতত ঔ, বহাগত বৰ*।
 ইয়াক খালে পুৰুষৰ গুছে কৰ্মজব ॥
 ত্ৰিফলা দিয়া নিম্ব ছাল।
 ছাগলী ছুন্ধে বটিবা ভাল ॥
 বাত্ৰি ভাগে তাক নিয়াঁৰে থৈব।
 প্ৰভাত সময়ে মাথাত লৈব ॥
 হাতে ঘষি মাথায় মথিব।
 শুকালে পাছে স্নান কৰিব ॥
 যিটো জনে কৰিব এই প্ৰকাৰ।
 ক্ৰোশেক পথলৈ দৃষ্টি যায় তাৰ ॥
 বাত্ৰি শেষে যিটো পিয়য় পানী।
 তাৰ চিৰকাল জীৱন জানি ॥
 চান্দো ভান্দো ইয়াৰ মূল।
 সাপ বোগী নাযায় নদীৰ কুল ॥

* বৰ—ডালিবটী, পিঠা ভজা।

হৰিতকী, শুষ্টিলোণ, যোৱানী।
 ভাক খাই নৰে পিয়ই পানী ॥
 ডেব প্ৰহৰ ভৈলে খাব ভাত।
 বল শোভা আতি পায়ে গাত ॥
 মৰণক যদি আছে তৰাস।
 অহিত বস্তুক একো নখাৰ ॥
 বসন্তৰ সুখ যুবতী ভালি।
 শীত কালে সুখ তুলি নিহালি ॥
 বাৰিষা সময়ত কুপৰ জল।
 গ্ৰীষ্ম কালত চন্দন শীতল ॥
 হাতি পিপলী আৰু লোণ বাৰবি।
 মৰিচ শিলিখা সম ভাগ কৰি ॥
 মধু দিয়া তাক কৰয় ভোজন।
 তেবে দৃষ্টি যায় অৰ্দ্ধেক যোজন ॥
 শুষ্টি, গুৰুচি, ভেকুৰীৰ মূল।
 তিনিকো বটি কৰি সমতুল ॥
 পিপলী দিয়া যি খাই বিহানে।
 নথাকয় তাৰ বোগ প্ৰমাণে ॥
 ধনীয়া পুৰণি লতি তেজপাত।
 সম ভাগ কৰি খুন্দি পাটাত ॥
 কথ কৰি খাব ইহাৰ পানী।
 যত জ্বৰ পীড়া হৰিব জানি ॥
 ভাত খাই খাবা তিনি শিলিখা।
 কি কৰিব তাক বোগ পিলীকা ॥

ভোগজিবা, পতৰীয়া আৰু মূল।
 বেলপাত খালে নাশয় শূল ॥
 প্ৰভাত সময়ে খালে ইহাক।
 অকচি বোগক নাশে বোলে ডাক ॥
 লোহা চূৰ্ণ এক এক নিম্বৰ গুটি।
 চাৰি গুণ জামিৰ বসেবে ঘৃটি ॥
 ডাকে বোলে পাগে শীতল কৰি।
 খালে বিষ তাৰ গায়ে পাসৰি ॥
 যুত, গুড়, তেন্তুলি, লবণ সমান।
 অকচি নাশ কৰে ভাল কৰি জান ॥
 জামিৰ বসে লোন মিহলাই।
 নাশিব অকচি প্ৰভাতে খাই ॥
 বিবিধৰ গুট গুৰা কৰিয়া।
 বশ সমে পিষ্ট কৰিয়া ॥
 দন্তৰ গোবত ধৰিব আঁটি।
 দন্ত নপৰয় পোকা মাৰন্তি ॥
 উৰ্দ্ধ ধাইক গুছাইবা য়েবে।
 কটু তৈল পান কৰিবা তেবে ॥
 চক্ষুত অঞ্জন দন্তত লোণ।
 ভৰিয়া উদৰ তিনি কোণ ॥
 উদৰ ভৰিয়া গুণি গুণি।
 তেবে পাবা উদৰৰ উনি ॥
 একে লগে উদৰত তুলি দিবা ভবা।
 আছোক ভাল পাবা, দেহাৰ আশা এৰা ॥

১৪। পৰিত্যাগ কৰা (ক)

যি বেপাৰীৰ নাই তৰ্জুত তুল।
 তাৰ একো নাই লাভ মূল ॥
 চাৰি পাচ জনে বাণিজ্য বেপাৰ।
 একো লাভ নাই জানিবা তাৰ ॥
 লাজুৰা পণ্ডিত কাজুৰা চোৰ।
 জাকয়া অতিথি হাৰাম খোৰ ॥
 গাইব বৰ্জিত ওলমা বাহি।
 জ্বাৰ বৰ্জিত সদাই হাঁহি ॥
 আসনৰ বৰ্জিত তিনি খৰা।
 ঘৰৰ ভাল নাই যাৰ নাই বুঢ়া ॥
 লৰৰ নিষ্ফল আগত আছে নৈ।
 তিৰিৰ নিষ্ফল পাটত নাই পৈ ॥
 খেতিৰ নিষ্ফল বানে খাই ধান।
 গোছৰৰ নিষ্ফল হাকিমে নিদিয়ে কাণ ॥
 লৰৰ লঘু পিচল বাট।
 স্ত্ৰীৰ লঘু সদায় কৰে হাট ॥
 পুৰুষৰ লঘু ধান বানা।
 বোগৰ লঘু কুকুৰী কাণা ॥
 গাইব লঘু যাৰ নাই ক্ষীৰ।
 হালুৱাৰ নিষ্ফল চলে ধীৰে ধীৰ ॥

পণ্ডিতৰ লঘু সভাত নাই মাত ।
 মুখৰ লঘু উজলা দাঁত ॥
 ডাকৰ বচন বেদৰ বেখা ।
 সত্য অসত্য বিচাৰি দেখা ॥
 নবৰ লঘু লেপ লেপীয়া ।
 নাৰীৰ লঘু ঘৰ বেবোৱা ॥
 বনৰ লঘু ববশী বানা ।
 ধৰ্ম্মত লঘু মূৰ্খক মানা ॥

—

১৪। পৰিত্যাগ কৰা (খ)

তিনি ভাৰ্য্যা যাৰ একেটা স্বামী ।
 তাক পৰিহৰা বলছ আমি ॥
 সততে পৰৰ অন্তত আশ ।
 পৰিহৰা শূন্য নগৰে বাস ॥
 পৰিহৰা শুক্তি মাছৰ ষোল ।
 পৰিহৰা অসতী নাৰীৰ বোল ॥
 পৰিহৰা মন্দিৰ সমীপে বাট ।
 পৰিহৰা যুবতী যি কৰে হাট ॥
 পৰিহৰা যতনে দূৰাচাৰী মাৱ ।
 পৰিহৰা যাৰ ফটা হল পাৱ ॥

পৰিহৰা গুৱা যি কৰে কণ বুণ ।
 পৰিহৰা নৃপতি যাৰ নাই গুণ ॥
 পৰিহৰা নিৰ্ধনী বান্ধবৰ মুখ ।
 পৰিহৰা বাহি ভৈলে ব্যঞ্জনৰ সুখ ॥
 পৰিহৰা কৃষি নদীৰ পাৰ ।
 পৰিহৰা নাৰী বতি নাই যাৰ ॥
 পৰিহৰা দূত দূৰ গাৱঁত বাস ।
 পৰিহৰা যত্নে পৰ নাৰীৰ আশ ॥
 পৰিহৰা দম্ভ বিহীনৰ হাঁস ।
 পৰিহৰা বিদ্ধাহীন পুত্ৰৰ আশ ॥
 পৰিহৰা শবতৰ মেঘৰ মালা ।
 পৰিহৰা গৰমত লোকপূৰ্ণ শালা ॥
 পৰিহৰা ধন নাই বেহাইব হাট ।
 পৰিহৰা জাপি নাহি যিজনে চলে বাট ॥
 পৰিহৰা পুখুৰীৰ পিছলা বাট ।
 পৰিহৰা যতনে যদি ভগা হাট ॥
 পৰিহৰা বিনা ঢাকনীয়া ঝাৰি ।
 পৰিহৰা নিলাজী যিটো কুল নাৰী ॥
 পৰিহৰা অগ্নি দেৱতাৰ আশ ।
 ধৰা হৰি পাৱে কৰি বিশ্বাস ॥

—

১৫। ৰাজনীতি প্ৰকৰণ

ভাল মন্দ মাতিবা যাৰ।
 তেবেসে থাকিবা ৰাজ্যৰ দ্বাৰ ॥
 ৰাজ আজ্ঞা মানি কৰিব কাজ।
 সদায় থাকিবা ৰাজ সমাজ ॥
 যি ৰাজ্যত ৰাজ্য প্ৰজাক পালে।
 তোহিতে বসতি কৰিবা ভালে ॥
 ৰাজ্যৰ সেৱাত সমস্তে পাই।
 ৰাজ্য তুষ্ট ভৈলে একো ভয় নাই ॥
 লোকৰ কথাত নেদিবা কাণ।
 বছৰত যাবা গুৰুৰ থান ॥
 ৰাজ্যৰ আগত নেদিবা মাত।
 লাগা নহৈব পৰব কথাত ॥
 নীচৰ সঙ্গত নুহিবা কথা।
 এহি কথা নুহি অশ্ৰুতা ॥
 তুষ্টৰ কথা লাগে খণ্ডিত।
 ধৰ্ম্ম জানিলে মূৰ্খে পণ্ডিত ॥
 অপৰাধী হোলে লাগে দণ্ডিত।
 বহু শাস্ত্ৰ জানিলে বোলে পণ্ডিত ॥
 ফাৰ্চ কথাত উবাহ হয়।
 বেশ্য শ্ৰীক যিটো ঘৰে ৰাখয় ॥

অসতী জনক মানে পণ্ডিত।
 এই তিনিকো লাগে খণ্ডিত ॥
 নৃপতিৰ ঘৰে যি কৰে বাস।
 নকৰিবা তাত হাস পৰিহাস ॥
 বিবাহ কৰিবা এক সুন্দৰী।
 স্মৰিবা সদায় শ্ৰীৰাম হৰি ॥
 কাটা নাকত কিহৰ ঢাকনী।
 যাচি যায় সিটো কিহৰ বান্ধনী ॥
 ঔষধ নভৈল কিহৰ বৈজ্ঞ।
 গুৰু পত্নীৰ যদি নভৈলা বৈজ্ঞ ॥
 শাস্ত্ৰই জোয়াৰক অকণি চাই।
 এই পাচক দেখিব নাপায় ॥
 ৰাজ্যক চিনিবা দানত।
 ঘোৰাক চিনিবা কাণত ॥
 ক্ষুব্ধক চিনিবা শাণত।
 তিৰিক চিনিবা স্নানত ॥
 ভোজনৰ সুখ চাৰি ব্যঞ্জন।
 চহকীৰ সুখ দাএ কাটন ॥
 পিতৃৰ সুখ পুত্ৰ হএ জ্ঞানী।
 পিয়াহৰ সুখ সন্ধিয়া পানী ॥
 কথাব বস যদি কব জানে।
 কৃষিৰ বস যদি নেনে বানে ॥
 ভোজনৰ বস যদি ৰান্ধে আই।
 নৌকাত বস যদি পানী নেফেলাই ॥

যি থানত ৰাজ্যৰ অধিক কৰ।
 যাৰ হয় নদী পাৰত ঘৰ ॥
 যৈত ধৰ্ম মাগু নাই।
 সি ৰাজ্যত থকা উচিত নুই ॥
 ভোজন কালত নকৰ লাজ।
 শীঘ্ৰকে কৰিবা ধৰ্ম কাজ ॥
 ধৰ্মৰ মিছা কখনো নাই।
 এক চিন্তে শীঘ্ৰে কৰিতে জুয়াই ॥
 উৰিয়া ঘৰত চালত লাউ।
 সি গিৰি সূখে ভাত নাখাউ ॥
 দিনত যিটো লগাই বাতি।
 নদীৰ কুলক যায় বাতি ॥
 আঘাৰ শ্ৰাবণে বৌদ্ধ পুৰায়।
 শাক শুকতি বাতি বাচয় ॥
 ফুটা জাবী লৈ শৌচক যায়।
 আপুনাৰ ভুখ আপুনি কৰয় ॥
 বাপে পোএ ক্ষুব কৰয়।
 তাৰ আয়ু ক্ৰী নষ্ট হবয় ॥
 আঠে তিতা পথে মিঠাই।
 মঙ্গলবাবে খাইব কবাই ॥
 জনম বাবে ঘঁহিবো তেল।
 তাৰ ঘৰত বৈতৰ নাহিকা মেল ॥
 যি থানে অতিথি গুজ্জায়া কৰে।
 লক্ষ্মী ধৰ্ম থাকে তাৰ ঘৰে ॥

অতিথি কিৰি যাই যাৰ ঘৰে।
 মিছাই সিটো গিৰস্তি কৰে ॥
 পিতৃ পিতামহ সবে ক্ৰন্দন কৰে।
 আয়ু ক্ৰী নাই তাৰ ঘৰে ॥
 চাৰিও জাতিৰ অতিথি পূজ্য।
 ভক্তিৰ সাৰ এহিসে গুহ ॥
 নিতে ব্ৰাহ্মণক ভোজন কৰয়।
 তাত পৰে ধৰ্ম সংসাৰত নাই ॥
 মাহে পক্ষে বিপ্ৰ নিমন্ত্ৰি আনি।
 কৰাইব ভোজন শক্তি জানি ॥
 এক চিন্ত কৰি দক্ষিণা দিব।
 নববিধ ভক্তি তাহাতে পাইব ॥
 বাইশ বলধ, তেৰ ছাগ।
 তিনি তিনি কুৰি জীয়ে বাঘ ॥
 নব গজ এশ বিশ বছৰ।
 তাৰ আধা ঘোৰা জানিবা সাৰ ॥
 ত্ৰিশ চল্লিশ উট মহিষ।
 হৰিণৰ আয়ু জানিবা বিশ ॥
 পাচ বছৰে বিবালী বুনক যায়।
 ডাকৰ বচন মিছা নহয় ॥
 পঢ়ে পঢ়াএ কএ পান।
 ই তিনি নিচিন্তে আন ॥
 কমাৰৰ কালি ধোবাৰ বাহি।
 নটে বুলে পাক দি আহি ॥

পাহাৰিব ফটা মাছ সুখুনা পান।
 জুন জুনা গুয়া লাৰু পিঠা টান॥
 ইয়াত আশা যি জনে কৰে।
 আপুনি সিটো ভাসি মৰে॥
 ভাৰ্য্যা নভৈলে কিহৰ ঘৰ।
 স্নেহ নভৈলে কিহৰ সোদৰ॥
 বাই মৰা ভিহিনী।
 মাত নেদা গৃহিণী॥
 তৰ্পণৰ কুশ।
 ঢেকীশালৰ তুঁস॥
 খুৰাই ফেলয়া জাপৰ।
 এই সকলত নাই আদৰ॥
 লোকৰ কথাত নুহিবা আগা।
 পৰৰ কথাত নুহিবা লাগা॥
 ভাৰৰ লৰচৰ সাজি।
 মাছৰ লৰচৰ বামি॥

১৬। বন্ধন প্ৰকৰণ (ক)

শ্বাস দীৰ্ঘকে দিবা ফুক।
 তেবেসে দেখিবা জুইৰ মুখ॥
 চাউল দিবা যতেক ততেক।
 পানী দিবা তিনি ততেক॥
 তেবেসে ভাত বোলয় তাকে।
 স্বৰূপ বচন কহিছে ডাকে॥
 এক জখা চাউল চাৰি জখা পানী।
 জাল দিবা শীঘ্ৰে টানি॥
 উতল আহিলে শুষিব জল।
 সেহি সিদ্ধ অন্ন জানা সকল॥
 পকা টেটেলী বুঢ়া বৰালী।
 টান কৰিয়া দিবা জালি॥
 এমতে কৰিবা টেঙ্গাৰ জোল।
 খাবাৰ সময়ে মুণ্ড নোতল॥
 মাগুৰ মাছক কাচি কুটিয়া।
 হালধি মৰিচ হিঙ্গক দিয়া॥
 তেল লোণ দিয়া কৰিবা পাক।
 এহি উত্তম বুলন্ত ডাক॥
 কাৱৈ মাছক কাচি কুটিয়া।
 ত্ৰিকুট দিয়া তৈলে ভাজিয়া॥

উলট পালট কৰিয়া দিব।
 তাক খাইলু কি স্বাদ পাইব ॥
 চেন্স মাছক কাচিব ভালে।
 শালাই বিন্ধি দিব জুই শালে ॥
 তেল লোণ সানি কৰে ভোজন।
 অতি সুখ হএ ডাকৰ বচন ॥
 ইলিচ মাছক কাচি কুটিয়া।
 ত্ৰিকুট সহিতে তেলে ভাজিয়া ॥
 এমত প্ৰকাৰে যি জনে খাই।
 আমৰ সদৃশ মুখ গন্ধাই ॥
 বহিতৰ মাথা কাটি বাচিয়া।
 হালধি জালুক মছলা দিয়া ॥
 চাৰি ভাগ জল এভাগ বাখি।
 তেল লোণ দিব আন্দাজ বাখি ॥
 জুবাই সাথাই তাহাক খাব।
 ভোজন উত্তম পোষ্টাই হব ॥
 চিতলৰ বুক কাটি বাচিয়া।
 তেল লোণ মচলাই তাকে ভাজিয়া ॥
 অতি সুস্বাদ খাইব তাক।
 এহি সুস্বাদ কহিছে ডাক ॥
 গৰে মাছত মাটি লেপিয়া।
 উলটে পালটে জুইত পুৰিয়া ॥
 মাটিত তিনি বাৰ থেকাছি থৈব।
 চাই মাটি জলে ধুই পেলাব ॥

লোণ তেল সানি ভোজন কৰিব।
 ভোজনৰ সুখ তেবে লভিব ॥
 দৰকাঁয়া মাছক ভাজিয়া তেলে।
 কিছু খাব দিব তাহাতে ফেলে* ॥
 আদা দিয়া লুমাই থবা।
 কিনো সুস্বাদ খাইতে পাইবা ॥
 শালাত—কান্দুলী, ভাজাত বৰালী।
 ভাতৰ উতলত ডিমা, স্বাদৰ নাই সীমা ॥
 পালঙ্গত কাঁৰৈ, কাচুত কাল।
 মুগত আলু অতি ভাল। ॥
 মাহত খাব মোচুৰে জাল।
 বুটত ঘিউ খাবলৈ ভাল ॥
 কোমোৰাত মাগুৰ, লাউত পুথি।
 এহি কহি ডাক গল উঠি ॥
 মাংসত মাংস বাঢ়ে, ঘিত বাঢ়ে বল।
 দুধত চন্দ্র বাঢ়ে শাকত বাঢ়ে মল ॥
 মাংসৰ জোল আমৰাব বোল।
 উত্তম ভোজন ডাকৰ বোল ॥

১৬। বন্ধন প্রকৰণ (খ)

বাঁহ চিত চলিয়া কাতি।
 আখা পানী কৰিবা জুতি ॥
 পানী দিবা আখা পাতি।
 লোৱা বান্ধনি খৰিব জুটি ॥
 এগুণ চাউল দুগুণ পানী।
 তিনি গুণ জ্বাল দিবা টানি ॥
 দীঘল কৰিয়া দিবাহা ফুক।
 তেবে দেখিবা জুইৰ মুখ ॥
 পাগ উঠিলে দিবা কাঠি।
 পাছে কৰিবা জ্বাল ভাঠি ॥
 তথাপি যদি নিসিজে চাউল।
 তেবে বুজিবা ডাকক বাউল ॥
 কাণ উপৰ কৰি দিবা জ্বাল।
 তেবে বুজিবা আঞ্জা ভাল ॥
 য়েবে নাহি মছলা ভাল।
 তেবে দিবা বহুত জ্বাল ॥
 অন্ন দিবা বাৰি তিনি।
 আঞ্জা দিবা ক্ষুধা জানি ॥
 পালঙ্গ শাক ৰোহিত মাছ।
 ডাকে বোলে সেহি আঞ্জা সাঁচ ॥

মাগুৰ মাছক কচি কাটিয়া।
 হালধি মৰিচ হিঙ্গক দিয়া ॥
 তৈল লোণ দিয়া কৰিবা পাক।
 এহি আঞ্জা সাৰ বোলে ডাক ॥
 কাৱৈ মাছক কচি কুটিয়া।
 শিকট দিয়া তৈলে ভাজিয়া ॥
 উলট পালট কৰি পিঠি।
 খাই পাবা তেবেসে মিষ্টি ॥
 চেঙ্গা চেঙ্গেলী জামিৰৰ বস।
 কাঁহুদি দিয়া য়েবে পৰশ ॥
 মুখৰ অকচি দুবক যায়।
 আছোক নৰ দেৱে ভাল পায় ॥
 এহি আঞ্জা যি জনে খাই।
 আমৰ সদৃশ মুখ গোন্ধায় ॥
 ইয়াক খাই পায় তেবেসে প্ৰচুৰ।
 আন আঞ্জা সব কৰিও দূৰ ॥
 পকা তেতেলি বুঢ়া বৰালী।
 বিস্তৰ কৰিয়া দিবা জালি ॥
 কাটি দিবাহা টেঙ্গাৰ জোল।
 খোৱাৰ বেলা মুণ্ড নোতোল ॥
 মাগুৰ মাছক কচি দহিয়া।
 লোণ মুঠি তৈল সমে বান্ধিয়া ॥
 উলট পালট কৰিয়া পিঠি।
 খাইয়া পাইবা ভোজন মিট ॥

চেঙ্গা-চেঙ্গেলী জামিবৰ বসে।
কাঁহদী দিয়া যেবে পৰশে ॥
মুখৰ অকচি দূৰক যায়।
আছোক নব দেৱবো লোভ যায় ॥
ইলিচ মাছক কচি কুটিয়া।
ত্ৰিকুট দিয়া তৈলে ভাজিয়া ॥
এহি ব্যঞ্জন যি জনে খাই।
আমৰ সদৃশ মুখ গোকায় ॥
কচ-বচ চিতলৰ আদখান।
নেমু লোণ দি বুজি পৰিমাণ ॥
কাটি থৈয়া দিবা টেঙ্গা জোল।
খাইবাব বেলা মুণ্ড নোতোল ॥
মাংসত মাংস যতে বাঢ়ে বল।
হুঞ্জে চন্দ্ৰ বাঢ়ে, শাকে বাঢ়ে মল ॥
কাক হেন টেতনক ভাঙিলে কলা।
মাংস নষ্ট গৈল বাকিলে মূলা ॥
বন্ধন কালে যাৰ নাবাজিল পাটা।
মান অবসানে যেয়ে নলয় ফোটা ॥
ভুঞ্জিয়া পাছে ছাগ মাংস খাইব।
দেহৰ কাস্তি উজ্জল পাইব ॥

১৭। ভোজন প্ৰকৰণ।

ছুই ভাগ অন্ন এভাগ জল।
এক ভাগত থাকে বায়ুৰ বল ॥
উদৰ ভৰি যি জনে খাই।
সৰ্ব্ব ৰোগ তাৰ শৰীৰে পায় ॥
চিৰা খাবা আঠা সিঠা।
চাউল খাবা আধা মিঠা ॥
মুখ ধুই একখণ্ড খাব লোণ।
তেবে গুছিৰ তাৰ দুগুণ ॥
পিয়াহত খাব নিৰ্মল পানী।
তেবেসে শৰীৰ সুস্থ জানি ॥
আম খাই মিশ্ৰি কৰ ভোজন।
কঠালে জানা ডাক বচন ॥
তিয়হত লবণ বাঙিত গুৰ।
কলত তিক্ত খাইবা প্ৰচুৰ ॥
নাৰিকল খাই চাউল খাব।
তেবেই সবৰ অপথ্য গুছিৰ ॥
অপথ্য জানা বগৰি ফল।
আক অপথ্য নাৰিকল ॥
জলপাই টেঙ্গা চুকা শাক।
এই চাৰি মৃত্যু দ্ৰব্য জানিবা তাক ॥

মধু গুব খাই খাইব পানী।
 তেবে তাৰ অপথ্য হানি ॥
 সুখনা মাছ বন্ধ জীৰ সঙ্গ।
 কাঞ্চি দধিক ভুঞ্জয় বঙ্গ ॥
 প্রভাতৰ নিদ্রা কৰয় যিটো।
 মৃতবৎ সদা জানিবা সিটো ॥
 মাংসত মূলা হালধি জালে।
 বান্ধিব তাক যতনে ভালে ॥
 লাইত খাব দধিত লোণ।
 ব্যঞ্জনত জাল দিবা ছুগুণ ॥
 এহিমতে বান্ধিব যিটো গৃহিণী।
 সেহিটো উত্তম সত্য কাহিনী ॥
 তেলে লোণে জালে জোলে।
 তাকে জানিবা ব্যঞ্জন বোলে ॥
 শালি তণ্ডুল নিশ্চল জল।
 তেবেসে জানিবা অন্নৰ বল ॥
 অপথ্য সুপথ্য বিচাৰি খাইব।
 দেহৰ সুখ তেবেসে পাইব ॥

১৮। নাগ লক্ষণ

ভাদ্র আহিন কাৰ্ত্তিক মাসে।
 পূৰ্ব্ব শিবে নাগ বাম পাশে ॥
 আঘণ পোষ মাঘক লৈয়া।
 দক্ষিণ শিবে থাকয় শুইয়া ॥
 ফাগুন চৈত্রে বৈশাখ মাসে।
 পশ্চিম শিবে নাগ থাকয় ॥
 জ্যৈষ্ঠ আহাৰ শ্রাবণ মাসে।
 উত্তৰ শিবে নাগ বসে ॥
 শোএ নাগ বাম পাশে।
 লবে চৰে তিনি মাসে ॥
 নাগৰ কোণাত সাজিবা ঘৰ।
 পৃষ্ঠী ভাগে কৃষি কৰ ॥

১৯। গৃহলক্ষণ (ক)

ধ্বজব উত্তর গজব পূব।
 বুধব দক্ষিণ অতি এ শুভ ॥
 সিংহব পশ্চিম পাই য়েবে।
 পূবে নব হাত এবিব ধ্বজে।
 পঞ্চদশ হাত উত্তবে গজে ॥
 ছয় ছয় হাত ব্ৰহ্মক জান।
 দক্ষিণে অষ্টব হাত সিংহক মান ॥
 কর্ত্তা কর্ণ সমানে জুখিব লাঠি।
 সেই জুখিবা বাবি মাটি ॥
 দীর্ঘ প্রস্থ জুখিয়া চাইবা।
 যতো অঙ্ক তাক বানে* পূবিবা ॥
 বসুণ হবিয়া কবিবা ভাগ।
 তেবে ভাল মন্দ পাইবা লাগ ॥
 জুখি মাখি বান্ধিবা ঘৰ।
 কহিবু তার যেন প্রকাৰ ॥
 যতেক কয়া ততেক লবা।
 তার তিনি জখা মাৰলি দিবা ॥
 বেতে বাঁহে চাল ছাটিবা।

পূব পশ্চিম কবি ঘৰ বান্ধিবা।
 দক্ষিণে ভূই উত্তবে বাবি ॥
 আটীয়া দিবা তিনি শাৰী ॥
 ভোলুকা কইবা দুই কণি* ॥
 মধ্যত তামূল কবা জানি।
 ছয় হাতে তামূল তাতেই পাণ ॥
 তাহাৰ মাজত লুৰাইবা আন।
 আম কঠাল কাখত কইবা।
 বেট সখা কাষত দিবা ॥
 পশ্চিমে তেতেলী পূবে বেল।
 ঘৰত সুমাই নকবা মেল ॥
 পূবে মন্দিব পশ্চিমে গ'লী।
 উত্তবে ভাণ্ডাৰ দক্ষিণে গোলী ॥
 ঘৰব কাষত নথৈবা গাছে।
 মোক লুহুহিবা কহিলু পাছে ॥

১৯। ঘৰৰ ভিটা নিৰূপণ (খ)

পূবে ভৰিতালী উত্তৰে কাণকথা।
পশ্চিমে দক্ষিণে ঢোলৰ শব্দ যথা ॥
ধ্বজৰ উত্তৰ গজৰ পূব।
বৃষৰ দক্ষিণ অতি বৰ শুভ ॥
সিংহৰ পশ্চিম পায় য়েবে।
সৰ্ব্ব সুখ মিলায়ে তেবে ॥

পশ্চিম	কাৰ্কা	উত্তৰ		
	কাৰ্কা	বুজি	ধ্বজ	ধুমুহা
	গজি			জিহ্বা
	গজ			সিংহ
পূব	খৰ			শনি
	খৰি	বুজ	বুজি	শুন
		দক্ষিণ		

ঘৰৰ কথা :

গৃহপতিৰ হাতে কৰি পৰিমাণ।
দীৰ্ঘ শ্ৰুতি স্থিৰ কৰি জুখিয়া আন ॥
এক এবি বস্তুএ হব।
ডাকে বলে এহি ঘৰ কৰ ॥

শুভ হোৱে শূন্য হলে থিত।
নব গৃহত নপৰে চিত ॥
দ্বয়ে বিনাশন গোপৰ মান।
চাৰিতে চুৰে সমূলি নিৰ্য্যাণ ॥
একে পূৰে মন, তিনি ধন ধাত্ম।
পাঞ্চে কৰায়ে পুত্ৰ কল্যাণ ॥
ষষ্ঠে সপ্তমে মন সিদ্ধি।
গৃহ বান্ধিবাব কহোঁ বিধি ॥
বহু কৰ বহু কৰ বৰ ঘৰ।
ডাকে বলে তাক নকৰ নকৰ ॥
সক সকলৈ বান্ধিবা ঘৰ।
এটা নলাগে দহোটা কৰ ॥
আটিয়াত কঠাল মাজত আম।
তেবে জানিবা বাৰীৰ কাম ॥
পূবে ভানু, পশ্চিমে ছায়া।
উত্তৰে গুৱা দক্ষিণে ধুৱা।
তেবে জানিবা কৰিব কায়া ॥
দক্ষিণে ভূই উত্তৰে বাৰি।
কল কৰিবা শাৰী শাৰী ॥
মাজে মাজে চাচিবা তল।
তেবে পাইবা বাৰীৰ ফল ॥
বাটত আহতা কদম লুৰাবা।
শগুণ কাকৰ ভয় জানিবা ॥
চালত জিকা গাছত পুই।

চোতালত অহৰি ভাল নুই ॥
 সৰ্প বাস কৰে যাহাব ঘৰে ।
 তাক কি কৰিব চাৰি ঈশ্বৰে ॥
 ডাকৰ বচন জানিবা সাব ।
 প্ৰত্যেকে জানিবা কৰি বিচাৰ ॥

২০ । কৃষি লক্ষণ

ডাকে বলে বাপু শুনা উপায় ।
 বাগিছাৰ ফল কৃষিতে পাই ॥
 যি জনে সদায় কৃষিক কৰে ।
 সমস্ত সুখকে পাইবে ঘৰে ॥
 সোণা, কপা কি কাজ কৰে ।
 ভাত নেখালে ভোকতে মৰে ॥
 হীৰা, মাণিক থাকে অপাৰ ।
 খুদ গাল নহলে মৰণে সাৰ ॥
 ধনৰ মাজত ধান হে ধন ।
 ধান নহলে মৰে তেখন ॥
 এতেকে কৃষিক কৰিবা সাৰ ।
 হুৰ্ভিষ্কৃত কৃষি কৰে নিস্তাৰ ॥

যত লাভ পাই সৰিয়হ মাহে ।
 তত লাভ পাই কল কপাহে ॥
 পথাৰত কল, কপাহৰ বাৰী ।
 তথাতে লুভীয়া সকল নাৰী ॥
 লাঙ্গল বলধত সবাবে আশ ।
 যাৰ নাই তাৰ সকলে নাশ ॥
 জেঠ মাহ গৈল বিনা লাঙ্গলে ।
 তেতিয়া কি মতে কিৰিষি ফলে ॥
 কিৰিষিত যদি কৰিবা মন ।
 হাল গৰু বাখি কৰিবা যতন ॥
 মাজে যদি জল যায় বহিয়া ।
 খাই সুখে থাক ঘৰে বসিয়া ॥
 ধান হলে হয় সবে সুফল ।
 ধান নহলে সকলে বিফল ॥
 ডেৰিয়া ভূমিক লয়ে সুবুদ্ধি ।
 ঘন আলি দিবা সবাকো সুধি ॥
 শাওণৰ কঠিয়া নহয় ধান ।
 আহিনৰ গোছ বিফল জান ॥
 আহিন কাতিত বাখিবা পানীক ।
 যেনেকৈ বজাই বাখে বাগীক ॥
 আলিৰ ওপৰে দিবাহে আলি ।
 খেতি হল বুলি জানিবা ভালি ॥
 কিৰিষি কৰি ওচৰ ভাগে ।
 ডাকে বলে মোৰ মনে লাগে ॥

কিৰিষি কবিবা একান্ত মনে ।
 নফলে কিৰিষি বিনা যতনে ॥
 ঘন সবীয়হ পাতল মাহ ।
 মুগৰ তলত চৰয় হাঁহ ॥
 আহু কৰা খোজত বুৰি ।
 শালি কৰা বেগত জুৰি ॥
 য়েবে দেখে আঠুৰ উপৰ পানী ।
 তেবে গোছা দিবা হাতক চানি ॥
 য়েবে দেখা নহৈব শালি ।
 তেবে পাৰিবা ডাকক গালি ॥
 মাহ কল সবীয়হ, কটহ বাঁহ ।
 চাবি 'ফালে' খাল নাই গৰুৰ আশ ॥
 পূবে বেগু পশ্চিমে ছাঁয়া ।
 সেই শস্ত্ৰ অমৰ কাঁয়া ॥
 তিনিশ ষাঠী জোপা কৰা কল ।
 মাহে পথে চিকোনাবা তল ॥
 পাত পচলা লাভত খাবা ।
 লক্ষাৰ বগিজ ঘৰতে পাবা ॥
 আঠীয়াত গোবৰ মনোহৰত জাবৰ ।
 পুৰাত খাই, মালভোগত ছাই ॥
 ভাদত কৰিয়া কলা বোপণ ।
 সবংশে মৰিল লক্ষাৰ বাবণ ॥
 এহাত এমুঠন দিবা কলৰ পোট ।
 তেতিয়া দেখিবা কলৰ গোট ॥

জালুকত গোবৰ পাণত মাটি ।
 কলাপুলি কৰা তিনিবাৰ কাটি ॥
 কল কই নেকাটিবা পাত ।
 তাতেই কাপোৰ তাতেই ভাত ॥
 সাতে পাতল পাঁচত ঘন ।
 ছয়ত তামোল নদন বদন ॥
 তিনি শাওণে পান ।
 একে আহিনে ধান ॥
 পূবে হাঁহ, পশ্চিমে বাঁহ ।
 উত্তৰে গুৱা, দক্ষিণে ধুৱা ॥
 এতেকে কৃষিক কৰিবা সাৰ ।
 কৃষিতে দাৰিদ্ৰ্য গুছে অপাৰ ॥
 সোমে সবীয়হ মঙ্গলে মাহ ।
 গাওঁতে তামোল সৰুতে বাঁহ ॥
 য়েবে জলধৰে বৰষে ধাৰে ।
 কি কৰিব তাক শনিবাৰে ॥
 তথাপিতো জানা বাৰক চাই ।
 ডাকে বুলে কৃষি কৰা যায় ॥
 আহাৰৰ নবমী শুক্ল পক্ষত ।
 যদি নবৰিষে ভূমি তলত ॥
 হাল ডোল বেচি চিন্তিও দেৱ ।
 বজাৰ ঘৰত কৰিও সেৱ ॥
 ডাকে বুলে কিয় পৃথিবী চহ ধৰ ।
 নাজল কঠিয়া মাত্ৰ নষ্ট কৰ ॥

মেঘক দেখি যদি হালক বায়।
সেইবাব শস্তু হাহনি পায় ॥
আগে চহ কৰ মাটিত ডাকে বুলয়।
যি বোৱে সেই শালি বহুত হোৱয় ॥

২১। হালবোৱা

লগ্ন ভিতি কৃষি ক্ৰম :

দ্বিতীয়া সপ্তমী পঞ্চমী হয়।
ত্ৰয়োদশী শুক্লপক্ষ মিলয় ॥
বিশ্ব, মিন, মিথুন, কন্যা।
মধু মকৰ লগ্ন ধন্যা ॥
শোভন ভিতি, লগ্ন শোভন।
ফালগু আগত দিবা কাঞ্চন ॥
গুৰু শুক্ল চন্দ্ৰ বাবে।
গুৰুক চিন্তি জুৰিবা হালে ॥
আৰু দেখিবা যুৱলী চাই।
পঞ্চ বেথা আগ কৰিব যায় ॥
শিং ভঙ্গ গৰু আগে হুজুৰিবা হাল।
বঙা বগাক জুৰিবা ভাল ॥

কলীয়া বলধ যতনে জুৰি।
হুজুৰিবা খোৰা মৰিব ঘূৰি ॥
সেহি দিনাই যদি নাজল ভাঙ্গে।
ম'ই, যুৱলী জুটনী চিঙ্গে ॥
পাহলা দিনে নাজল হলে ভঙ্গ।
বছৰতে তাৰ নিমিলে বঙ্গ ॥
আৰু যদি যুৱলী চিঙ্গে।
গৰুৱে মাৰে গৃহস্থক শিঙ্গে ॥
বলধক ভাই নিদিবা ছুখ।
তেহে দেখিবা ভাতৰ মুখ ॥
আহাৰ শাওণত নকৰে বন।
তাৰ কি আছে খেতিত মন ॥
যেবে স্বামী জন ধিতিকা নহয়।
তেবেসে কৃষক ফল সিজয় ॥
যেবে কৃষিক কৰিবা আশ।
তেবে নথবা শাওণত চাষ ॥
গৰু কিনিবা চিকোন জালি।
ছই চাৰি ছয় দস্তীয়া ভালি ॥
হৰিণৰ সদৃশ যাৰ কাণ।
সেই বলধক বিচাৰি আন ॥
বলধ কিনিবা বল বুজিয়া।
বাচিয়া সুধিবা ধোবা তেলীয়া ॥
দহ চাৰিত সোধা পোছা।
তেবে কিনিবা বলধ গোটা ॥

সাত নব দস্তী যদি পায়।
 ছয় দস্তীয়াক দেখি পলায় ॥
 গাৱঁৰ বলধ ওচৰৰ ভূই।
 ইহাক নছাবে জানন্তা হুই ॥
 গৰু কিনিবা চিত্ৰ পাখৰ।
 তাক দৰবা এক আখৰ ॥
 টকা নেজা ঠুটবী চুটি।
 সেহিটো জানিবা গড়িয়া গুটি ॥
 সৰু শিজিয়াই দিয়ে পানী।
 গোম চকৰিয়াক ঘৰলৈ নানি ॥
 টান খুড়িয়াক বায়য় হাল।
 ভাতে আতে তাক সৰ্বকাল।
 গৰু কিনিবা নিখুত বগা ॥
 ডাকে বুলে হলো লাগা।
 গৰু কিনিবা দীঘল নেজা ॥
 মৈত দৌৰিলে নহয় কুজা।
 খবচুৰ পাতাল-খোৰ ॥
 বাটত থলে নেনয় চোৰ।
 ঘাড় কাজলা কুকুয়া বঙ্গা।
 কাণৰ সোণা দি তাক কিনা ॥
 জীকাক চাই কিনিবা গাই।
 সৰু মুৰা পাছ ডাক্তৰী চাই ॥
 নেজ চুটি আৰু সৰু মূৰ।
 লাওমুঢ়াক ছাৰিবা দূৰ ॥

হুই পুই যদি হোৱয় মূৰ।
 ডাক্তৰ মুৰা বুলি কৰা দূৰ ॥
 যাৰ নাই গৰু।
 সবাতকৈ সৰু ॥

২২। বৰষুণৰ লক্ষণ

যেবে বাৰিষাৰ জল ধাৰে।
 কি কৰিবে তাক গন্তি কাৰে ॥
 তথাপিতো তিথি বাৰক চাই।
 ডাকে বুলে কিছু বলা যায় ॥
 আহাৰৰ নবমী শুক্ল পক্ষত।
 যদি নববিষে ভূমি তলত ॥
 হাল তুল তুলি চিন্তিও দেৱ।
 ৰাজ গৃহত কৰিও সেৱ ॥
 যদি বৰিয়ে জলৰ কণা।
 বঙ্গ কৰি নাচে কৃষক জানা ॥
 বোলন্ত ডাকে ঢিল মাটি পায় ॥
 কান্ধে নাজল ধৰিয়া যায় ॥

মেঘক দেখি হালক বায়।
 জানা শস্য তাৰ অধিক পায় ॥
 পুহৰ বিষু যেই বাবে।
 বৰি স্নাত মঙ্গল বাবে ॥
 সুখ দ্বিগুণ, তিনি গুণ বান।
 এই বাবে গৈল মাটিৰ মান ॥
 মেঘ মকৰ আৰু তুলা কৰ্কটৰ।
 এই চাৰি বাশি গণিতা সাগৰ ॥
 এই চাৰি বাশি উত্তৰায়ণে যায়।
 গহীন বাৰিষা শস্য হবয় ॥
 মাঘে সপ্তমী উপবে কালী।
 আছ এৰি ধৰিবা শালী ॥
 মাঘী সপ্তমী বৰিষে দেৱ।
 বেহা এৰি কৰা নান্দল সেৱ ॥
 আদি অম্বৰ সোলোকো দেশে।
 সাতে সাতে দেৱে বৰিষে ॥
 ধান্ধে অধিকে উভয় নাশে।
 তিথি অধিকে দগধ নাশে ॥
 ধান্ধ তিথি দুইয়ো তুল।
 হইব বাৰিষা নহৈব ভুল ॥
 বৰি স্নাত বৰি ভূমি নন্দনে।
 মাঘ আউসী তৃতীয়া দিনে ॥
 ইয়াত উত্তৰা য়েবে পাই।
 অৱশ্যে জানিবা আছ হৰাই ॥

ফাগুণ শেষ, চৈত্ৰ প্ৰবেশ হয় যি যি বাৰ।
 বৰি শোষে, সোমে বৰিষে, মঙ্গলে ধূলি অন্ধকাৰ ॥
 বুধ, বৃহস্পতি, শুক্ৰে ধৰা নধৰে শস্যৰ ভাৰ।
 যদি হোৱে সেই দিনা শনিবাৰ।
 শস্য হানি হোৱে প্ৰজা ক্ষয়ঙ্কৰ ॥
 কি চাহা পণ্ডিত আগম পুৰাণ।
 ফাগুণৰ বোহিগীত কি তিথি জান।
 সপ্তমী ধান, অষ্টমী বান, নবমী কৰে সমূলে নিৰ্ধ্যান ॥
 কি কহিবো চৈত্ৰৰ বিষুব কথা।
 পূৰ্ণিমা অমাবস্তা জন্ময় যথা ॥
 গৰজে দেৱে বৰিষে ধাৰে।
 পৰ্বত বুৰাবে একে বাৰে ॥
 আউল বাউল কৰি বহে বায়।
 ডাকে বোলে ভৈল বিনাশৰ ভয় ॥
 দক্ষিণে গৰ্জে পূবে বৰিষে, পশ্চিমে দিলা ধনু।
 থিতাতে বহি ডাকে বোলে সাগৰ শুকায়ে যেনো ॥
 উত্তৰে গৰ্জে পশ্চিমে পূবে দিলা ধনু।
 থিতাতে বহি ডাকে বোলে পৰ্বত বুৰাবে জানো ॥
 পুহত যদি মেঘ কৰে গৰ্জন।
 মাঘ মাসে হয় জল শোষণ ॥
 যেনে তেনে বৃষ্টি পৰে লোকত ॥
 চৈত্ৰ চতুৰ্দশী যদি সমতুল।
 কেৱলে জানিবা বৰ্ষা বহুল ॥

তিথি বৃদ্ধিয়ে শস্যক নাশে।
 বোজ বৃদ্ধিয়ে জল বিনাশে॥
 মাঘত বোজ বৈশাখত নীত।
 চাৰি মাহ অলপ বৃষ্টি ভূমিত॥
 মাঘ মাসত যদি বৰিষে পানী।
 তেবে অলপ বৃষ্টি আগলৈ জানি॥
 উদয় কালত সূৰ্য্য সিন্দূৰ, অন্তত ক'লা।
 আকাশত হয় পানীৰ গছা॥
 পৃথিবী বুবিব জানিব সঁচা।
 প্রকাশিয়া বৰি উঠিয়া পাশে।
 ডাকে বোলে বৃষ্টি হৈব আকাশে॥
 ধনু, মীন, কন্থাত শনিৰ বাস।
 হাতী, ঘোৰা, গৰু, মানুহ নাশ॥
 নহয় নবীন পুৰাতনো নাশ।
 যুদ্ধত লোক যমপুৰে বাস॥
 ভূমিক চহাইব ডাকে বোলয়।
 বীজ আৰু শালি বহুত পায়॥
 বাৰিষা কালত বেঙৰ বাও।
 হাল গৰু লৈ পথাৰত যাওঁ॥
 কান্ধত নাঙ্গল ধৰিয়া যাবা।
 মেঘক দেখিয়ে হালক বাবা॥

২৩। বোগৰ ঔষধ

ভোজন কৰে উশাহ নাই।
 দিবা নিদ্রা কৰে পেট ফান্দই॥
 টেক্সা দোধি আমলা গুৰ।
 তাতে কল কিছু সানে প্রচুৰ॥
 হেনয় প্রকাৰে ভোজন।
 তাৰ শৰীৰত বোগ উৎপন্ন॥
 তিতা, জালা যিটো আতিকে খাই।
 বাত, পিত্ত, বায়ু বৃদ্ধি হবই॥
 জলপে টেক্সা, চুকা শাক।
 কাঁঠো, কচ মাছ ভাজয় তাক॥
 তিনি দিন যিটো এমতে খাই।
 সৰ্ব্ব বোগ তাক আবৰি যাই॥
 লাই শাক, আলু বেহাৰ বঁটা।
 তিনি দিন খালে শুনিও কথা॥
 বাত পিত্ত বোগ হবয় তাৰ।
 সৰ্ব্ব বোগে তাক দিবয় ভাৰ॥
 দাড়িম্ব, জীফল, কদলী ফল।
 কঠাল, আনাৰস, নাৰিকল॥
 ইসৰ ভোজন যিটো কৰয়।
 কফ্, হিক্কা কাস্ শ্বাস হবয়॥

একদিন আছ আক শালী একদিন।
 উহয়া আলয়া খাই দিন দিন ॥
 মাটিমাহ, কালা আক কলডিল পচলা।
 আক খাই ভোজালুক অতিশয় জালা ॥
 তাহাব অজীৰ্ণ হৈয়া গ্ৰহণী হবয়।
 ডাকৰ বচন আক জানিবা নিশ্চয় ॥
 কচু, কুমুৰা, বব বাইগণ।
 কতেক দিন কবে ভোজন।
 বাত পিত্ত বোগ হবয় তাৰ।
 ধনন্তৰী হাতে নাহি নিস্তাৰ ॥
 তোকণ কুয়াণ্ড জাপৰি শাক।
 হলাহল বিষ জানিবা তাক ॥
 কাচিয়া দধি আঠিয়া কল।
 ভোজনে বোগ হয় প্ৰবল ॥
 শুকান মংস কাচিয়া দই।
 ভোজনে দেহত ক্ৰীহত হয় ॥
 অতিশয় টেঙা জালা প্ৰতিদিন খাই।
 পিত্ত বাত বোগ তাৰ অৱশ্যে হবয় ॥
 গুৰু পাক যত দ্ৰব্য বোগ হএ তাত।
 লঘুপাক দ্ৰব্য মানে জীৰ্ণ পায় যত ॥
 চতত মাহ-মচুবৰ দালি।
 চক্ষু নষ্ট হয় সদাই খালি ॥
 দিনে দিনে গাঞ্জা আনন্দে খাই।
 পথ্যাপথ্য তাৰ বিচাৰ নাই ॥

বুদ্ধি বল নষ্ট ক্ৰী হত হয়।
 সজ্জনে তাক দেখিব নহয় ॥
 গাঞ্জা আফিং যি জনে খাই।
 তাৰ বুদ্ধি বল নষ্ট হবয় ॥
 আয়ু ক্ৰী হত হবয় তাৰ।
 অসজ্জাতি সিটো জানিবা সাৰ ॥
 হাথি, পিপলী লোন জবানী।
 আকে খাই নবে পিবয় পানী ॥
 সাতদিন যিটো এমতে খাই।
 অজীৰ্ণ অপাক ভাল হবই ॥
 ভাত আঠিয়া কল আমৰ ছাল।
 আমৰা মধুৰি আমৰ চাল ॥
 ডালিস্ব শেলুক এই ছয় দ্ৰব্য সমান কৰি।
 ছাগ দুখে তাকে বটিব ধৰি ॥
 মটৰ সমান বৰি কৰিব।
 আমৰ চালীৰ বসে তাহাক খাব ॥
 পেট কামবৰ সাৰ গ্ৰহণী।
 শীত্ৰে ভাল হব ডাকৰ বাণী ॥
 পুৰাণ শুকুটা হেলচি বস।
 তোলা প্ৰমাণ খাব সাত দিবস ॥
 কফ পিত্ত যত হৈবেক নষ্ট।
 ডাকৰ বচন জানিবা নিষ্ট ॥
 ত্ৰিফলা আগৰ জাতি চন্দন।
 শতমূল, শাউৰা, শিপা খনন ॥

সমস্তকে দুখে বাঢ়িয়া লব।
 তিনি বাতি তাকে নিয়বে থব ॥
 তাত পৰে বোগী মাথাত লব।
 সমস্ত বায়ুত সান্তনা হৈব ॥
 মৰা গৰু মূৰাব তলব মাটি।
 বস কৰ্পূৰ দিব সমানে বটি ॥
 বাহি জ্বলে বটি মাথাত লব।
 যতেক বায়ু সান্তনা হৈব ॥
 নাৰয়া মাছৰ পেটা হেলচি শাক।
 লোণ তেল দিয়া বান্ধিব তাক ॥
 সেই সমে খাইবেক ভাত।
 অগ্নি ব্যঞ্জন নখাইব তাত ॥
 তিনি চাৰি দিন এমতে খাব।
 চক্ষুৰ বশ্মি অৱশ্যে হব ॥
 ত্ৰিফলা উৰহি নিমুৰ চাল।
 ছাগ দুগ্ধ দিয়া বটিব ভাল ॥
 তিনি বাতি তাক নিয়বে থব।
 প্ৰভাত হৈলে মাথাত লৈব ॥
 যি জনে কৰিব এহি প্ৰকাৰ।
 কোশেক পথ দৃষ্টি যাই তাৰ ॥
 সনাফুলি ছেঙ্গৰি দ্বাদশ আগ।
 চিঙ্গি আনি তুলিব তাক ॥
 নিমিত্ত লোন সমে হাতে ঘৰিব।
 হাতে আটি বস চক্ষুত দিব ॥

বাবেবী তুলসী গুটি আনি।
 চক্ষুত দিব ঔষধ মানি ॥
 জ্বল পৰিলে উঠিয়া যাব।
 মিঠে জ্বলা টেঙা বাঢ়িয়া খাব ॥
 মৰাশিলৰ গুৰা কৰিয়া।
 চক্ষুত দিব ফুক মাৰিয়া ॥
 জ্বল পৰিলে কাটিব জ্বল।
 মচুৰ নাখাইব কিছু কাল ॥
 শিমলীৰ শিপা খুণ্ডি পাটাত।
 দুধ সমে খচিব শিল পাত্ৰত ॥
 দশ তোলা আন্দাজে তাহাক খাব
 যি জন দুৰ্বল শক্তি হব ॥
 কঠালৰ শিপা চটো বৰিয়াল।
 দুধ সমে তাকো খচিব ভাল ॥
 সাতদিন খাব এহি প্ৰকাৰ।
 শক্তি বৃদ্ধি হব কহিলু তাৰ ॥
 আম গছৰ বধূমলা আনি।
 একে বৰ্ণ গাইব দুধ সমে সানি ॥
 আসনত বহি সিটো ভোজন কৰিব।
 যি জন দুৰ্বল তাৰ শক্তি বাঢ়িব ॥
 বাহকা পাতৰ বস মধু মিশ্ৰ কৰি।
 দিনে দুইবাৰ তাক খাব যত্ন কৰি ॥
 কফ পিত্ত তাহাৰ হৈব সবে নাশ।
 কখনো তাহাৰ গৰ্ভে ব্যাধি নহে বাস ॥

প্রতি দিনে হৰিতকী একটি কৰিয়া।
 প্রত্যাষে খাইব তাক ঈশ্বৰ ভাৰিয়া॥
 বাত পিত্ত কফ তাৰ সবে হৈব নষ্ট।
 ডাকৰ বচন ইটো জানিবা নিষ্ট॥

২৪। বোগীৰ জীৱন মৰণ জ্ঞান

বোগীৰ অক্ষৰ গ্ৰহে গণিয়া।
 তিনিবাৰ লৈব সম কৰিয়া॥
 বস্তু দিয়া হৰিব ভাগ।
 জীৱন মৰণ পাইব লাগ॥
 চন্দ্ৰ, নেত্ৰ পাইব বাণ।
 যম পুৰব পৰা বাহৰি আন॥
 পক্ষ বেদ পাইব ছয়।
 দিন চাৰি পাঞ্চ বিলম্ব হয়॥
 সপ্ত শূন্য পাইব য়েবে।
 বোগীৰ মৰণ কহয় তেবে॥

২৫। অস্ত্ৰৰ নাল আৰু ঢেকি

কাচি খটাব নাল মুঠি মুঠি।
 কদলৰ নাল নয় মুঠি॥
 দুই হাত দুই মুঠি কোবৰ নাল।
 চিবুক সমান লাগে টোকন ডাল॥
 বটালীৰ মুৰিয়া এক মুঠি।
 চাঁচৰ নাল লাগে ছয় মুঠি॥
 এক হাত এক মুঠি কুঠাবৰ নাল।
 লাগে চাৰি মুঠি দাওৰ নাল॥
 আঢ়ে দেড়ে গজে মুঠি।
 তেহে যায় ঢেকি উঠি॥

২৬। অদ্ভুত কথা

চ্যুত ছপাতে নাৰীক মাতে।
 বাটে যাওয়াতে অমাতা মাতে॥
 দোভাগ ৰাতি হেমলাই গাই।
 বোলন্ত ডাকে ৰাজা ৰাজ্য হেৰায়॥

উই উলকা মেদিনী ফাটে।
 দীঘল নেজাক গুৱা চাটে ॥
 ডাকে ফেঁচা ফুলে বাঁহ।
 গিবি নিজীয়ে ছয় মাহ ॥
 হুড়ু কাক বতয় যাব পাশে।
 সি গিব্বিৰ বিঘ্নি মিলি আশে ॥
 নগৰ উপৰে খগক দেখি।
 হুই ধলাক তাক নেদেখি ॥
 বৃহস্পতিৰ আগে কহন্ত ডাক।
 বিবান্ধবৈ কোটি তিবান্ধবৈ লাখ ॥
 অৰাজক ভয় হএ যদি।
 অকালত বাঢ়ি যায় নদী ॥

২৭। যাত্ৰাৰ লক্ষণ

আগে থাকে যোগিনী পুত্ৰক খাই।
 ডাহিনে যোগিনী সৰ্বস্ব হবায় ॥
 বামে পৃষ্ঠে যোগিনীক পায়।
 লক্ষা যিনি বাম অযোধ্যাক যায় ॥

এক শনি গুৰু মঙ্গলবাৰ।
 দক্ষিণ নাহিক বায়ু সঞ্চাৰ ॥
 সোমবাৰে শুক্রে বৃধে বাম।
 জ্বিনিলে লক্ষা গোঁসাই বাম ॥
 অমাবস্তা, প্ৰতিপদ, পূৰ্ণিমা তিথি।
 মাএৰ ঘৰত নাযায় যুৱতী ॥
 হাঁচি জেঠী উজুটি খালে।
 মিছা নহয় সৰ্বকালে ॥
 যাওঁ কি নযাওঁ কৰে মনত।
 যাত্ৰা কৰয় শনিৰ ক্ষেণত ॥
 যদি নমৰে পাবে ভয়।
 ফুৰন্তে ফুৰন্তে হাবাশাস্তি হয় ॥
 দধি মধু গুৰু তণ্ডুল।
 গুৰু চামৰ গুৰুবৰ্ণ ফুল ॥
 কুলটা নাৰী সুন্দৰ কণ্ঠা।
 যাত্ৰা কালত সকলে ধণ্ঠা ॥
 দ্বিজ গোমূত্ৰ দক্ষিণে থৈবা।
 সজীৱ মিনক বামে লৈবা ॥
 আগ কৰি দি দক্ষিণা পায়।
 যৈতে ইচ্ছা লাগে তৈতে যায় ॥
 সৰ্পৰ ভাল যদি দক্ষিণে যায়।
 সৰ্ব্ব কাৰ্য্য তাৰ শুভক্ষণে পায় ॥
 পূবে শনিচৰে ফান্দ পাতিলে।
 অগ্নি দিশক চন্দ্ৰমা বাঁধিলে ॥

দক্ষিণ দিশক বাখিলা বুধে ।
 নৈঋতে গুৱাৰে মৰণ সাধে ॥
 পশ্চিমে আকা, বায়বে মুকা ।
 উত্তৰে কুজা কৰিবা শঙ্কা ॥
 অষ্ট-দিশৰ কষ্ট বাহু ।
 ঈশান দিশক বাখিয়া বাহু ॥
 ইয়াকে নাজানি কাঢ়ে পাৱ ।
 নিজে মৰি দিয়ে যমক দায় ॥

২৮। কুপুৰুষ লক্ষণ

কৃষ্ণ বৰ্ণ যাৰ সুদীৰ্ঘ অঙ্গ ।
 কামিনী নাহাৰে তাহাৰ সঙ্গ ॥
 শ্বেত কৃষ্ণ হয় লোম যাহাৰ ।
 সিটো ছুংখ পায়ে কহিলো সাৰ ॥
 কাল জিভাখন মধ্যত ছিদ্ৰ ।
 বোলয় ডাকে সিজন দৰিদ্ৰ ॥
 সূচী মুখ কাল জিহ্বা বক্ত নাক ।
 পাপে বত ধূৰ্ত্ত বোলয় ডাক ॥

ক্ষুদ্ৰ নাসা গণ্ড কুপৰ লয় ।
 কাকৰ সদৃশ বাক্য বোলয় ॥
 নত্ৰ মুখ জানা ছুঁইৰ লক্ষণ ।
 ভয় যুক্ত সদা অকৰ্ম্মত মন ॥
 পেট মাত্ৰ সিটো কৰয় পোষণ ।
 বেদ বিৰুদ্ধ কৰে আচৰণ ॥
 পশু হিংসা কৰি ফুৰয় বনত ।
 তাৰ যশ ধৰ্ম্ম, আয়ুৰ হাতত ॥
 কদাচিতো সুখ নোহয় মনত ।
 বহু বিত্ত ভৈলে দয়া, নকৰে ॥
 পণ্ডিত বোলয় ধৰ্ম্ম বাখানে ।
 ডাকে বোলে গৰু একো নজানে ॥
 অনেক সুন্দৰ পুত্ৰ নোহয় জাত ।
 বহু ধন আছে কানি উড়ে গারত ॥
 ইসৰ লক্ষণ যাহাৰ থাকে ।
 নিশ্চয় দৈবে বিড়ম্বিত তাকে ॥
 অল্প আৰ্জ্জয় খাই বিস্তৰ ।
 লক্ষ্মী নাথাকে তাহাৰ ঘৰ ॥
 সন্ধ্যাত কৰে শয়ন ভোজন ।
 আপন কাৰ্য্যক কৰে হেলন ॥
 মুখ হাত মুচে পিন্ধা বিস্ত্ৰেবে ।
 খঙ্গে গৃহক মাৰ্জে পায়েবে ॥
 ঘৈণীয়েকক মাৰে খাইবে নপায় ।
 ভোজনত পেট, হাতে মাৰ্জ্জয় ॥

খাইবে নপায় ঢাল বেড়া ভাঙ্গয়।
 তাহাকে দেখি লক্ষ্মী দূৰক পলায় ॥
 কাৰ্য্য অকাৰ্য্যত বতি থাকয়।
 ক্ৰোধত মানী জনক শাপয় ॥
 সুহৃদৰ কথা হুগুনে ভালে।
 অগ্নিতে তাক পাইবেক কালে ॥
 মুক্ত কেশে যিটো বিবস্ত্ৰে গুৱয়।
 মুখৰ খুজতি ভাঙ্গি, দ্বন্দ্ব কবয় ॥
 আপনাৰ অঙ্গে বাঢ় বজায়ে।
 মধ্যাহ্নক তাল মৃদঙ্গ বাৰে ॥
 বড়শি বাইয়া অতিশয় ফুৰে।
 আছোক মনুষ্য ইন্দ্রও শ্ৰী হবে ॥
 অন্নক ভুজন্তে ছেলেকয় হাতে।
 সৰ্বকালে তাক নাটয় ভাতে ॥
 কক্ষ মুক্ষ কেশ দেখি যাহাব।
 আকুব ধুমক পিৱয় সাব ॥
 চিন্তাযুক্ত হয় ভ্ৰমে সদায়।
 অকাৰ্য্যতে মাত্ৰ আয়ু খেদায় ॥
 পায়ে পায়ে ঘৰি ভৰি ধোৱয়।
 অকুমাৰী সমে বতি কবয় ॥
 দক্ষিণে পশ্চিমে কেশ বান্ধয়।
 সেই দিশে যিটো মুখ ধোৱয় ॥
 সন্ধ্যাত বসি অশুচি দ্ৰব্যক ছোৱে।
 স্ত্ৰীক সঙ্গত লৈয়ে দিনত শোৱে ॥

বজস্বলা সমে শৃঙ্গাব কবয়।
 দুখী হুইয়া সিটো নৰকে পবয়।
 ইটো নিষেধক যি জনে কৰে।
 লক্ষ্মী নাথাকয় তাহাৰ ঘৰে ॥
 সৰ্বকালে বেষ্টা কৰ্ম্মতে বতি।
 অন্ন স্থাপ্য ধন তাকো হবন্তি ॥
 ই জন্মত নানা ক্লেশক পায়।
 মৰিলেও যম পুৰক যায় ॥
 টেট্‌কুট কৰি লোক পীড়ন্তি।
 সততে অধৰ্ম্ম তাৰ হোৱন্তি ॥
 ইসৰ দোষত নাহিকে গতি।
 সততে প্ৰাণীক পীড়য় অতি ॥
 ঐশ্বৰ্য্যৰ পৰা বিছৰে গৈলা।
 আপনাৰ দোষে পাপীঠ ভৈলা ॥
 বাজড্ৰোহ, গুৰুড্ৰোহ আচৰে।
 বোঁ বোঁৱা নৰকে সেহিসে পৰে ॥
 মাতিলে বোলয় লেপ লেপীয়া।
 নামাতিলে বোলে বোবা ॥
 দীৰ্ঘ হলে বোলে লেঙ্গ লেঙ্গীয়া।
 চুটি হলে বোলে টবা ॥
 মৰে উকলি পুঙ্গা।
 মৰে পহুলি সুঙ্গা ॥
 মৰে অল্প পানীৰ মাছ।
 মৰে নদীৰ কুলৰ গাছ ॥

বোলায় ডাকে সাৰ যে আতি।
 ধৰ্মত থাকিলে নোহয় ঘাটি ॥
 কেকাই ঘেঙ্কাই ভাত খাইলে তাকে বোলে জ্বৰ।
 ঘৰৰ কথা বাজ উনিওৱা তাকে বোলে পৰ ॥
 অল্প জন বৰ হয়, সামান্যে মৰ্য্যাদা পায়।
 যদি নিৰ্ধনীৰ হয় ধন, কেও নোহে নিজৰ সমান।
 সংসাৰব এই তিনিজন, ডাকে বোলে তিনিও দুৰ্জ্জন।

২৯। পুৰুষৰ সামুদ্ৰিক লক্ষণ

অদূৰ্ণত তলে যাৰ যবক দেখি।
 সুখে দিন যায় শত বছৰক লেখি ॥
 অক্ষুণ্ণ কুণ্ডল যাহাৰ থাকে হাতে।
 জম্বুদ্বীপ পতি হৰে নিতান্তে ॥
 উপদ্রব শূণ্য বস্ত্ৰৰ আতি।
 বাজবংশে যদি তাৰ উৎপত্তি ॥
 যদি সামান্যৰ হাতে থাকয়।
 তথাপিটো ধন জৰণ নেবয় ॥
 পিতৃত ভকত হইবে বৈষ্ণৱ।
 দিনে দিনে তাৰ ঘৰে উৎসব ॥
 তবোৱাল, ধনু থাকে কামান।
 তাহাৰও সেহি হইবে জান ॥

কনিষ্ঠৰ পৰা বেখা গোট যায়।
 তৰ্জ্জনী আঙ্গুলিৰ মূলক পায় ॥
 বিংশতি অধিক শতকে বৰ্ষ।
 জীয়ে সিটো জন লভিয়া হৰ্ষ ॥
 কনিষ্ঠৰ পৰা পাওয়ে মধ্যমা।
 শতক বছৰ তাহাৰ সীমা ॥
 কনিষ্ঠৰ পৰা পাওয়ে অনামা।
 তাহাৰ জানিবা চল্লিশে সীমা ॥
 বেখাক ভেদিয়া বেখা কৰে গতি।
 তাৰ অল্প আয়ু জানা সম্প্রতি ॥
 কপালে থাকয় যাৰ যতক বেখা।
 ততক বিংশতি বৰ্ষ আয়ুৰ লেখা ॥
 পঞ্চ দীৰ্ঘ, চাৰি হৃষ যে থান।
 সপ্ত বক্ত, ছয় উন্নত জান ॥
 তিনি গম্ভীৰ, বহল চাৰি।
 ডাকে বোলে কহিলোঁ সংহৰি ॥
 গ্ৰীবা, নেত্র, বাহু, পদ, আঙ্গুলি।
 এই পঞ্চ দীৰ্ঘ আহাৰ সমুলি ॥
 কঙ্কাল জানু উক উপছ হৃষ যাহাৰ।
 কহিলোঁ লক্ষণ জানা তাহাৰ ॥
 পদতল, নখ, তালু, নয়ন।
 জিহ্বা, কৰ, অধৰ, বক্ত বৰণ ॥
 নাসা, দন্ত, শিৰ, ললাট, হৃদি।
 ত্র সে উন্নত প্রশস্ত যদি ॥

গম্ভীৰ নাভি গতি যাহাব ।
 গম্ভীৰ কথা সাৰতো সাব ॥
 মস্তক ললাট, শ্ৰোণী উৰুস্থল ।
 ইসব যাব দেখি বহল ॥
 ইসব লক্ষণ দেখি যাহাব ।
 সার্বৰ্ভৌম পদ হোৱে তাহাব ॥
 ইসব লক্ষণ যদি নোহয় ।
 অল্ল চিহ্ন মাত্ৰ গায়ে থাকয় ॥
 হইবেক তাহাব বিপুল ধন ।
 হইব সুখ ভোগ বহুত জন ॥
 যাহাব বিশাল কটী কঠিন ।
 পুত্ৰদ্বাবা হোৱে বহুত ধন ॥
 হস্ত উৰু শিৰ বিশাল দেখি ।
 সেহিজন ভোগী হইবেক লেখি ॥
 তাম্ৰবৰ্ণ কপাল উন্নত দেখি ।
 কত হোৱে তাত লেখা নেদেখি ॥
 দেশান্তৰে সিটো ভূমিবে জানা ।
 ডাকৰ বচন স্বৰূপ মানা ॥
 ডাঙৰ উদাৰ ছুংগী কদাচিত ।
 বোলয় ডাকে বিধি বিড়ম্বিত ॥
 শুনা ফলাফল হস্ত বেখাব ।
 বক্ত বৰ্ণ অন্ধ, ভৈল ছুংখে তাহাব ॥
 বক্ত বৰ্ণ অন্ধ, অল্ল যাহাব ।
 ধনবান পুত্ৰ পত্নী তাহাব ॥

৩০ । স্ত্ৰীৰ সামুদ্ৰিক লক্ষণ

চৰণৰ অনামিকা নোছোয়ে ভূমি ।
 মাৰিবেক জানা পতি হইবে তিনি ॥
 কৃষ্ণ অঙ্গ, কাণ জিহ্বা যি জনীৰ ।
 সতীৰ লক্ষণ নুহি সি জনীৰ ॥
 মাৰিবেক তাই প্ৰথম পতি ।
 অপৰ পতিৰ হওয়ে বসতি ॥
 মধ্যপদ উচ্চ ক্ষুদ্ৰ যে স্তন ।
 বেঙৰ সদৃশ মাতৰ লক্ষণ ॥
 যত্ন কৰি তাইক ত্যজিবা নৰ ।
 তাইৰ সঙ্গে ঘৰ নকৰ নকৰ ।
 দক্ষিণ অঙ্গত লোমৰ পাতি ।
 অলপতে তাইৰ পতি মৰন্তি ॥
 বৃদ্ধাঙ্গুলি হোৱে কনিষ্ঠা সমা ।
 তৰ্জ্জনী সম হোৱে মধ্যমা ॥
 হেনয় লক্ষণে ছুংগী নোহয় ।
 বোলয় ডাকে কৈলো নিশ্চয় ॥
 পাৰৰ সদৃশ চক্ষু, নাশা উন্নত ।
 তাইবো পতি মৰে কৈলো নিশ্চিত ॥
 বিশাল পিঙ্গল চক্ষু কুটিল ।
 জানা নোহে তাই দাসীৰ তুল ॥

চুটী তিনি বেথা দেখি কপালে।
 ব্যাধি পীড়য় ডাকে হেন বোলে ॥
 যদি মধ্যমা পূমিত নপৰে।
 অস্থ পতি সমে ক্ৰীড়া আচৰে ॥
 দীৰ্ঘ পদেলী যি জনী হয়।
 শ্বশুৰ পুত্ৰ স্বামী মাৰয় ॥
 কনিষ্ঠ যদি ভূমিত নপৰে।
 স্বামী দেৱবক সিজনী মাৰে ॥
 হাঁহিলেও তাইৰ কুটিল মুখ।
 স্বামী পুত্ৰ মাৰে নিমিলে সুখ ॥
 বক্ত চক্ষু, জজ্বা, পেট ডাঙ্গৰ।
 আঠ স্বামী সমে হোৱায় ঘৰ ॥
 বুদ্ধাঙ্গুলি উৰ্দ্ধ প্ৰদেগী হয়।
 স্বামী সমে তাই দুঃখ লভয় ॥
 কপালে যাৰ অঙ্ক ত্ৰিশূল নয়।
 সহস্ৰেক নাৰী তাইক সেরয় ॥
 চক্ষু প্ৰস্থ কৃষ্ণ তনু অপৰ।
 কৃষ্ণ জিহ্বা যদি, খেদা সহৰ ॥
 হাঁহিয়া থাকন্তে আবৰ্ত্ত মুখ।
 মাৰে তিনি স্বামী, ছাড়িবে সুখ ॥
 দীঘল জিহ্বা শিৰ দন্ত আঙ্গুলি।
 যত্ন কৰি তাইক খেদা সমূলি ॥
 স্থূল কটি, পিঠি মেচা দেখয়।
 দেখিলে মুখৰ বাঁতি আসয় ॥

যি নাৰীৰ বামে তিল থাকয়।
 বহুত দাসীয়ে তাইক সেরয় ॥
 গুৰু নাভি, হাতে তিল থাকয়।
 ধন ধান্য ভোগ সুখ ভঞ্জয় ॥
 বাম নাসিকাতে তিল থাকয়।
 দ্বাদশ বছৰে স্বামী লভয় ॥
 কৃষ্ণ বৰ্ণ দেহ সূক্ষ্ম যাহাৰ।
 চম্পক সদৃশ বৰ্ণ গাৱৰ ॥
 অষ্ট পুত্ৰ তাইৰ জন্মিব।
 পৰম আনন্দে সুখে থাকিব ॥
 পদতলে তিনি বেথা দেখিবা।
 দোষী কথা ভৈলে তভোঁ আনিবা ॥
 কৰপৃষ্ঠ আতি আবক্ত দেখি।
 তাৰ মध्ये এক ছিদ্ৰ লেখি ॥
 জন্মিবেক তাইৰ এক তনয়।
 সিটো পুত্ৰ বজা হইব নিশ্চয় ॥
 বুদ্ধাঙ্গুলি মূলে বেথা যতেক।
 পুত্ৰ কথা তাইৰ হইব ততেক ॥
 ঈচ্ছ গ্ৰীবা, বৰ গ্ৰাসেবে খায়।
 বঙ্গ ভৈলে গায়ে যুদ্ধ বজায় ॥
 সি জনী তিৰিক পাণীঠা জানি।
 ঘৰে থাকিলে হোৱয় ধন হানি ॥

৩১। স্ত্রী পুরুষৰ আগ পাছ মৰণ জ্ঞান

অক্ষৰ দ্বিগুণ মাত্ৰা চাৰি।
 নাম স্থিৰ কৰা পুরুষ নাৰী ॥
 বেদে* হৰি আনিলে পাবা লাগ।
 তেবে পাবা জীৱন মৰণ লাগ ॥
 শূন্য আৰু একে মৰে পতি।
 হুই থাকিলে মৰে যুৱতী ॥
 তিনি থাকিলে উভয় মৰণ।
 ডাকৰ এই সঠিক বচন ॥
 ডাহিনে কাকৰি বামে মাকৰি।
 তিতিনি দিনে আছে বাগৰি ॥
 আজিও নাহিল কালিও নাহিল।
 নাছিল তিতিনি দিন ॥
 ঘৰৰ ঘৰিণী ঘৰতে মৰিম।
 মৰিবাব হল চিন ॥

৩২। সুলক্ষিণী স্ত্রীৰ কথা

আপন স্বামীত সদায় মন।
 স্বামীক দেখে যেন নাৰায়ণ ॥
 স্বামী যদি খাই, কৰে আহাৰ।
 স্বামী নাখাই ভুঞ্জে নিকাৰ ॥
 নিতান্তে স্বামীৰ সেৱে চৰণ।
 বোলয় ডাকে সতীৰ লক্ষণ ॥
 স্বামীৰ মনক সদা বুজিব।
 স্বামীৰ মন বুজি আচৰিব ॥
 খঙ্গত স্বামীয়ে কৰে ধিক্কাৰ।
 হেন দেখি কিছো নোবোলে আৰ ॥
 নম্ৰ হৈয়া থাকে যেহেন দাসী।
 তথাপি কঠোৰ বাণী নভাষি ॥
 যতনে স্বামীৰ গুছাৱয় ৰোষ।
 ডাকে বোলে আমি তাইত সন্তোষ ॥
 যি নাৰী বন্ধন শালাক যায়।
 মিষ্ট কৰি পাক কৰে সদায় ॥
 নাহি মাতবোল নকৰে দ্বন্দ্ব।
 খঙ্গ তোলালেও নোবোলে মন্দ ॥
 সিটো গৃহস্থৰ বাঢ়য় স্ত্রী।
 ডাকে বোলে লক্ষ্মী স্ত্রী ॥

সৰু সূতা কাটে বোৱয় তাঁত ।
 চুবুৰীয়াই হুঙুনে মাত ॥
 বন্ধন শালত নলাগে কালি ।
 ডাকে বোলে তাই বান্ধনী ভালী ॥
 কাষত কলসী জলক যায় ।
 তলমুণ্ড কৰি কাকো নচায় ॥
 যেই পথে যায় সেই পথে আসে ।
 ডাকে বোলে ভাল মনত ভাষে ॥
 বাম কল সম দেখি উৰুদয় ।
 উত্তম কপাল নেত্র পদ্ম হয় ॥
 কনু কণ্ঠ দন্ত দাড়িয় পাঁতি ।
 তিলফুল নাসা চন্দ্রমাৰ কাস্তি ॥
 উচ্চ কুচ, নিতম্ব, বস্ত্ৰ অধৰ ।
 ক্ষীণ মধ্য, গতি যেন গজেন্দ্ৰৰ ॥
 দক্ষিণ অঙ্গ নাভি অতি শোভন ।
 সৌভাগ্যৰ ভাগী বময় মন ॥
 বেণী বন্ধ বেশ, মুহু ভাষীণ ।
 স্বামীক সেৱা কৰে বাত্ৰি দিন ॥
 দেৱ পিতৃ সেৱে আৰু অতিথি ।
 তাহাৰ ঘৰে লক্ষ্মীৰ বসতি ॥
 পুত্ৰ ধন জন বন্ধু সহিত ।
 আনন্দে থাকয় স্বামী সাহিত ॥
 পৰ পুৰুষৰ মুখ নচাই ।
 বস্ত্ৰ কেশক থাকে চিকোনাই ॥

গৃহ পথে উষা নিদ্রা নকৰে ।
 মাথে ওৰণী লই কৰ্ম কৰে ॥
 ডাকৰ খলতো হাঁহি থাকয় ।
 অল্প কৰি শাল শহুৰত কয় ॥
 শালত হুপুছি কৰ্ম নকৰে ॥
 জানা লক্ষ্মী তাইৰ গৃহ নছাৰে ॥
 যিবা দ্ৰব্য আসি গৃহ মিলয় ।
 তাক যত্ন কৰি সাধি থোৱয় ॥
 অল্প অল্প কৰি ধন সাধিব ।
 তেবেসে ধন ধৰ্ম লভিব ॥
 সত্য কথা কোৱে মিছা নমাতি ।
 শাল শহুৰক কৰে ভকতি ॥
 অতিথিক অল্প ভুজিবাক দেই ।
 তাইৰ ঘৰে সদা লক্ষ্মী নেড়য় ॥

৩৩। ৰাহু ও কেতু

ৰাহু প্ৰথমত থাকি কৰে দুঃসাহসী ॥
 পাপৰত, কুকৰ্মী, বাচাল, নেত্ৰবোসী ॥
 নিবাস কৰয় যদি কেতু প্ৰথমত ।
 কাল যায় তাৰ চিন্তা, গীড়া অমুখত ॥

উদ্বেগী হোরয় আক বায়ু বোগযুক্ত।
 অনুক্ষেপে পারে সিটো জনে বহু কষ্ট ॥
 বাহ যদি থাকে দ্বিতীয় ঘবে।
 হীন ব্যৱসায়ী, সম্ভাপী কৰে ॥
 বক তুল্য ধৰ্মী হয়।
 চুব আক দুঃখ পায় ॥
 থাকে যদি দ্বিতীয় ঘবত কেতু গ্ৰহ।
 সম্পত্তি বিনাশ আক কুটুম্বে কলহ ॥
 অসম্মানী আক সিটো হয় মুখ বোগী।
 যদি স্বীয় গৃহে থাকে তবে সুখ ভোগী ॥
 থাকে বাহ তৃতীয়ত ভাতৃ নাশ হয়।
 তুঙ্গী হলে ধন, ভৃত্য-যুদ্ধ, সুখী হয় ॥
 তৃতীয়ত কেতু ভাতৃ নষ্ট।
 শত্রু হীন হয় ঐশ্বৰ্য্যবন্ত ॥
 সৰ্বদায় কণ্ঠ আক হোরয় উদ্ভিগ্ন।
 মানসিক চিন্তা যুক্ত হয় সিটোজন ॥
 বাহ যদি থাকে চতুৰ্থ ঘবে।
 মন্দ বস্ত্ৰ ধাৰী দৰিদ্ৰ কৰে ॥
 নীচ, মিত্ৰ গৃহবাসী, খল, পাপাশয়।
 সগন্ধালুবাগী একপুত্ৰী, কুশ হয় ॥
 চতুৰ্থে থাকিলে কেতু অসুখ মাতাৰ।
 সুহৃদ বৰ্গৰ নাশ, বিনাশ পিতাৰ ॥
 যদি তাত তুঙ্গী হয়, বন্ধুবৰ্গ বিনাশয়।
 পঞ্চমত যদি বাহ বসয় ॥

একটি মলিন পুত্ৰ জন্ময়।
 যদি পুত্ৰ স্থানে বৰি থাকয় ॥
 চন্দ্র থাকিলেও অপুত্ৰ হয়।
 তাতে যদি লৰে কেতুৰে স্থান ॥
 অল্প পুত্ৰী হয় সিটো জন বীৰ্য্যবান।
 নিজ বুদ্ধি দোষে কষ্ট ভোগে ॥
 আক দুঃখ পায় বায়ু বোগে।
 যদি ষষ্ঠে বাহ; ধন, পুত্ৰ, সুখ ভোগ ॥
 শত্রু-শূন্য, প্রথম যুবতীৰ বিয়োগ।
 তাত কেতু থাকে হোরয় অবোগী।
 অতুল সুখ সম্পন্ন আক সুখ ভোগী ॥
 আত্মীয় বা মাতুলত, হয় সিটো অমানীত ॥
 থাকিলে সপ্তমে বাহ, নাবীৰ বিনাশ।
 সিটো জনে কৰে চণ্ডালিনী প্রতি আশ ॥
 সপ্তমে কেতুৰে, যাচক কৰে।
 উদ্ভিগ্ন চিত্ত, জলতে মৰে ॥
 অষ্টমত বাহ, কাপুকষ, পাপী হয়।
 জন্তুমুখে অপমৃত্যু, ধন, ধাতু পায় ॥
 তাত কেতু ক্ষতি, গীড়া, গুহা বোগী কৰে।
 যদি মেঘ, বুধে থাকে, ধন লাভ কৰে ॥
 যদি বাহ থাকে নবম ঘবে।
 চণ্ডাল তুল্য পাপশীল কৰে ॥
 জ্ঞাতি প্রিয় শত্রু ভয়ত ভীত।
 তাক কবয় নীচ কৰ্ম্মাঘিত ॥

নবমত থাকি কেতু, ক্লেৰ শূন্য কৰে।
 তাপসিক, দানী আৰু বহু বোগী কৰে॥
 সন্দাপুত্ৰ অভিলাষী হয় সিতো জন।
 ভাগ্যৱন্ত হয়, স্নেহ জাতিৰ কাৰণ॥
 দশমে বাহুৱে, পৰান্ন ভোগী।
 মুখৰা নাৰীৰ কবয় পতি॥
 কামুক, বিবক্ত, চপল হয়।
 তাহাক সুখ বৰ্জিত কবয়॥
 দশমত কেতু, অশুশী পিতা।
 মকৰে থাকিলে গীড়িতা মাতা॥
 ধনুৰাশি গতে, শত্ৰুৰ ক্ষয়।
 ক্ষেত্ৰ গতে ভাৰ্য্যা বিনষ্ট হয়॥
 বাহু একাদশে লৈলে স্থিতি॥
 লজ্জাহীন, দাতা, সুনীল কান্তি॥
 পৰ দাব সেবী হয়, শাস্ত্ৰক নিন্দা কৰয়।
 কেতু একাদশে ভৈল নিবাসী॥
 মনোহৰ কান্তি স্মৃষ্টি ভাষী।
 তেজস্বী বিদ্বান উদৰৰ গীড়া হয়॥
 সম্ভান দুৰ্ভাগ্য লাভ স্বক্ষত্ৰে মিলয়।
 লৈল যদি বাহু দ্বাদশে স্থান।
 ধৰ্ম্ম অৰ্থ আৰু সুখ বিহীন॥
 দান্তিক আৰু হয় পিঙ্গলাক্ষী।
 নিস্তবৰ দেশান্তৰ নিবাসী॥

৩৪। যম ঘটন

বিবাবে নক্ষত্ৰ পূৰ্ব ফাল্গুনী।
 অশ্লেষা, পুষ্যা, সোমবাবে জানি॥
 কুজে অনুৰাধা, শ্ৰৱণা হয়।
 চন্দ্ৰ সূত্ৰে, আত্ৰা, হস্তা মিলয়॥
 য়েবে মূলা, গুৰু বাসৰে পায়।
 স্বাতি, বোহিণী শুক্ৰে মিলয়॥
 শনি শতভিষা, হোৱয় য়েৰে।
 ডাকে বুলে সম ঘটক তেবে॥
 ইয়াত মাত্ৰাত তেজিবা আশ।
 গৃহস্থেত গৃহিণী হোৱয় বিনাশ॥
 বিবাহত হোৱে বিধবা নাৰী।
 দেহা নগইলেও হোৱে ভিক্ষাবী॥

৩৫। কোণ্ঠী ফল

তুঙ্গা তুঙ্গী যি কৰে বিচাৰ।
 যোগাযোগ কৰ পৰিহাৰ॥
 লগ্নক চন্দ্ৰে শুভ নেদেখে য়েবে।
 তাহাৰ কোণ্ঠীক চাৰিবাহা তেবে॥

সাতে, আঠে, খোড়া, কুঁজা ।
 তাতে থাকে ভানু তনুজা ॥
 চতুৰ্থে পঞ্চমে থাকে কুঁজা ।
 তাৰ কোষ্ঠী বিফল বুজা ॥
 লগৰ লগত দেখয় মন্দ ।
 তাহাৰ কোষ্ঠীক দেখিবা বন্দ ॥
 পৰিহৰি থাকে ধবণী সূতে ।
 পুত্ৰ কণ্ঠাক নাটিব ভাতে ॥
 লগৰ লগত থাকয় আঁকা ।
 অগ্নিবপৰা থাকে শঙ্কা ॥
 চতুৰ্থত মঙ্গল থাকয় য়েবে ।
 মেঘৰ নাদত মৰিব তেবে ॥
 লগৰ লগত থাকয় ছুট ।
 কুঠাৰ সদৃশ তাহাৰ মুখ ॥
 কাটিবা নেন্তে বোলে খৰ্ব্ব বাক ।
 প্ৰকৃতি স্বভাৱে নেবয় তাক ॥
 লগৰ লগত থাকয় কাণা ।
 তিৰি মৰে তেওঁৰ তিনি জনা ॥
 ত্ৰিদশ দেৱে পৰিল হাক ।
 আউৰ কণ্ঠা নু-যোবে তাক ॥
 এক শনিয়া মাৰাত লোহিত ।
 তত ভূমিত হবাইব বিত ॥
 লগৰ লগত গ্ৰহ বাশিৰ মেলা ।
 তাৰ কোষ্ঠীক নকৰিবা হেলা ॥

চাৰি এড়ি থাকিব তিনি ।
 সৰ্ব্ব শাস্ত্ৰক থাকিব জিনি ॥
 চন্দ্ৰৰ উপৰ লগৰ হেঠ ।
 শুলকায় লম্বোদৰ পেট ॥
 ভোগ ভুঞ্জিব নযায় খণ্ডি ।
 খান্দতে খান্দতে পুশিব গাণ্ডি ॥
 চাৰি সাগৰত গ্ৰহৰ চান্দ ।
 জলৰ মাৰাত পাতিব ফান্দ ॥
 কাণাক খোড়া দেখয় য়েবে ।
 জলত পৰি মৰিব তেবে ॥
 লগ্নে গুৰু সাতে শশী ।
 উপজি মাত্ৰকে হয় তপস্বী ॥
 অচলা লক্ষ্মী বিপুল ভোগ ।
 দেখাহা কোষ্ঠীত নৰপতি যোগ ॥
 চাৰি সাগৰে থাকে জীয়া ।
 বিপুল লক্ষ্মী পাছে থিয়া ॥
 গঙ্গা সাগৰে মাৰ্জ্জয় মাথ ।
 অৱশ্যে দেখিব জগন্নাথ ॥
 চাৰি সাগৰে গ্ৰহৰ থায় ।
 সাফল পুত্ৰ তুলিলা মায় ॥
 লগত শনি, সাতত মহী ।
 হাত ভৰি তাৰ অৱস্থা নাই ॥
 লগৰ লগত থাকয় পাপ ।
 হয় মনুষ্যৰ সদায় তাপ ॥

কুঁজাব ঘবে ববিব বাস।
 অনেক বিল্ল কবয় নাশ ॥
 সপ্তমত শুক্রে দেখয় য়েবে।
 ধন, জন, সুখ মিলয় তেবে ॥
 লগ্নে থাকয় শনি আক চাঁদ।
 তাব লাগি পাতে অনেক ফান্দ ॥
 খোঁড়াক কুজাই দেখয় য়েবে।
 জলত পবিয়া মবিব তেবে ॥
 বুধে, চন্দ্রে হোরে একে সঙ্গ।
 তাহাব কোণ্ঠী নাহিকে ভঙ্গ ॥
 য়েবে ক্ষিতি-সূত থাকে সাতে।
 জীয়ে সিটোজন নীচব ভাতে ॥
 লগ্নত কুজা লগ্নত সূজা।
 তাতে থাকয় ভানু-তনুজা ॥
 সপ্তমত যদি ঘোঁবাক পায়।
 ষষ্ঠ দিনে সিটো মবিবা যায় ॥
 চাবি সাগবত গ্রহব মেলা।
 দোলা, ছত্রে হোরে তাহাব খেলা ॥
 যোগ থাকিলে হোরয় সিদ্ধি।
 অল্প দিনত পারয় নিধি ॥
 লগ্নত গুণক চন্দ্র হয় যুত।
 নৃপতিব তুল্য হোরয় সূত ॥
 দ্বিতীয়ত শনি, হবয় খ্যাতি।
 তৃতীয়ত শনি, ধবায় ছাতি ॥

শুভদৃষ্টি কবি শনিয়ৈ চায়।
 নৃপতিব তুল্য পুত্রক পায় ॥
 শনিয়ৈ ববিয়ৈ যাহাক দেখে।
 চোবব লগ্নত তাহাক লেখে ॥
 সপ্তমত শনিয়ৈ দেখয় য়েবে।
 বাঁহব আগত শুখাইব তেবে ॥
 লগ্নত চন্দ্রে বেদক ব্যাখ্যানে।
 নপটি নুশুনি সবাকৈ জানে ॥
 নোহরে পাত্র নোহরে বাজ।
 বসিয়া কবে সকল কাজ ॥
 বিপু নিধনত থাকে চান্দ।
 শিশু কালত পাতয় ফান্দ ॥
 যদি পাপ গ্রহ দেখিয়া থাকে।
 অল্পতে মবয় বোলয় ডাকে ॥
 সপ্তমত ববি, শনিব খেণত।
 অষ্টমে মঙ্গল, বুধ বিক্রমত ॥
 দ্বাদশ বাশিত থাকয় চন্দ্র।
 প্রসব কবিয়া বসিয়া কান্দ ॥
 মঙ্গলে শনিয়ৈ একে ঘবে থাকে।
 দুখীয়া পুত্রক প্রসবে মাকে ॥
 মেঘত ববি চন্দ্র নিজ ঘবে।
 কুন্তত খোঁড়াক পারে নবে ॥
 কুন্তত খোঁড়া থাকে আসে।
 মকবত মঙ্গল থাকে পাশে ॥

কণ্ঠাত, বৃদ্ধ থাকয় যেবে।
 ডাকে বোলে বজা হইবেক তেবে ॥
 ধনু, মীন কণ্ঠাত শনিৰ বাস।
 তাত বান্ধবৰ থাকিবেক আশ ॥
 মকৰত মঙ্গল লগ্ন সহিত।
 দোলায় ছত্ৰে মিলাইবেক বিত্ত ॥
 চন্দ্ৰ বৃহস্পতি একে বাশিত।
 লক্ষ্মী সবস্বতী তাহাতে স্থিত ॥
 দশমে চন্দ্ৰে তৃতীয়ত কুঁজা।
 ষষ্ঠত বাহু শতবৰ্ষ বুজা ॥
 গুৰুয়ে যদি দেখয় লগ্নক।
 তাহাৰ লক্ষ্মী মিলে আৰম্ভক ॥
 মেঘত চন্দ্ৰ সাগৰত লগ্ন।
 অশেষ দোষক কবয় ভগ্ন ॥
 পঞ্চদেৱবাৰ দোপক্ষ দিনে।
 শব্দক শগুণে নথায় ঘিণে ॥
 শনি মঙ্গল বক্র হয় যেবে।
 নৃপতি সকলৰ পীড়া তেবে ॥
 কণ্ঠা, মীন আৰু মিথুন ভবনে।
 মাৰ্ঘো মাৰ্ঘো কৰে শনৈশ্চৰে ॥
 বজা হস্তে বিগড়ে মন্ত্ৰী।
 বিনা যুদ্ধে প্ৰজা মৰন্তি ॥
 বাহু, শনিৰ সাগৰত থান।
 বিপত্তি মিলে বৰ বৰ জান ॥

নযাইবে দিন নোপোহায় বাতি।
 উৎপাত পাইবে চৌদিশ জাতি ॥
 চাৰি সাগৰত গ্ৰহৰ যোগ।
 আছোয় কোষ্ঠীত নৃপতি ভোগ ॥
 আছোক চাৰি পাইবে তিনি।
 ত্ৰিকোণা পৃথিবী থাকে জিনি ॥
 চাৰি সাগৰত গ্ৰহৰ মেলা।
 তাহাৰ কোষ্ঠীক নকৰিবা হেলা ॥
 চাৰি চাৰি গ্ৰহ থাকয় যেবে।
 বজাৰ ঘৰত থাকয় তেবে ॥
 একাবলী যোগ থাকয় যেবে।
 ৰাজ্য সম্পত্তি মিলিবেক তেবে ॥
 তাতে যদি সিংহাসনক পায়।
 হোৱে চক্ৰবৰ্তী বজা সদায় ॥
 মেঘত আদিত্য, তুলাত খোঁড়া।
 মৃগত মঙ্গলে লোকে যোড়া ॥
 বৃধত, চন্দ্ৰ অৱশ্যে পায়।
 চতুৰ্দোলে সিটো গায় খেলায় ॥
 অষ্টমে বেয়া, সপ্তমে লোহিত।
 তৰল ভূমিত, হবাইবে বিত্ত ॥
 এক শনিয়া মঙ্গল সাতে।
 কৰ কঙ্কাল লইবেক বাতে ॥
 এই যোগ আৰু গণিতাত পাই।
 হাত ভৰি তাৰ শুকাই যায় ॥

দুই ভিতি শুভ, মধ্যত আক।
 হাতীৰ স্কন্ধত দেখিবা তাক ॥
 জীৱন্তে ধন জনক পাই।
 মৰিলে হোৱে স্বৰ্গত ঠাই ॥
 অষ্টমত বাহু, চন্দ্ৰ থাকে যেবে।
 শিবচ্ছেদ তাৰ হইবেক তেবে ॥
 লগত মঙ্গল, শনিৰ খেলা।
 সকল কাৰ্য্যতে মিলয়ে হেলা ॥
 সপ্তমে মঙ্গল দেখয় য়েবে।
 মেঘৰ নাদত মৰিব তেবে ॥
 চাৰি সাগৰত গ্ৰহৰ থিত।
 থাপ্যৰ গোপ্যৰ পাইবেক বিত্ত ॥
 সৰ্বকালে তাৰ সদয় বিধি।
 খানন্তে কোবন্তে পাইবেক নিধি ॥
 মেঘত বৰি, ভূমি নন্দন।
 বিছা, বুদ্ধি বাঢ়ে বহু ধন।
 চন্দ্ৰমা সহিতে থাকয়ে বৰি।
 শাস্ত্ৰাৰ্থ ভূষণ হোৱয় কবি ॥
 বুধ, সোম, বৰি থাকয় তথা।
 বুদ্ধিত নিপুণ জানন্ত কথা ॥
 গুৰু, শুক্ৰ যদি থাকে তুলাত।
 কৰ্কটত বাহু মেঘ কন্যাত ॥
 কীৰ্ত্তি যশ বাঢ়ে বিছাত পণ্ডিত।
 জীৱে শতবৰ্ষ নোহয় খণ্ডিত ॥

লগ্ন সমে যাৰ থাকয় মন্দ।
 ঘনে ঘনে তাৰ লাগয় দ্বন্দ ॥
 লগ্ন সমে থাকয় চান্দ।
 আৰু তাতে বৰি-স্মৃত মন্দ ॥
 পৰৰ ভাতে তাৰ যাইবেক দিন।
 পৰৰ দৰিদ্ৰ তাৰ হুহি সুদিন ॥
 বাহু শনি যদি একে বাশিত।
 পৰৰ হাতে হৰায় বিত্ত ॥
 তুঙ্গত যদি থাকয় গ্ৰহ।
 যুদ্ধ কালে লাগয় বিগ্ৰহ ॥
 গুৰু চন্দ্ৰ যদি কৰ্কটে স্থিত।
 পুত্ৰ, ধন বাঢ়ে কীৰ্ত্তি পণ্ডিত ॥
 চন্দ্ৰমা সহিতে থাকে ভাগব।
 শাস্ত্ৰবন্ত ধৈৰ্য্য মিলে প্ৰভাৱ ॥
 বাহুয়ে আদিত্যে থাকয় য়েবে।
 শত্ৰুৱে তাহাক জিনয় তেবে।
 কেতুয়ে শনিয়ে মিলে সম্ভোগ।
 দন্তত হিয়াত থাকয় বোগ ॥
 শনি, বাহু, বৰি থাকে একে ঠাই।
 বিনা যুদ্ধে প্ৰজাগণ মৰো যাই ॥
 আদিত্যে সহিতে থাকয় কেতু।
 অন্ধক হইবাব এহিসে হেতু ॥
 মেঘত বৰি, বুধত শশী।
 গুৰু দেখিব সপ্তমে বসি ॥

নাহিকে শোক ও নাহিকে বোগ।
 সিংহাসনে বসি ভুঞ্জিবে ভোগ॥
 বুধ, বৃহস্পতি থাকে একে ঘৰে।
 নিতে নিতে বিলাস হোৱে তাহাৰে॥
 আদিত্য সহিতে চন্দ্ৰ একত্ৰে থাকয়।
 অৱশ্যে সিজন জানা হোৱে মন্দাশয়॥
 আদিত্য সহিতে থাকে সহস্ৰ কিৰণ।
 অলক্ষিতে সিতো কৰে মহা পাপগণ॥
 আদিত্য সহিতে শুক্ৰ একত্ৰে থাকয়।
 জানিবাহা সিটো নব হোৱে মন্দাশয়॥
 লগ্ন সমে শনি একত্ৰ থাকয়।
 উক্ত ফল সব প্ৰকাশ হোৱয়॥
 আদিত্য মঙ্গলে থাকয় চন্দ্ৰ।
 পৃথিবীত সিটো হোৱে বাজেচন্দ্ৰ॥
 চন্দ্ৰ সহিতে থাকে বৃহস্পতি।
 সাৰ্থক জীৱন ধৰ্ম্মত মতি॥
 চন্দ্ৰে সহিতে থাকয় কুমতি।
 একো কালে নাই ভাৰ্য্যাত প্ৰীতি॥
 বাহুৱে সহিতে থাকয় শশী।
 সৰ্বকালে দুখ পায় বসি॥
 আদিত্য সহিতে থাকয় বাহু।
 সিটো পুৰুষৰ ছেদয় বাহু॥
 লগ্নৰ সহিতে থাকয় গুৰু।
 বজাৰ সভাতে নোহয় সৰু॥

গুৰু, শুক্ৰ, চন্দ্ৰ থাকয় যেনে।
 বজাৰ পদক পায় তেবে॥
 মঙ্গলে সহিতে থাকয় ববি।
 শাস্ত্ৰাৰ্থ ভূষণ হোৱয় কবি॥
 আদিত্য সহিতে থাকে বৃহস্পতি।
 মকবত মঙ্গল, সিংহত স্থিতি॥
 যদি আদিত্য গুৰু, মকবে।
 সি বাজে লক্ষ্মী সমস্তে বাঢ়ে॥
 প্ৰজাৰ কান্তি বাঢ়য় আতি।
 অকালে তাৰা পায় বিকি॥
 ধন, জন, বাঢ়ে সম্পদ নিতি।
 সমস্তে ধৰ্ম্মত প্ৰজাৰ স্থিতি॥
 চাৰি সাগৰত গ্ৰহৰ সংযোগ।
 তাহাৰ জানিবা ভূপতি ভোগ॥
 একাকনী যোগ হয় যাহাৰ।
 হয় বহু যুগ ভোগ তাহাৰ॥
 মেঘত আদিত্য মীনত মঙ্গল।
 তুলাত শনি থাকে কোঁতুহল॥
 চন্দ্ৰ সূতক কণ্ঠাত পাই।
 চতুৰ্দোলে সিটো যায় ঘেলাই॥
 মঙ্গল যদি থাকে সপ্তমত।
 আদিত্য শনিয়ৈ থাকে জন্মত॥
 জানিবা ইহাক কহিলো সাৰ।
 তাৰ গায়ে বিষ হোৱে অপাৰ॥

যাহাব কোপ্তিত থাকে আদিত্য ।
 দুই ভিতে শনি, মঙ্গলে থিত ॥
 সুখ সম্পত্তি সমস্তে পায় ।
 হাতীৰ স্বকৃত গা ঘেলায় ॥
 চন্দ্র বাহু অষ্টমে স্থিত ।
 শিবচ্ছেদ হোৱে নিশ্চিত ॥
 যদি লগত শনিৰ খেলা ।
 সকল কালে গারত হেলা ॥
 চন্দ্র, সূৰ্য্য দুই একে বাশিত ।
 সৰ্বকালে ভোগ হৈবেক বিভ্র ॥
 সপ্তমে চন্দ্রক দেখে শনৈশ্চবে ।
 অনব সুখ নহৈবেক ঘবে ॥
 তাতে যদি শনিৰ নিবাস ।
 ভাত কাপৰে নাহিকে আশ ॥
 উদৰ পুৰিব ডাক ডাক কৰি ।
 হৈবেক জানা, সিতো দেশান্তৰী ॥
 আদিত্য যদি থাকয় লগত ।
 মৰিবেক জানা সিতো বোগত ॥
 লগত শনৈশ্চৰ থাক য়েবে ॥
 বলবন্ত, ধনা হোৱয় তেবে ॥
 চন্দ্র সূত লগে হোৱয় যাহাব ।
 সকল শাস্ত্ৰৰ পাইবেক পাৰ ॥
 বৃহস্পতি যদি লগত স্থিতি ।
 জ্ঞানৱন্ত ধৰ্ম্মত শুদ্ধ মতি ॥

হয়, হস্তী, ধন, হোৱে অপাব ।
 বথ, ধ্বজ জানা সকলে তাৰ ॥
 লগত ভাগব হোৱয় যোগ ।
 তাৰ ধন, ধাতু মিলাবে ভোগ ॥
 দ্বিতীয়ত আদিত্য য়েবে থাকয় ।
 হোৱে সিটো জন বোগব আলয় ॥
 দ্বিতীয়ত যদি থাকয় শশী ।
 হোৱে বলৱন্ত, মহা যশী ॥
 অর্থ অপৰ্য্যন্ত হৈবেক তাৰ ।
 চোৰ কৰ্ম্মে মতি পোহে তাহাৰ ॥
 লগব দ্বিতীয়ত থাকে মঙ্গল ।
 হোৱে সিটো জানা ভাৰ্য্যাত বিকল ॥
 কৃষ্ণ তনু তাৰ দেখি সতত ।
 নিশ্চয় সিটো পোহে ধনৱন্ত ॥
 বুধে লোৱে যদি দ্বিতীয় স্থান ।
 হোৱে সিটো জন, নব প্রধান ॥
 বৃহস্পতি যদি দ্বিতীয়ে স্থিতি ।
 ধনৱন্ত, হৰ্ষ বাঢ়য় আতি ॥
 দ্বিতীয়ত শুক্ৰ থাকয় যাব ।
 নাৰীৰ বল্লভ, দৰ্প তাহাৰ ॥
 যদি শনি গ্ৰহ দ্বিতীয়ে স্থিত ।
 শৰীৰ কুৎসিত দীন দুঃখিত ॥
 তৃতীয়ত আদিত্যে কৰয় গতি ।
 জানিবাহা তাহাৰ ধৰ্ম্মত মতি ॥

তৃতীয়ত চন্দ্রে কবয় বাস।
 তাহাৰ জানিবা ভূত বিনাশ ॥
 তৃতীয়ত বুধ থাকয় যেবে।
 সেহি জনে মিছা মাতয় তেবে ॥
 যদি বৃহস্পতি থাকে সি থান।
 কন্দৰ্পৰ ত্ৰায় দেখি স্মৃঠান ॥
 সেহি থানে শুক্রে কবয় গতি।
 বোলন্ত ডাকে হোৱয় নুপতি ॥
 তৃতীয়ত থাকে ৰবি নন্দন।
 ভাতৃ নষ্ট হোৱে বহুত ধন ॥
 চতুৰ্থ বাশিত সূৰ্য্যক পায়।
 বন্ধু বৰ্গ বাঢ়ে ক্লেশ সদায় ॥
 চতুৰ্থত নিশাপতিৰ যোগ।
 নানান ব্যাধিয়ে কবয় ভোগ ॥
 জাম্বু, জজ্বাত বোগৰ লেখা।
 নেদে ঔষধি কবয় হেলা ॥
 চতুৰ্থত ভোমে, কবে নিবাস।
 কুৎসিত গ্ৰামত তাহাৰ বাস ॥
 সি থানে চন্দ্র-সুতক পায়।
 পুত্ৰ, ভাতৃগণ বাঢ়ে সদায় ॥
 চতুৰ্থে গুৰুৰ ভৈলা আশ্ৰয়।
 নানা বহু ধন ভোগ কবয় ॥
 শুক্রে থাকি কবে, সুখ সদায়।
 প্ৰধানৰ ঘৰে নিবাস পায় ॥

শনি থাকি কবে যি কৰ্ম্ম তাত।
 কুৎসিত বসন পিন্ধে গাৱত ॥
 পঞ্চমে আদিত্য যদি থাকয়।
 প্ৰথম পুত্ৰক হানি কবয় ॥
 যদি নিশাপতি তাতে থাকয়।
 বহুজনৰ অধিকাৰী হয় ॥
 মঙ্গল থাকয় পঞ্চম ঘৰে।
 সেহি জন পুত্ৰ শোকতে মৰে ॥
 যদি বুধ তথাতে থাকয়।
 মনৰ সুখে স্বদেশ লভয় ॥
 দেৱ গুৰু থাকয় পঞ্চমে বসি।
 হোৱে তাৰ অসংখ্যাত ধন বাশি ॥
 সুন্দৰ, সুপুত্ৰ তাৰ জন্মায়।
 ডাকে কহিলোঁ জানা নিশ্চয় ॥
 যদি শুক্রে সেই থান লয়।
 ধনী, গুণী, দাতা, ভোক্তা হয় ॥
 মানী আৰু অল্প পুত্ৰ পায়।
 কিন্তু বহু কন্যাৰ পিতা হয় ॥
 পঞ্চম ঘৰত থাকি শনিশ্চৰে।
 জাতকৰ পুত্ৰক বিনাশ কৰে ॥
 ষষ্ঠত আদিত্য যদি থাকয়।
 বিপুলহন্তে তাৰ মিলে সংশয় ॥
 যতপি তাত চন্দ্রমা হয়।
 নিশ্চয় বিপু হইব ক্ষয় ॥

শনিৰ হোৱয় পাপত বতি ।
 দুঃখবন্ত আতি হোৱে দুৰ্গতি ॥
 বৰ্ণত যদি থাকে মঙ্গল ।
 তাৰ দেহা গুটিব মঙ্গল ॥
 লোকত স্নেহ নাহিকে সদায় ।
 দুঃখ মাত্ৰ পাৱে সকল ঠায় ॥
 যদি বুধ থাকে বৰ্ণ বাশিত ।
 শাস্ত্ৰাৰ্থ পাৱে হোৱে সুপণ্ডিত ॥
 যদি বৃহস্পতি থাকে একলে ।
 ৰাজ্য সুখ ভোগ মিলে সকলে ॥
 বৰ্ণ বাশিত শুক্ৰৰ সংযোগ ।
 তাৰ গাৱে বোগ কৰয় ভোগ ॥
 সপ্তমে আদিত্য কৰয় গতি ।
 তাহাৰ জানিবা নিমিলে বতি ॥
 চন্দ্ৰৰ যদি সপ্তমে বসতি ॥
 সুন্দৰ কান্তি সুন্দৰীৰ পতি ॥
 ভৌম যদি থাকে সপ্তম ঘৰে ।
 বহু স্ত্ৰী তাৰ বিনাশ কৰে ॥
 বুধ যদি থাকে তাত স্ত্ৰী হয় সতী ।
 গুৰু থাকি কৰে আশ, ধন অধিপতি ॥
 সপ্তমত যদি শুক্ৰক পায় ।
 শোভন পুত্ৰ তাৰ জন্মায় ॥
 পুত্ৰ সঙ্গ পায় আনন্দ আতি ।
 শতেক বৎসৰ সিতো জীৱতি ॥

সপ্তমত শনি থাকয় যেবে ।
 ভাৰ্য্যাৰ বিয়োগ কৰয় তেবে ॥
 অষ্টমত যাৰ ভৈলা আদিত্য ।
 অনিয়ম মৃত্যু হোৱে নিশ্চিত ॥
 যদি চন্দ্ৰ লয় অষ্টম ঘৰ ।
 অধঃক্ষীণ তলু জানা জাতকৰ ॥
 কাহ, শোক, বোগ ভুঞ্জি নানা মত ।
 অৱশ্যে মৰিবে পৰি জলত ॥
 কুঁজে লৱে যদি অষ্টমৰ স্থান ।
 তাৰ গাৱে বহু বোগক জান ॥
 নিবাস অষ্টমে চন্দ্ৰ সুতৰ ।
 শতেক বছৰ জীৱে সি নৰ ॥
 যদি বৃহস্পতি থাকে অষ্টম ঘৰে ।
 পুণ্যতীৰ্থে সজ্ঞানে প্ৰাণত্যাগ কৰে ॥
 যদি দৈত্য গুৰু তাক কৰয় গমন ।
 বিমল কৰ্মকাৰী হয় সেই জন ॥
 মাংসৰত নৃপ দাস সেই জন হয় ।
 শ্ৰেষ্ঠ স্থানে দেহ ত্যাগ, তাহাৰ নিশ্চয় ॥
 যদি শনৈশ্চৰ লয় অষ্টমত বাস ।
 শোক, দুঃখ ভোগী, পৰদেশত নিবাস ॥
 নবমে আদিত্য লৈলেক ঠাই ।
 নানা ভোগ ধনে আয়ুঃ যায় ॥
 যদি চন্দ্ৰ থাকে নবম ঘৰে ।
 কামিনী বল্লভ পুণ্যশীল কৰে ॥

মঙ্গল বাস করি নবম ঘবে ।
 সৌভাগ্য বিহীন বোগযুক্ত কবে ॥
 নবমে বৃধ সৌভাগ্যবান ।
 স্ত্রী পুত্র সম্পূর্ণ পুণ্যবান ॥
 যদি বৃহস্পতি সেই বাশিত ।
 শুভ কর্ম কবে ধর্ম্যত স্থিত ॥
 ধন ধাত্ত হোরে অসংখ্য তাব ।
 নানা ভোগ ভুঞ্জি থাকে অপাব ॥
 শুক্রে যদি লৈলা সেই ভবন ।
 সদায় তাহার তীর্থত মন ॥
 সূর্য্য পুত্রে তাত কবয় গতি ।
 পাপ যুক্ত সদা, ছুঃখ ভুঞ্জন্তি ॥
 দশমে আদিত্য, ভৈল যাহার ।
 ধনরন্ত হোরে, ক্রোধী অপাব ॥
 যদি সোমে লৈলা দশমে স্থিতি ।
 সংযুক্ত বহু নাবীর পতি ॥
 নানাবিধ ধন হোরে তাহার ।
 ডাকে বোলে এহি সাবতে সাব ॥
 তাতে ভূমি পুত্র ভৈলেক যাব ।
 সততে উৎসাহ বাঢ়য় তাব ॥
 কিন্তু বন্ধু জনে হোরে বর্জিত ।
 কিঞ্চিৎ কিঞ্চিৎ মিলাইবে বিত্ত ॥
 দশমত গুরু লৈলেক থায় ।
 হোরে অভিমানী চিত্ত সদায় ॥

সেহি স্থানে শুক্রে কবয় গতি ।
 ধনরন্ত, দিব্য নাবীর পতি ॥
 দশমত শনি লৈলেক থান ।
 নানা সুখ হোরে, বাঢ়ে সম্মান ॥
 একাদশে ভৈলা সূর্য্যব গতি ।
 পিতৃব ধনেবে সুখ মিলন্তি ॥
 চন্দ্র একাদশে লৈলেক থান ।
 ভৃত্যাদি বিশিষ্ট সৌভাগ্য বান ॥
 মঙ্গল বাস কবে, একাদশত ।
 পণ্ডিত, নূপ তুলা, পবহিত বত ॥
 যদি বুধে হোরে একাদশত থিত ।
 কৃপণ, বহু ধনী, কপট বুদ্ধি বত ॥
 ত্রয়োদশে গুরু লৈলেক থায় ।
 দাতারন্ত ধনী, হোরে সদায় ॥
 সদা হোরে ধর্ম্যত মতি ।
 হস্তী, অশ্বে নিতে কবয় গতি ॥
 শুক্রে একাদশে করিলে বাস ।
 শাস্ত্রবেত্তা হোরে সবাবো আশ ॥
 শনি একাদশে লৈলেক থিতি ।
 ছত্রধারী, ধনী, কুকর্মে বতি ॥
 দ্বাদশে আদিত্য কবয় বাস ।
 গ্রাম, ধন, সবে কবে বিনাশ ॥
 বোলয় ডাকে ভাল নেদেখি ।
 অল্প কালে সিটো হৈবেক ছুঃখী ॥

চন্দ্ৰ দ্বাদশত লৈলেক থিতি ।
 ধনাঢ্য বহু যুবতীৰ পতি ॥
 মঙ্গল বাস কৰে দ্বাদশ ঘৰে ।
 পৰধন লোলুপ, ক্ৰতগামী কৰে ॥
 পৰদাৰা বত, সিজন হয় ।
 বোলয় ডাকে কহিলো নিশ্চয় ।
 দ্বাদশ বাশিত যদি থাকে চন্দ্ৰ-সুত ।
 বিবস্ত্ৰ যুঁজি সলজ্জ স্বভাৱ যুত ॥
 পৰ স্ত্রী ধনে ধনবান হয় ।
 বোলয় ডাকে জানিবা নিশ্চয় ॥
 বৃহস্পতি লোৱে দ্বাদশে থান ।
 সত্যবাদী, সাধুসঙ্গী, সুস্বভাৱবান ॥
 কামাতুৰ, দান্তিক গুহা বোগী হয় ।
 যদি বাতাহৰে নানা ভোগ মিলয় ॥
 যদি দৈত্যগুৰু লোৱে সি থান ।
 বোগী দান্তিক কৃষিজীৱি জান ॥
 দ্বাদশতে যদি শনিব বসতি ।
 সেই জন চপলা নাৰীৰ পতি ॥
 ক্ৰুৰ মতি কুশান্ধ, ধনহীন হয় ।
 সিজন দুঃখী হই কাল কাটয় ॥
 ডাক মৰে আপোন বুদ্ধি ।
 অপঘাত মৃত্যুৰ তে-বাত্ৰিত শুদ্ধি ॥
 লেহি ডঙ্গৰা ডাকৰ গাওঁ ।
 তিনিশ পুখুৰীৰ তিনিশ নাও ॥

৩৬। ডাকৰ মৰণ ।

এহি বুলি ডাকে বন্ধুগণ সঙ্গৈ ।
 ঘিলাখেল আবন্তিলা অতি বৰ বঙ্গৈ ॥
 একদিন বাজা কৰিলেক মন ।
 দূতক মাতিয়া কহে যাহ এতিক্ষণ ॥
 কোন দিনা ক্ষৌৰ কৰ্ম্ম পায় কৰিবাক ।
 ডাকত সুধিয়া মোক কহিবি বাৰ্ত্তাক ॥
 ৰজাৰ আদেশে দূত শিবোগত কৰি ।
 ডাকৰ সমীপে দূত গৈলন্ত লৱৰি ॥
 বন্ধুগণ সমে ডাক খেলাইলা ঘিলাক ।
 ৰজাৰ বাৰ্ত্তাক দূতে কহিলা প্ৰত্যেক ॥
 দূতে বোলে সৰ্ব্বজান ডাক শুনা ।
 ক্ষুব কৰ্ম্ম কৰিবাক দিনবাৰ গুণা ॥
 ডাকে বোলে পাতঘিলা মাৰো খেলাই ।
 ক্ষুব কৰ্ম্ম মঙ্গলৰ আগে পাছে পায় ॥
 ডাকৰ বচন শুনি দূত চলি গৈলা ।
 ৰাজাৰ আগত বাৰ্ত্তা কৰিবাক লৈলা ॥
 অৰ্থ কৰিবাক বাজা নোৱাৰি বোলে দূতক ।
 পণ্ডিত ব্ৰাহ্মণ আৰু আনহ গণক ॥
 ভাল ভাল গণক ব্ৰাহ্মণ সবে আহি ।
 সোমে বুধে ক্ষুব কৰ্ম্ম কৰিবাক পায় ॥
 এহি বুলি ৰাজাত বুজাইলা মৰ্ম্মত ।
 জী থাকে যদি ডাক ভাবিলা মনত ॥

আমাৰ জীৱিকা সবে গুছিব তাবত।
 ডাকক মাৰোহোঁ সবে স্নান সময়ত ॥
 সকলো শিশুক মাতি আনিলা গণক।
 বাথিব নোৱাৰি ডাক আসিলা মনক ॥
 ব্ৰহ্মপুত্ৰ তীৰে আহি বান্ধিলন্তু আঁৰি।
 সকলো শিশুৰ লগে দিলে জাপ মাৰি ॥
 দেখে শিশু সব জাপ মাৰিলন্তু ডাক।
 হেছা মাৰি ধবিলন্তু কেহো নেদে হাক ॥
 মাজক লাগিয়া সবে দিলে মাৰি ঢকা।
 আজি ধৰি হইয়াছে ব্ৰহ্মপুত্ৰ ডকা।
 উত্তম ব্ৰাহ্মণ ঘৰে জনম ধৰিলা।
 এদিন এক ছপৰতে এহি শাস্ত্ৰ কহিলা ॥
 ইন্দ্ৰ, চন্দ্ৰ, সূৰ্য্য কোন আসি আছে দেৱ।
 কিবা তাহাৰেসে মায়া নেজানিলোঁ কেৱ ॥
 সকলো প্ৰাণীয়ে সিটো অদ্ভুত মানিয়া।
 অহিংসক ডাক শিশু পেলাইলা মাৰিয়া ॥
 ডাক মৰে আপোন বুদ্ধি।
 অপঘাত মৃত্যুত তেৰাত্ৰি শুদ্ধি ॥

বহুতে কব খোজে :

ডাকে বোলে ভয় নকৰিবা ভাই।
 মই মোলান তোলোঁ সবে থাকা চাই ॥
 ডাকৰ হাত কেশে লাগিলা জোট।
 উঠিব নোৱাৰি কৰে ছটফট ॥

৩৭। ওপৰাধি

নানা বিষয়

- ১। শিয়া পাত লৈ গাই দুগ্ধ।
ডাকে বোলে সিটো নিশ্চয় অৰোধ।
- ৪। ছাগ, পাৰ, পোহে হাঁহ।
ছুই সীমাত বোৱে বাঁহ ॥
বোলন্তু ডাকে মোত দোষ নাই।
নিতে নিতে সিটো বিবাদ পাই ॥
- ৩। সোমে বহু জল।
কৃষিৰ বিফল ॥
ডাকৰ বচন সাৰ।
যদি হয় বুধ, গুৰু শুক্ৰ বাৰ ॥
মেদিনী নসহে শস্ত্ৰৰ ভাৰ ॥
- ৪। নেহালে নপৰে কিহৰ আছ।
মাতবোল নহলে কিহৰ শাছ ॥
- ৫। কচ, বচ, চিতলৰ আধখান।
নেমুৰ বস দি বুজ পৰিমাণ ॥
আক খাই খাই তোষ প্ৰচুৰ।
আন আঞ্জা সব কৰিয়ো দূৰ ॥
- ৪। পূবা পশ্চিমাকৈ বান্ধিবা ঘৰ।
অকাল মৃত্যুত নাহিকে ডৰ ॥

- ৭। শাওনৰ পূব ভাদ্ৰৰ বাৰ।
ইয়াৰ মध्ये যতই পাৰ ॥
- ৮। ষোল্ল চাষে মূলা।
তাৰ আধা তুলা ॥
তাৰ আধা ধান।
বিনা চাষে পাণ ॥
- ৯। পূৰ্ণিমা অমাবস্য়ায় যি বায় হাল।
তাৰ হয় দুখ চিৰকাল ॥
তাৰ বলদবো হয় বাত।
ঘৰে তাৰ নাটে ভাত ॥
ডাকে বোলে মোৰ বাগী।
যি লুপ্তনে তাৰ হব হানি ॥
- ১০। আছে বলধ নেবায় হাল।
সি জনৰ দুখ সৰ্বকাল ॥
- ১১। এক শাওনে ধান।
তিনি শাওনে পাণ ॥
- ১২। দিবা আগে আলি।
ৰুবা পাছে শালি ॥
যদি ভাল ফল নফলে।
গালি দিবা ডাকক গাৰ বলে ॥
- ১৩। পশ্চিমৰ ধনু নিত্য থবা।
পূবৰ ধনু বৰিষে ধবা ॥
- ১৪। বেঙ ডাকে ঘন ঘন।
শীত্ৰ বৃষ্টি হব জান ॥

- ১৫। জেঠত শুকান।
আহাৰত ধাৰা ॥
শস্যৰ ভাৰ।
নসহে ধবা ॥
- ১৬। যদি বৰষে আঘোনে।
বাজা যাব মাগনে ॥
যদি বৰষে পৌষে।
ধান আদি হয় তুষে ॥
যদি বৰষে মাঘৰ শেষ।
ধন্য বাজাৰ পুণ্য দেশ ॥
যদি বৰষে ফাগুণে।
চিটা ধান হব দুগুণে ॥
- ১৭। যতেক কৰা ততেক লবা।
তাৰ তিনি জোখ মাৰলী দিবা ॥
- ১৮। ডাকে বলে গুন গুন।
শবতৰ শেষে মূলা বুন ॥
তামাক বনে গুঁৰিয়ে মাটি।
বীজ পুতিবা গুটি গুটি ॥
- ১৯। বহাগ জেঠত হালধি ৰুবা।
আন আন কাম এৰি থবা ॥
আহাৰ শাওনে নিৰায় মাটি।
ভাদ্ৰত নিৰায় কৰিবা খাঁটি ॥
- ২০। কয় গৈছে বৰাহৰ পো।
দহোটি মাহে বেগুণ বো ॥

- চৈৱ বহাগ দিবা বাদ।
 ইয়াত নাই কোনো বিষাদ ॥
 ধৰিলে পোকা দিবা ছাই।
 ইয়াত চাই উপায় নাই ॥
 মাটি শুকালে ঢালিবা জল।
 সকলো মাহতেই পাবা ফল ॥
 ২১। নাৰিকল গছত লোণা মাটি।
 শীঘ্ৰ শীঘ্ৰ দিয়ে গুটি ॥
 ২২। আমে ধান।
 তেঁতুলে বাণ ॥
 ২৩। ডাকে বলে শুনহ বাণী।
 শাওণ ভাদ নহয় পানী ॥
 দিনে পানী বাতি তৰা।
 তেতিয়া দেখিবা দুখৰ ধাৰা ॥
 ২৪। ভাজৰ চাৰি আহিনৰ চাৰি।
 মাহ কৰা যত পাৰি ॥
 ২৫। ফাগুণৰ আঠ, চতৰ আঠ।
 সেই তিল খেতি দাবে কাট ॥
 ২৬। সাত হাতে তিনি বিঘাতে।
 কল লগাব মায় পুতে ॥
 বোৱা কল নেকাটা পাত।
 তাতেই কাপোৰ তাতেই ভাত ॥
 ২৭। থাকে যদি টকা কৰিব মন।
 চত মাহে ভট্টা কৰা বোপণ ॥

- ২৮। দিনে বদ বাতি জল।
 দিন দিন বাঢ়ে ধানৰ বল ॥
 ২৯। চাল ভৰা কোমোৰ পাত।
 লক্ষ্মী বোলে থাকোঁ তাত ॥
 ৩০। পটল কৰা ফাগুণে।
 ফল বাঢ়িব দুগুণে ॥
 ৩১। নদীৰ কাষে পুতিবা কচু।
 কচু হব তিনি হাত উচু ॥
 ৩২। ফাগুণে নকৰিলে ওল।
 শেষত হয় গগুগোল ॥
 ৩৩। কচু কই দিবা ছাই।
 ডাকে বলে কচু বাঢ়ি যায় ॥
 ৩৪। ফাগুণে আগুন চৈত্ৰে মাটি।
 বাঁহে বল দি যাব উঠি ॥
 ৩৭। পশ্চিমে বাঁহ, পূবে বেত।
 উত্তৰে তামোল, দক্ষিণে খেত ॥
 পূবে ভগাব, পশ্চিমে গোহাল।
 ডাকে বোলে তাৰ সকলে বহাল ॥
 ৩৮। আগফালে তেতেলি, পাছফালে ঠু।
 সেই ঘৰ গিৰিৰ মৰণ হল নে নৌ ॥
 ৩৯। কামত শুদ্ধ নাপিতৰ হাত ॥
 উদ্ধাৰ শুদ্ধ জ্ঞাতিৰ ভাত ॥
 ৪০। ছয়ে চোটা, চাৰিয়ে মোটা।
 বিচাৰি কিনিবা বলদ গোটা ॥

- ৪১। যাৰ থেকে মই গক।
 তাৰ কথাত হবা সৰু ॥
 যদি সৰু নহৈ হোৱা ঠাকুৰ।
 লোকে বুলিব নিলাজ কুকুৰ ॥
- ৪২। ডোম মৰিয়াৰ নেহেবাই চিন।
 ভোকত সিংহেও নেখাই তৃণ ॥
- ৪৩। কেঁঞাৰ চিন মৎস্ত লুচুব ॥ ?
 কেঁচাৰ চিন নিশা শুব।
- ৪৪। যবনে কি কাচ খাব।
 সাধুয়ে কি অবাটে যাব ॥
- ৪৫। খলুয়ায়ো নেবে খল উদফায়।
 বোগত নেথাকে বল ॥
 জীয়াবী মৰা জোঁৱাইত নেথাকে আদৰ।
 ঘৰ চপনীয়াৰ নাই সমাদৰ ॥
- ৪৬। আধীয়া খেতি মৰকীয়া হাল।
 ডাকে বোলে খেতি নকৰাই ভাল ॥
- ৪৭। বুটাই ডেকাই দুহাল বাবা।
 তপতে পইতাই দুসাজ খাবা ॥
- ৪৮। ওপৰে যিমান তলে সিমান তাকে বোলে ছিৰি।
 নসাঁচি পুৰনি খায় তাকে বোলে গিৰি।

৩৮। প্ৰাচীন সংখ্যা গণনাৰ কথা।

[নতুন মৌখিক ২১ পৃঃ পৰা]

- ১ একে চন্দ্ৰ, মহী, গুৰু।
- ২ দুয়ে পক্ষ, পাখা, ভুজ ॥
- ৩ য়ে নেত্র, বাম, অগ্নি, গুণ।
- ৪ য়ে বেদ, যুগ, চক্ৰ ॥
- ৫ য়ে বাণ, ভূত।
- ৬ য়ে বস, ধাতু ॥
- ৭ য়ে অশ্ব, মুনি, সমুদ্ৰ।
- ৮ য়ে বসু, গজ, নাগ ॥
- ৯ য়ে গ্ৰহ, বস্ত্ৰ।
- ১০ এ দিশ, কৰ্ম ॥

এইদৰে ৫০লৈ আছে। তামৰ ফলি, পেৰা কাকত, শিলালিপি, কামান, তুলাপতীয়া, সাঁচিপতীয়া, তালপতীয়া, বাঁহপতীয়া, পুৰণি পুথি-পাজিত আৰু ডাকৰ বচনৰ ২১ টি আখ্যাত এই সংখ্যা লিখা আছে। আজিকালিও জ্যোতিষীয়া পণ্ডিত সকলে এনেকুৱা সংখ্যা ব্যৱহাৰ কৰি হিচাব কৰে।

৩৯। ডাকৰ বচনৰ বিভিন্ন সংস্কৰণ আৰু ডাকৰ বিষয়ে প্রকাশিত প্ৰবন্ধাবলী

(১) অপ্ৰকাশিত পুথি (৪ খন)

(i) ডাক-ভগিতা সাঁচিপাত (অসম্পূৰ্ণ)—শ্ৰীগগনচন্দ্ৰ বৰুৱা
গোৱালপাৰা

(ii) ডাকৰ বচন সাঁচিপাত (সম্পূৰ্ণ)—জ্যোতিষী পণ্ডিত
শ্ৰীবাধানাথ ভাগৱতী, হৰিঘাট, কামৰূপ

(iii) ডাকৰ বচন সংস্কৃত.....মিহলি এ

(iv) ডাক চৰিত্ৰ সম্পূৰ্ণ—১৮২৮ শকত নকল কৰা
শ্ৰীপ্ৰভাতচন্দ্ৰ গোস্বামী সত্ৰাধিকাৰ,
সন্ধেলীসত্ৰ, টীহু, কামৰূপ

(২) অপ্ৰকাশিত পুথি (৫ খন)

(i) লণ্ডন ইণ্ডিয়া অফিচ লাইব্ৰেৰীৰ পৰা অসম চৰকাৰৰ
পুৰাতত্ত্ব বিভাগে ধাৰলৈ অনা ডাক-ভগিতা ১৬
পাত...ডাঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা দেৱৰ সৌজন্যত...এই
পুথি সম্পাদন কৰিছিল বৰপেটাৰ শ্ৰীযজ্ঞবাম দলে।
(১২৯২ সাল)

(ii) ডাক ভগিতা—শ্ৰীযনশ্যাম দাস চৌধুৰী, বৰপেটা
(১৩০৩ চনত ছপা)...২২ পাত।

(iii) ডাক ভগিতা—শ্ৰীযজ্ঞবাম দাস, বৰপেটা (১২৯২ সাল)।
২২ পাত।

(iv) ডাক চৰিত্ৰ—শ্ৰীশিৱনাথ ভট্টাচাৰ্য্য, ডিব্ৰুগড় (১৮২৮
শক) ১৬ পাত।

(v) ডাক চৰিত্ৰ—শ্ৰীগোবীচৰণ কটকী, বৰকটকী কোং
যোৰহাট (১৮৭২ শক)...১৪ পাত।

(৩) প্ৰবন্ধৰ তালিকা :

(i) ভাষা আৰু বুজী (ডাক)—শ্ৰীদেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱা

(ii) অৰুণ কাকত (ডাক)— শ্ৰীমহাদেৱ শৰ্ম্মা

(iii) বত্ৰকৌমুদী— শ্ৰীকুমুদেধৰ বৰঠাকুৰ

(iv) অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকী—পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী

(v) তাকৰীয়া মাটিত সবহ শস্য—শ্ৰীখগেন্দ্ৰনাথ কাকতি

(vi) অসমীয়া পত্ৰ-সাহিত্যৰ পাতনিত ডাক—

অসমবাণী ২৬।১০।৫৬—শ্ৰীবীৰেন নেওগ

(vii) বৌদ্ধ সাহিত্যৰ চৰ্চা, ডাকৰ বচন—শ্ৰীডিম্বেশ্বৰ নেওগ

(viii) বঙ্গভাষা আৰু সাহিত্য—শ্ৰীদীনেশচন্দ্ৰ সেন ডি-লিট অন
(অধ্যাপক শ্ৰীযতীন্দ্ৰনাথ ভট্টাচাৰ্য্যৰ সৌজন্যত)

(ix) অসমীয়া গীতি-সাহিত্য—ডাকৰ বচন বেদৰ বাণী

ডাঃ মহেশ্বৰ নেওগ

(x) অসমীয়া জন-সাহিত্য—গ্ৰীচৰ হেডিয়চ আৰু

ডাকপুৰুষ—ডাঃ প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী

(xi) তৃতীয় শিক্ষা—ডাকৰ কৃষিৰ কথা (১৮১৮ শক)—

শ্ৰীকানীৰাম শৰ্ম্মা বৰুৱা

- (xii) অসম বাণী ১৪।১২।৫৬—পুৰণি পুথিৰ প্ৰবন্ধ—
শ্ৰীসৰ্বেশ্বৰ কলিতা
- (xiii) প্ৰাচীন কামৰূপ পঞ্জিকা—প্ৰকাশক শ্ৰীযাদবচন্দ্ৰ দাস
হাউলী, বৰপেটা
- (xiv) ডাকৰ প্ৰবন্ধ—আৱাহন—শ্ৰীসোণাবাম চৌধুৰী
- (xv) খনাব বচন—শ্ৰীমহেন্দ্ৰনাথ কৰ কৰ্তৃক প্ৰকাশিত
১৩৪৬ সাল। বঙ্গভাষাৰ পুথি,
১১৬ নং অপাৰ চিংপুৰ বোড, কলিকতা।
- (xvi) ডাকে বোলে শুনা উপায়—শ্ৰীঅতুলচন্দ্ৰ বৰুৱা
নৱগিৰি, গুৱাহাটী
- (৪) মন্তব্য : সাহিত্য সভাৰ সভাপতি—

শ্ৰীযুত বেণুধৰ শৰ্মা

(৫) সমালোচনা :

- (i) নতুন অসমীয়া
- (ii) অসমবাণী
- (iii) The sayings of Dak by D. C. Sircar, published in 'Pragiyotish', Souvenir of the All India Oriental Conference, XXII Session, January 1965.

৪০। মন্তব্য

ডাকৰ বচন

অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতি (বুৰঞ্জীৰ ওজা) শ্ৰীযুত বেণুধৰ শৰ্মা দেৱৰ নিখনি—ইংৰাজী ২৭।১১।৬১ তাৰিখে বিহাবাৰী গুৱাহাটীৰ পৰা আমালৈ চিঠি দিছে :

প্ৰিয় দত্ত,

আপোনাৰ 'ডাকৰ বচন' পুথি পঢ়ি চাই সন্তোষ পালোঁ। আপুনি আজীৱন একাগ্ৰভাবে অঙ্কশাস্ত্ৰ আৰু অগ্ৰাণু শাস্ত্ৰ উদ্ধাৰৰ বাবে ব্ৰতী হৈ আছে। এনে এজন ব্ৰতী পুৰুষ আজিলৈকে ওলোৱা নাই। চৰ্কাৰে আপোনাক বৃত্তি এটিৰ দ্বাৰাই সন্মানিত কৰিলে ভাল পাওঁ। এনে এখন দৰখাস্ত বাক চীফ্ মিনিষ্টাৰক তালৈ দি দি চাবচোন।.....

(নতুন অসমীয়া—ইংৰাজী ১।৪।৬২)

সংগ্ৰাহক আৰু সম্পাদক শ্ৰীদণ্ডীৰাম দত্ত; প্ৰকাশক লয়াছ' বুক ষ্টল, গুৱাহাটী। প্ৰথম প্ৰকাশ। ১৯৬১ ইং। মূল্য দু'টকা।

সংগ্ৰাহকে কেবা ঠাইতে হাতে লিখা সাঁচিপতীয়া পুথি সংগ্ৰহ কৰি তাৰপৰা এই সংকলনটি প্ৰকাশ কৰিছে। পাতনিত তেওঁ ডাকৰ জন্মস্থান, জন্ম বৃত্তান্ত, পৰিয়াল আদি বিষয়ে প্ৰচলিত কিত্তদন্তী আৰু বচনৰ উদ্ধৃতিৰ সহায়েৰে বুজাইছে।

ডাকৰ বচনৰ উপদেশবোৰে কৃষিপৰা ঘৰ-গৃহস্থালীলৈকে সকলো ক্ষেত্ৰতে সাধাৰণ মানুহক সহায় কৰি আহিছে। গছ-গছনিৰ উপকাৰিতা, শৰীৰ সুস্থ বাখিবলৈ দ্ৰব্যগুণ, পশুৰ বিচাৰ, ঘৰসজা, সুলক্ষণী শ্ৰীৰ লক্ষণ, সুপুৰুষৰ লক্ষণ, ভোজন প্ৰকৰণ, বোগৰ ঔষধ আদি দৈনন্দিন জীৱনত প্ৰয়োজনীয় সকলো কথাৰ এই বচনত পোৱা যায়।

সংগ্ৰহটি শকত হৈছে। পুৰণি পুথি সংগ্ৰহত ধৈৰ্য্য আৰু নিষ্ঠাৰ খ্যাতি শ্ৰীদণ্ডীৰাম দত্তৰ আছে। আগেয়েও এনে মূল্যবান সংগ্ৰহ তেওঁ প্ৰকাশ কৰিছে; ভবিষ্যতেও কৰিব বুলি বিশ্বাস আছে। শ্ৰীদত্তৰ দৰে আশাশুধীয়া যত্ন হলে অসমীয়া বহুতো মূল্যবান সম্পদ পাহৰণিৰ বুকুৰ পৰা উদ্ধাৰ হব। শ্ৰীদত্তই আনকো উৎসাহিত কৰিব বুলি আশা কৰিলোঁ।

(অসমবাণী—২৬ জানুৱাৰী, ১৯৬২)

বেদৰ বাণী বুলি বিবেচিত 'ডাকৰ বচন'ৰ একাধিক সংস্কৰণ ইতিমধ্যে ওলাই গৈছে। পুৰণি পুথিৰ অনুসন্ধানকাৰী লেখক শ্ৰীদণ্ডীৰাম দত্তই সংগ্ৰহ আৰু সম্পাদন কৰা এই শেহতীয়া সংস্কৰণটো (লয়াছ' বুক ষ্টল, গুৱাহাটী, ১৯৬১, দাম ছটকা) কেবা ফালৰ পৰা উৎকৃষ্ট হৈছে। কাৰণ তেওঁ এতিয়ালৈকে পোহৰলৈ অহা দুপ্ৰাপ্য বস্তু সময়তে সকলো সংস্কৰণৰ সহায় লৈ বা তুলনা কৰি তেওঁৰ সংস্কৰণটো দাঙি ধৰিছে। তদুপৰি তেওঁ অগম্য ঠাইলৈকে খোজকাঢ়ি গৈ ডাকৰ বচনৰ অনুসন্ধান কৰিছে। মূল পাঠত অমিল থকা অংশ

বেলেগ বেলেগকৈ ছপাই দিয়া হৈছে। পাতনিত শ্ৰীদত্তই এই বচনবোৰৰ জ্ঞানগৰ্ভতা, সৌন্দৰ্য্য আৰু ব্যৱহাৰিক জীৱনত উপযোগিতা সম্বন্ধে আলোচনা কৰিছে আৰু ডাক পুৰুষ সম্বন্ধে বিভিন্ন ঠাইত থকা ধাৰণা বা মতামতৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। অৱশ্যে* বাজপুতনাৰ ডক্ক, উত্তৰ ভাৰতৰ খংঘ আদি বিষয়ক কথাৰ বিস্তৃত আলোচনা থকা হলে ভাল আছিল। ডাকৰ জন্মস্থান লেহিডঙৰ গাৱঁৰ নাম আজিকালি লৌহগাওঁ হৈছে বুলি জনাইছে; এইটো বহুতৰ কাৰণে নতুন কথা হৈছে। এই বচনবোৰৰ সৌন্দৰ্য্যৰ কথা নকলেও হব। ইচ্ছুকসকলে পৰিষ্কাৰকৈ ছপোৱা সংস্কৰণটিৰ পৰা তাক ভোগ কৰিব পাৰিব।

* এই সংস্কৰণত লিখা হ'ল। শেষৰ সংগৃহীত দি. চি. চৰকাৰৰ প্ৰবন্ধ।

THE SAYINGS OF DAK

By

D. C. SIRCAR.

Published in Pragjyotisa, Souvenir of the All India Oriental Conference, XXII Session, Gauhati, Assam, January 1965.

A large number of pithy sayings in Bengali verse are attributed to Dak (or Dakpurus) and Khana. They look like proverbs primarily meant for agriculturist householders, although many of them are of general interest. The aphorisms generally relate to astrology and meteorology.

Collections of Khana's sayings, which are more popular in Bengal than Dak's, have often been published, and there are many editions in the market. The aphorisms of Dak in Bengali have also been collected and published by several persons. Most of the sayings attributed to Dak and Khana have been quoted by S. K. De in his *Bangla Pravada* (Bengali Proverb) which contains an exhaustive bibliography. For a discussion on these aphorisms, one may consult D. C. Sen's *Bangabhasa O Sahitya* (Bengali Language and Literature), N. N. Vasu's *Bengali Visvakosa* (Encyclopaedia) A. Bhattacharya's *Bangla Lok Sahitya* (Bengali Folk Literature), etc.

Similar sayings are popular in Assam and Mithila (North Bihar) where, however, they are attributed to Dak alone, there being no place for Khana in the local traditions. A collection of Dak's sayings in Assamese has been recently published by D. Datta who has appended to his work a good bibliography on the subject. The topic has also been discussed in works like Maheswar Neog's *Asamiya Sahityar Ruparekha* (Outline of Assamese Literature) etc. A large number of Dak's sayings in Maithili have been quoted by J. Christian in his *Behar Proverbs* published in 1891.

It will be seen that, out of the three territories of Eastern India, the aphorisms are divided between Dak and Khana only in Bengali. Many of the Bengali sayings of Khana are, however, in their Assamese and Maithili forms, attributed to Dak in Assam and North Bihar. Even in Bengal, Durgabati Mukhopadhyaya attributed the majority of Khana's aphorism to Dak in his *Dak Puruser Katha* (The sayings of Dak Purus) published in 1904. In S. K. Dey's *Bangla Pravada* also, two of the popular proverbs (Nos. 6122 and 7981) are represented to both Dak and Khana. These facts probably suggest that in Bengal also, the sayings were originally assigned to a single astrologer but that were divided between two of them only after the development of distinct legends regarding the latter. In different parts of Northern India, as we shall see below, the aphorisms are represented as the sayings of a single astrologer or as the address of one astrologer to another. Amongst a number of Khana's sayings, while some are attributed to Varaha or Mihira some others are represented as the sayings of Ravana. Of course, as is the case with the sayings in the other languages, most of the aphorisms have no reference to their author.

There has been some discussion on the meaning of Khana and Dak although the representation of the persons so named in Bengali tradition respectively as a female and male astrologer has shadowed the real meanings of the works. In our opinion, Khana is derived from Sanskrit Ksanada—Prakrit Khana, meaning an astrologer, while Dak may be taken to mean 'A proclamation' (From its common meaning a shout cry or call) and Dakpurush 'an announcer of proclamations'. As we shall see below, there is reason to believe that Dak and Khana could not have been personal names. As regards Dak, A. Bhattacharya thinks that it was a name applied to a class of tantric Buddhist teachers. It is, however, difficult to accept the suggestion, since, as we shall see later, Dak's sayings are popular even in areas where tantric Buddhist influence never spread.

Similar aphorisms are current in Uttar Pradesh where they are attributed not to Dak but to Ghagh. In reality, however, the Hindi word Ghagh means 'a clever old or wise man'. There has been some discussion on Ghagh's sayings, a recent publication being an article in the Statesman, Calcutta dated the 20th August, 1964. Some of these aphorisms refer to Bhadri, and these have close relation to Dak's sayings as prevalent in Rajasthan. The Rajasthani legends regarding Dak and his wife, again, throw welcome light on the Bengal tradition about Khana.

According to Bengali folklore, the female astrologer Khana was the wife of Mihir who was the son of Varaha, the astronomer at the court of King Vikramaditya of Ujjayini. All this is imaginary, King Vikrama of Indian tradition being unknown to genuine history. Of course the celebrated astronomer Varahamihir flourished in the Ujjayini region in West Malwa during the sixth century A.D. and it is his name that has been at the root of the

imaginary 'Mihir son of Varaha'. We shall see below that such fabrications are also known from other parts of India. It has to be noted that nothing can be more absurd than the conception of the daughter-in-law of a sixth century astronomer of Malwa composing aphorisms in the Bengali language. The historical value of the legends about Dak is no better.

There are divergent traditions about Dak in Eastern India. In Bengal and North Bihar, Dak is said to have belonged to the milkman community while, in Assam, he is supposed to have been a potter of Lehi Dangara, the modern village Lauhagaon about seven miles to the south of Barpeta in the Kamrup district. It is said that the potter girl, who was barren, received a boon from Mihira, an astronomer of Ujjayini, and gave birth to Dak. But one of the Assamese aphorisms represents Dak as a member of the Brahmana community. Such disparity no doubt goes against the genuineness of the legends. Moreover, if Dak was a historical personage, then his sayings must have been composed in a single regional language of India. But as we shall see below, Dak's sayings are popular even in Rajasthan in Western India far way from the said three territories of Eastern India.

A large number of Dak's sayings in Rajasthan have been quoted by Jagdish Singh Gahlot in his Rajasthani Krishikaha Vatem. Just as this Rajasthani Dak is unknown to the writers of East India, Gahlot was unaware of the existence of Dak's sayings in Eastern India. It may be mentioned here that Rajasthan's Dak can scarcely be regarded as a Tantric Buddhist teacher since Tantric Buddhism never spread in that area.

Some of the Rajasthani aphorisms published by Gahlot are represented as addressed to Bhadli or Bhaddali by Dank. There is no doubt that this Dank is the same

as Dak of East India. It is well-known that Hindi and the allied languages generally represent Dakini as Dakini. Moreover, the astrologers of the Dakot community of Rajasthan claim to be the descendants of Dank, though Dakot really stands for Dakaputra as Gahlot for Guhila-putra. Of course, it is difficult to say whether the name Dank has anything to do with danka (a drum). But we know that proclamations were made in ancient and medieval India by the beat of drums.

According to the Rajasthani tradition, Dank (Dak) was a Brahmana who flourished in the age of King Parikṣita of the Mahabharata. He was a sound mathematician and astrologer and was the husband of Savitri daughter of the great physician Dhanvantari. Another name of Savitri was Bhadli or Bhaddali who was herself a great astrologer. It is further said that Dank (Dak) was the son of Varahamihira, the court astronomer of King Vikramaditya of Ujjayini. Of course the contemporaneity of Parikṣita, Dhanvantari and Varahamihira is as absurd as the Bengal legend ascribing Bengali aphorisms to the pen of Varaha's daughter-in-law. But what is of considerable importance is the fact that the female astrologer who is supposed to have been the daughter-in-law of the great astronomer of West Malwa is called Khana in Bengal and Bhadli or Bhaddali in Rajasthan. We have seen above that Khana really means 'an astrologer'. There is reason to believe that Bhadli or Bhaddali also means the same thing. Bhadli (Bhaddali) is the name of the astrologer community of Rajasthan, also called Dakot, Gurde, Thavariya, Sanichariya, Disantari and Joshi (Jyotisi). The same community name is found in Uttar Pradesh as Bhaduri or Bhaddari (Bhadri). Thus the masculine words Khana and Bhadli, etc., meaning 'an astrologer', were popularly conceived as the names of a female astrologer married to Varaha's son called

Mihira in Bengal and Dank (Dak) in Rajasthan, the same as Ghagh of Uttar Pradesh.

We are quoting below the aphorisms mentioning Dank (Dak) and Bhadli (Bhaddali) from Gahlot's work.

1. Parbhate geh dambra sanje sila bav
Dank Kahai he Bhaddali kala tana subhav.

Dank says to Bhaddali, clouds flying in the morning and cold winds blowing in the evening are sure signs of famine.

2. Ugantero machhlo athamvtero mokh
Dank kahai he Bhadli nadvamchadhsi gokh.

Dank says, O Bhadli, rainbow at sunrise and red rays of setting sun augur the overflowing of rivers.

3. Savan pahili paneami jhini chhant padai
Dank kahai he Bhadli saphlam rumkh phalai.

Dank says to Bhadli, If there are showers of rain on the fifth day of the dark half of the month of Savan, the fruit-bearing trees will produce excessively.

4. Poh sabimal pekhje Chait nirmal chand
Dank khae he Bhadli man hutam an mand.

Dank says, If the sky is thickly clouded during the whole month of Posh but is cloudless in the bright half of Chait, O Bhadli, grain will sell cheaper than a maund per Rupee.

5. Bhadarve jag relsi chhat anuradha hoy
Dank kahai he Bhadli karo na chinta koy.

Dank says to Bhadli, If it rains all over the country in the month of Bhadon and if there be Anuradha nak-

satra on the sixth day of that month, do not be anxious for the failure of crops.

6. Chitra dipak Chetve Svati Govardhan
Dank kahe he Bhaddali athag nipje ann.

Dank says, O Bhadli, If the Divali festival falls in the Chitra nakshatra and there be Svati nakshatra when Govardhan is worshipped in the following morning, there will be plentiful crops.

7. Diva biti pancami Som Sukar Guru Mul
Dank kahe he Bhadli nipje satum tul.

Dank says to Bhadli, If on the fifth day of the bright half of the month of Kati, after the Divali, the Mula nakshatra falls on Monday, Friday or Thursday, the crops will be plentiful.

8. Sukarvarri badri rahi sanisar chaay
Dank kahe he Bhadli barsya bina na jay.

Dank says, O Bhadli, if clouds appear in the sky on Friday and remain there till Saturday, it will not disappear without raining.

9. Mah Mangal Jeth Ravi Bhadarvai San hoy
Dank kahe he Bhadli birla jivai koy.

Dank says to Bhadli, if there be five Tuesdays in the month of Magh, or five Sundays in the month of Jeth, or five Saturdays in the month of Bhadon, then so severe will the famine be that few people will survive.

10. Somam Sukram Surguram je chando ugant
Dank kahai he Bhadli jal thal ek karant.

Dank says, O Bhadli, if the new moon in the month of

Asadh falls on Monday, Friday or Thursday, there will be heavy showers of rain.

If one assiduously collects all the aphorisms in the regional languages, attributed to Dak (Dank), Ghagh, Khana, etc, and attempts a comparative study of the entire material, it will indeed be a very valuable contribution.